

**SMURTO PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE ANALIZĖ IR SMURTO
ŠEIMOJE AUKŲ BŪKLĖS ĮVERTINIMAS**

Tyrimo ataskaita

Vilnius, 2008 m. gruodžio mėn.

UAB „BGI Consulting“

SMURTO PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE ANALIZĖ IR SMURTO ŠEIMOJE AUKŲ BŪKLĖS ĮVERTINIMAS

Tyrimo ataskaita

Tyrimo ekspertai:

Dr. Danutė Tureikytė

Dr. Laimutė Žilinskienė

Algirdas Davidavičius

Inga Bartkevičiūtė

Aistė Dačkutė

Vilnius, 2008 m. gruodžio mėn.

TURINYS

NAUDOJAMOS SAŲOKOS IR SUTRUMPINIMAI	4
ĮVADAS.....	5
1. ESMINĖS TYRIMO PRIELAIDOS	6
2. SMURTO PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE TYRIMŲ METODOLOGINIAI ASPEKTAI	
3. SMURTO PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE PAPLITIMAS LIETUVOJE:	
SOCIOLOGINIO TYRIMO REZULTATAI	15
3.1. Smurto suvokimas.....	15
3.2. Smurto patirtis	20
3.2.1. Smurto patirtis priklausomai nuo demografinių rodiklių	21
3.2.2. Smurto patirtis pagal smurto formas.....	26
3.2.3. Patiriamo smurto dažnumas ir jo viešumas.....	31
3.2.4. Aplinkybės, kuriomis naudojamas smurtas.....	32
3.2.5. Smurtas prieš moteris šeimoje nusikalstamų veiklų statistikoje.....	33
3.3. Smurtinio elgesio poveikis.....	37
3.3.1. Moterų jausmai, patyrus smurtą.....	37
3.3.2. Smurto pasekmės.....	38
3.4. Pagalba smurtą šeimoje patiriančioms moterims	45
3.4.1. Informuotumas apie pagalbos būdus	45
3.4.2. Pagalbos naudojimas	47
IŠVADOS	54
REKOMENDACIJOS	58
LITERATŪRA	60
1 PRIEDAS	62
2 PRIEDAS	68
3 PRIEDAS	77
4 PRIEDAS	84

NAUDOJAMOS SAŲOKOS IR SUTRUMPINIMAI

1997 m. tyrimas - 1997 – 1998 m. atliktas tyrimas „Smurtas prieš moteris“ (Asociacija „Moterų informacijos centras“).

2002 m. tyrimas - 2002 m. atliktas tyrimas „Prievara prieš moteris“ (Asociacija „Moterų informacijos centras“).

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

Moteris – analizuojant tyrimo metus gautus duomenis, tai - 18 – 74 metų amžiaus Lietuvos gyventoja, jeigu atskirai nenurodyta kitaip.

Moters šeima – moters sukurta šeima, kurioje ji dabar gyvena su sutuoktiniu.

Išsiskyrusi moteris – moteris, kuri yra išsiskyrusi ir šiuo metu nesukūrusi kitos šeimos (moteris, kuri yra išsiskyrusi, bet šiuo metu gyvena kitoje santuokoje, priskiriama ištekėjusių moterų grupei).

Moters tėvų šeima – moters motinos/pamotės ir/ar tėvo/patėvio šeima, kurioje moteris gyveno iki kol sukūrė savo šeimą arba gyvena iki šiol.

NVO – nevyriausybinės organizacijos.

Paslaugų teikėjas – UAB „BGI Consulting“.

PSO – Pasaulinė sveikatos organizacija (*World Health Organization*)

SADM – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Sutuoktinio tėvų šeima – moters sutuoktinio/partnerio motinos/pamotės ir/ar tėvo/patėvio šeima, kurioje moters sutuoktinis/partneris gyveno iki kol sukūrė savo šeimą.

Teisėsaugos institucijos - policija, kitos ikiteisminio tyrimo ir prokuratūros įstaigos.

VRM – Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija

ĮVADAS

Tyrimas „Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas“ atliktas vykdant Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2009 metų plano¹ 6.1. priemonę.

Sutartis dėl tyrimo atlikimo tarp LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir UAB „BGI Consulting“ pasirašyta 2008 m. rugsėjo 12 d.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti smurto prieš moteris šeimoje paplitimą pagal įvairias smurto formas, aukos ir smurtautojo statusą, smurto šeimoje aukų būklę bei atlikti lyginamąją analizę pagal anksčiau atliktus tyrimus.

Tyrimo uždaviniai:

- Išanalizuoti ir įvertinti smurto prieš moteris paplitimą;
- Ištirti, kiek moterų Lietuvoje patiria smurtą šeimoje ir už jos ribų;
- Ištirti ir palyginti dažniausiai moterų patiriamas šeimoje smurto formas bei kitas smurto šeimoje apraiškas;
- Nustatyti, kokie veiksniai turi įtaką smurto prieš moteris apraiškoms;
- Nustatyti moterų kreipimosi į pagalbą teikiančias institucijas dažnį;
- Ištirti ir įvertinti smurto šeimoje aukų padėtį ir jų informuotumą apie pagalbos būdus;
- Atlikti lyginamąją analizę su 1997 metais ir 2002 metais atliktų tyrimų duomenimis;
- Tyrimą pristatyti akcijos „16 dienų be smurto prieš moteris“ metu.

Tyrimo metu atlikta reprezentatyvi Lietuvoje gyvenančių 18 - 74 metų amžiaus telefoninė apklausa. Apklausos imtis – 1000 moterų, paklaida 3,1 proc. Apklausa aplikta 2008 m. spalio mėnesį.

Šioje ataskaitoje pateikiami tyrimo metu atliktos Lietuvos moterų apklausos rezultatai, pagrindinių tendencijų analizė, rezultatų palyginimas su ankstesniais metais Lietuvoje atliktais tyrimais. Tyrimo metu didelis dėmesys buvo skirtas smurto prieš moteris tyrimų specifikai užsienio šalyse, turinčiose ilgametę tokio pobūdžio tyrimų patirtį. Šis darbo etapas buvo itin svarbus sudarant klausimyną, pagal kurį buvo atliekamas interviu su respondentėmis. Tolimesniuose šio darbo skyriuose detalai aprašoma pasirinktų metodų, apklausos tipo, klausimų formulavimo svarba nustatant smurto prieš moteris paplitimo šeimoje mastą.

Ataskaitos prieduose pateikiamas sociologinėje apklausoje naudotas klausimynas bei pagrindinių atsakymų pasiskirstymai. Duomenų failas su kiekvienos respondentės atsakymų pasiskirstymais pateikiamas kompiuterinėje laikmenoje.

¹ Patvirtinta 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1330, Valstybės žinios, 2006, Nr. 144-5474

1. ESMINĖS TYRIMO PRIELAIDOS

Atliekant šį tyrimą, vykdant Lietuvos moterų apklausą tyrimo autoriai rėmėsi šiomis pagrindinėmis prielaidomis:

- Smurtą šeimoje moterys patiria ne tik iš sutuoktinio. Nors dauguma tyrimų rodo, kad būtent sutuoktinis žymiai dažniau už kitus šeimos narius smurtauja prieš moteris, smurtautoju gali būti ir moters tėvas, sūnus ar bet kuris kitas šeimos narys.
- Dalis (ypač psichologinio pobūdžio) veiksmų skirtingų asmenų gali būti suvokiami ir traktuojami nevienodai, todėl tyrimuose svarbu ne tik klausti apie konkretaus veiksmo patyrimą savo atžvilgiu, bet ir įvertinti ar konkretų veiksma patiriantis asmuo tai laiko smurtu.
- Tam tikro elgesio šeimoje nepriskyrimas smurtiniam gali būti susijęs su visuomenėje įsigalėjusia *smurto kultūra*, kuomet smurtinis elgesys laikomas normaliu ir įprastu dalyku.
- Pagrindinis tyrimo duomenų šaltinis – reprezentatyvi Lietuvos moterų apklausa. Šis šaltinis nepakankamas atskirti vienakrypčio smurto moterų atžvilgiu nuo tarpasmeninių konfliktų, kuriuose smurtinis elgesys gali pasireikšti iš abiejų konfliktuojančių šalių. Dalinai šią problemą sprendžia respondenčių pateikiami konkretaus elgesio šeimoje vertinimas (smurtinis ar ne) ir informacija apie šių veiksmų patyrimą savo atžvilgiu.
- Valstybės valdymo institucijų, formuojančių ir vykdančių politiką smurto šeimoje srityje, veikla iš esmės yra nukreipta į pagalbą smurto aukoms ir smurto paplitimo mažinimą. Todėl šioms institucijoms aktualiausia informacija - kokiai daliai Lietuvos šeimų (šio tyrimo kontekste – moterų) šiuo metu reikalingos taikomos viešosios politikos priemonės, t.y. kiek moterų Lietuvoje smurtas šeimoje yra realybė dabartinėje arba paskutinėje turėtoje jų šeimoje.
- Smurtas prieš moteris šeimoje šio tyrimo kontekste neapima smurto prieš moteriškos lyties nepilnametes. Smurto prieš vaikus problema šiam tyrimui aktuali tik tiek, kiek tai susiję su smurtinių santykių šeimoje modelio perkėlimu iš tėvų namų į savo šeimą.

2. SMURTO PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE TYRIMŲ METODOLOGINIAI ASPEKTAI

Pasaulyje atliekama daug įvairių smurto prieš moteris tyrimų. Tyrimai, analizuojantys smurto prieš moteris šeimoje paplitimą, taip pat nėra vienakrypčiai, gaunami rezultatai kai kuriais atvejais labai skiriasi. Gali skambėti paradoksaliai, tačiau vienas iš esminių, labiausiai pastebimų skirtumų, nagrinėjant tokių tyrimų rezultatus, atrodytų vienas svarbiausių tokių tyrimų rodiklių – smurtą šeimoje patyrusių moterų procentas lyginant su visomis tiriamos visuomenės moterimis. Įdomiausia, kad pakankami ženklūs skirtumai išryškėja netgi atskirų šalių statistikos tarnyboms, įvairiems tyrimų centrams atliekant, atrodytų, panašias sociologines apklausas.

Plačiau nesigilinant į įvairių teorijų ir požiūrių, kurių kontekste atliekamas vienas ar kitas tyrimas, sąlygojamus skirtumus, galima paminėti keletą bendrų priežasčių, kurios galėtų lemti skirtingus tyrimų rezultatus.

Smurto suvokimas

Kiekvienas asmuo gali turėti subjektyvų smurtinių veikslių vertinimą ir suvokimą, todėl kyla problema įvairiose apklausose ir tyrimuose apibrėžiant smurto sąvoką. Ilgą laiką buvo diskutuojama, kokius veiksmus laikyti smurtu ir kaip juos įvardinti.

Atlikti tyrimai rodo, kad apklausose vartoti žodį „smurtas“ gali būti gana problemiška, nes respondentai, patyrę smurtą, nenoriai vartoja šį žodį, be to tam tikri smurtiniai veiksmai įvairiai vertinami ir nusakomi. Pavyzdžiui, vienoje apklausoje buvo išsiaiškinta, jog 92 procentai smurtą patyrusių respondentų smurtą namuose įvardijo kaip rimtus kūno sužalojimus, 76 procentai - stumdymą, purtymą, ir tik 68 procentai smurtui priskyrė ir grasinimus.² Tokiam skirtingam smurto suvokimui ir vertinimui įtaką daro kiekvieno lūkesčiai santykiuose ir asmens tolerancijos riba, tai yra kiek ir kokius veiksmus gali laikyti normaliais. Dėl šios tolerancijos ribos tampa sudėtinga atskirti, kas yra smurtas, o ką galima laikyti tiesiog „blogu elgesiu“.

Sunkiausi įvertinti psichologinį smurtą – užgauliojimus, grasinimus, kuris dažniausiai toleruojamas tol, kol neperauga į fizinius veiksmus. JAV atliktame tyrime suformuotose fokusuotose grupėse, įvairaus amžiaus ir socialinio statuso moterų buvo klausama, kaip jos suvokia ir įvardina smurtą. Respondentės pripažįsta, kad sunku atskirti, kuomet tam tikri veiksmai laikytini psichologiniu smurtu, o ne paprastu kasdienišku konfliktu. Konfliktai laikomi gana natūraliu dalyku santykiuose, tačiau kai įvairūs užgauliojimai tampa kasdienybe, tai jau įvardijama kaip psichologinis smurtas. Psichologiniam smurtui taip pat priskiriama kontrolė ir izoliacija nuo draugų, artimųjų, užgauliojimai, finansinė kontrolė. Pritariama, kad tokie veiksmai yra tarsi įžanga į fizinį smurtą ir kad psichologinis smurtas turi dideles pasekmes moteriai. Tačiau kai kuriais atvejais moteris, patirianti psichologinį smurtą, tai suvokia ir pripažįsta tik pasibaigus santykiams.³

Fizinio smurto ir jo stiprumo suvokimas lemia, ar nukentėjusysis kreipsis pagalbos ar ne. Tai rodo tokie apklausos, atliktos Australijoje 2004 m., duomenys, kad iš 58 procentų patyrusių rimtus smurtinius veiksmus, net 72 procentai niekur nesikreipė pagalbos, nes paprasčiausiai nelaikė jų rimtais. Akivaizdu, kad dauguma moterų nenoriai pripažįsta patyrusios rimtus smurtinius veiksmus, ypač jei smurtautojas yra artimas asmuo – sutuoktinis, partneris. Priešingai yra vertinami veiksmai, padaryti nepažįstamo ar mažai pažįstamo asmens. Manoma, kad yra keli veiksniai, kurie lemia, kaip stipriai vertinamas smurtas: buvo patirta rimtų kūno sužalojimų, iškilo pavojus gyvybei.⁴

Be to, skirtingai suvokiamas smurtas patirtas pastaruoju metu ir seniai praeityje. Vyrauja tendencija, kad moteris, vertindama smurto patirtį ankstesniuose santykiuose, linkusi griežčiau vertinti šiuos veiksmus, nei vertindama smurto patirtį dabartiniuose santykiuose. Pavyzdžiui, daugiau nei pusė apklausoje dalyvavusių moterų (58 proc.) ir patyrusių smurtą ankstesniuose santykiuose, paskutinį smurtinį atvejį dabartiniuose santykiuose linkusios vertinti kaip „labai rimtą“, nei tos, kurios smurtą

² Mooney J. (1993) *The Hidden Figure - Domestic Violence in North London*. Middlesex University, School of Sociology and Social Policy

³ *Violence Against Women* (2006). Princeton Survey Research Associates International

⁴ Mouzos J., Makkai T. (2004) *Women's experiences of male violence: findings from the Australian component of the International Violence Against Women Survey (IVAWS)*. Canberra: Australian Institute of Criminology

patyrė tik dabartiniuose santykiuose. Tai galima susieti su santykių lūkesčiais bei tuo, kiek svarbūs šie ryšiai.⁵ Kūno sužalojimai taip pat padidina tikimybę, kad smurtas bus įvertintas kaip „labai rimtas“.

Kiek kitoks suvokimas vyrauja kalbant apie seksualinį smurtą. Pastebėtina, jog seksualinis smurtas, nesvarbu kada jis buvo patirtas – neseniai ar praeityje tėvų šeimoje, dažniausiai vertinamas kaip „labai rimtas“, nepalyginamai dažniau nei taip įvardijamas fizinis smurtas. Seksualinis smurtas šeimoje gali būti analizuojamas atitinkamai pagal šeimos statusą – ar buvo patirtas tėvų šeimoje, ar santuokoje. Seksualinį smurtą santuokoje moterys suvokia labai įvairiai ir dviprasmiškai, dažniausiai jis įvardijamas kaip nepageidaujami prisilietimai, tačiau santuokoje moterys net ir nepageidaujamus prisilietimus priima kaip neišvengiamus ir įvardija kaip „žmonos pareiga“.⁶ Dėl šių priežasčių seksualinio smurto šeimoje mastai lieka ne visai aiškūs, nes moterys žymiai griežčiau vertintų tokius pat draugo ar kito vyriškio veiksmus nei vyro, su kuriuo ja sieja santuoka/ partnerystė ir gyvenimas vienuose namuose, veiksmus, todėl seksualinis smurtas patiriamas iš vyro/sugyventinio dažnai vertinamas kaip normalus elgesys.

Šiame tyrime, siekiant išsiaiškinti respondenčių požiūrį į skirtingus veiksmus ir jų vertinimą kaip smurtinių arba ne, pirmiausiai buvo užduodamas klausimas kiek smurtiniu respondentės laiko vieną ar kitą veiksmą. Tai itin aktualu į psichologinį smurtą panašių veiksmų atveju, kadangi, pavyzdžiui, „šaukimą“ vienos respondentės priklausomai nuo asmeninės patirties gali traktuoti kaip vienpusį jos užgauliojimą, o kitai respondentei tai gali reikšti šeimos konflikte (kuriame kaip taisyklė yra dvipusis) naudojamą jausmų išraiškos būdą, kurio ji nelaiko smurtu. Pagal respondenčių pateiktus veiksmų vertinimus pagal smurto skalę, tyrime buvo atskirtos respondentės, kurios patiria veiksmus šeimoje, kuriuos vertina kaip smurtą, ir tos, kurios patiria veiksmus panašius į smurtinius, tačiau jų nevertina kaip smurtinių. Tokiu būdu buvo vengiama visus į smurtinius panašius veiksmus automatiškai priskirti smurtui, neatsižvelgiant į pačios moters nuomonę. Kita vertus, tokio klausimo įvedimas leido atskleisti kitą aspektą, glaudžiai susijusi su smurto kultūra, - moterų požiūri į tai, kas yra „normalu“ šeimos santykiuose. Plačiau apie šį tyrimo etapą 5.1 skyriuje.

Tiriamas laikotarpis

Dalis tyrimų skirti įvertinti smurto šeimoje patirtį per moters gyvenimą. Juose įprastai tyrimo dalyvių prašoma prisiminti visą gyvenimą, pradedant nuo vaikystės ar paauglystės tėvų namuose, ir atsakyti, ar per visą laikotarpį iki šiandien buvo bent vienas įvykis šeimoje (tėvų, o vėliau jau ir savo sukurtoje), kurį jos vertina kaip smurtą prieš jas. Tokio tipo apklausose paprastai gaunamas pakankamai didelis smurtą patiriančių moterų procentas (kai kuriais atvejais 50 ir daugiau procentų visų apklausoje dalyvavusių moterų). Šie tyrimai yra itin reikšmingi siekiant įvertinti visų moterų „bendrą smurto šeimoje patirtį“, t.y. smurto šeimoje „pažįstamumą“. Kita vertus, tokių tyrimų rezultatai neturėtų būti vertinami kaip šiandieninis smurto šeimose poveikslas. Jie taip pat nelabai tinkami planuojant viešosios politikos, aktyvios pagalbos smurto aukoms priemonės arba šiais aspektais turėtų būti vertinami itin atsargiai. Pavyzdžiui, kažkuri dalis apklausoje dalyvavusių smurtą patyrusių moterų šiuos veiksmus patyrė buvusioje šeimoje, prieš daugelį metų ar pan., todėl joms, be abejonės, gali būti reikalinga psichologinė ar pan. pagalba, tačiau visiškai neaktualūs laikino prieglobsčio namai ar panašios pagalbos priemonės, taikomos šiuo metu smurtą patiriančioms moterims.

Smurto patirties per visą moters gyvenimą tyrimų rezultatai apima bet kuriuo metu (ir prieš daugelį metų) moters patirtą smurtinį elgesį, todėl gerai parodo kiek šis reiškinys yra „pažįstamas“ moterims. Tačiau gauti duomenys nėra tiesiogiai tinkami šiandieninės pagalbos smurtą šeimose patiriančioms moterims planavimui.

Kitoje tyrimų grupėje, siekiant įvertinti, šiandieninį smurto šeimoje poveikslą, moterų klausama apie jų patirtį apibrėžtu laikotarpiu – dažniausiai per pastaruosius 12 mėnesių. Tokio pobūdžio tyrimuose nustatomas kur kas mažesnis smurtą šeimoje patiriančių moterų procentas. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje kasmet atliekamo kriminologinio tyrimo metu nustatyta, kad apie 28 procentai moterų nuo

⁵ *Violence Against Women* (2006). Princeton Survey Research Associates International

⁶ *Violence Against Women* (2006). Princeton Survey Research Associates International

16 iki 59 metų amžiaus bent kartą gyvenime (nuo 16 metų) yra patyrusios partnerio smurtą. Tuo tarpu per pastaruosius metus partnerio smurtą teko patirti 6 procentams respondenčių.⁷ Tos pačios organizacijos atskirai atliekamas Šiaurės Airijos tyrimas atskleidė žymiai mažesnį smurtą patiriančių moterų procentą - per visą savo gyvenimą smurtą šeimoje patyrė 18 procentų Šiaurės Airijos moterų (lyginant su 28 proc. Anglijoje ir Velse), smurto patirtis per pastaruosius metus vertinta nebuvo.⁸

Galimas dar vienas tyrimų tipas, kurių metu siekiama išsiaiškinti smurto prieš moteris šeimose atvejus santykiuose su paskutiniu jų partneriu. Tai gali būti jų dabartinė šeima (su dabartiniu vyru/partneriu) arba buvusi santuoka/partnerystė, jeigu po skyrybų moteris nesukūrė kitos šeimos. Tokio tyrimo rezultatai atskleidžia tam tikrą tarpinę situaciją, lyginant su minėtais viso gyvenimo arba pastarųjų metų smurto patirties tyrimais. Šie tyrimai apima ilgesnį moters gyvenimo laikotarpį negu vieneri metai, tačiau trumpesnį negu visas gyvenimas (išskyrus atskirus atvejus, kuomet respondentė su smurtaujančiu asmeniu gyvena ne ilgiau nei metus arba visą gyvenimą). Taigi logiška, kad tokių tyrimų duomenimis smurtą šeimoje patiriančių moterų procentas yra didesnis negu smurto patirtis per pastaruosius metus, tačiau kur kas mažesnis negu moterų patiriamas per visą gyvenimą. Įprastai tokio tyrimo rezultatai yra netgi artimesni per pastaruosius metus smurtą šeimoje patyrusių moterų procentui. Tai galėtų būti paaiškinta keletu paprastų pastebėjimų, kurie bus detalizuojami ir patvirtinami tolimesniuose šio darbo skyriuose.

Pirmausia, didesnei daliai smurtinių veiksmų, kuriuos šeimoje patiria moterys, būdingas pasikartojamumas, o periodai tarp smurtinių veiksmų pasikartojimo dažniausiai trumpesni negu metai. Taigi dauguma moterų, patiriančių smurtą savo dabartinėje šeimoje, jį patyrė ir per pastaruosius metus. Vadinasi, šiuo aspektu lyginant abu tyrimus, gaunamas santykinai labai panašus smurto paplitimo rezultatas.

Antra, kalbant apie skirtingų analizuojamo moters gyvenimo laikotarpio atžvilgiu tyrimų gaunamus rezultatus, dar reikėtų atkreipti dėmesį, kad skirtingi tyrimai atskleidžia dar vieną įdomų ir daugeliu atvejų reikšmingą smurtinio įvykio šeimoje patyrimo laiko ir smurtinės patirties vertinimo ryšį. Smurtą dabartinėje šeimoje moterys dažnai vertina ne taip, kaip panašaus pobūdžio veiksmus, patirtus iš buvusių partnerių ar kitų šeimos narių. Tai susiję su daugeliu veiksnių, tokių kaip esamų santykių teisinimas ir pan. Pavyzdžiui, tarptautiniame smurto prieš moteris tyrime (IVAWS) dalyvavusios moterys, kurios smurtą patyrė praeityje iš buvusių sutuoktinių/partnerių daug dažniau (58 procentai smurtą iš buvusių sutuoktinių/partnerių patyrusių moterų) sunkiausiai iš jų patirtą smurtą vertino kaip „labai rimtą“. Tuo tarpu sunkiausiai patirtą smurtą „labai rimtu“ laikė tik 25 procentai moterų, prieš kurias smurtą naudoja jų dabartinis sutuoktinis ar partneris, o net 42 procentai manė, kad smurtinis įvykis buvo „nelabai rimtas“.⁹ Taigi tyrimuose, kuriuose tiriama moterų smurto patirtis per visą gyvenimą (ar, pavyzdžiui, nuo 16 metų), gali būti gaunami santykinai didesni smurto paplitimo šeimose duomenys negu tiriant santykinai netolimos praeities įvykius. Ir šis skirtumas susijęs ne tik su ilgesnį laikotarpį „kaupia“ patirtimi, bet ir minėtoju patirtų veiksmų vertinimo pokyčiais priklausomai nuo laiko perspektyvos.

Taigi ta pati moteris, teigianti, kad dabartinėje šeimoje nepatiria jokie smurtinio elgesio, galbūt buvusiuose santykiuose panašią situaciją įvertintų kaip smurtinę. Tačiau aprašomo tipo tyrimuose ši moteris apie buvusius santykius nėra klausama, todėl ji patenka į smurto šeimoje nepatiriančių moterų kategoriją. Taip sumažėja bendras smurtą patyrusių moterų procentas, lyginant su viso gyvenimo patirties tyrimais. Taip pat tokiuose tyrimuose į bendrą smurtą patiriančių moterų procentą neįskaičiuojamos moterys, kurios smurtą patyrė tėvų namuose, jeigu šiuo metu jos gyvena su vyru/partneriu ir smurto naujojoje šeimoje nepatiria. Tačiau tyrimai, analizuojantys moterų patirtį „paskutinėje partnerystėje“, leidžia nupiešti tam tikrą esamos smurto šeimoje situacijos paveikslą neapsiribojant vieneriais metais. Tam tikra prasme galima teigti, kad tokio tyrimo rezultatai atskleidžia visuomenės būklę smurto šeimoje atžvilgiu: kokia dalis moterų šiuo metu patiria smurtą šeimose ir kokia dalis moterų po gyvenimo smurtaujančioje šeimoje iki šiol nesukūrė kitų santykių. Pagalbos požiūriu, tai ir yra tos dvi pagrindinės grupės moterų, kurios aštriausiai jaučia smurto šeimoje pasekmes šiuo metu.

⁷ Povey D., Coleman K. etc. (2008) *Homicides, Firearm Offences and Intimate Violence 2006/07: Supplementary Volume 2 to Crime in England and Wales 2006/07*. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs08/hosb0308.pdf>

⁸ Carmichael M. (2008) *Experience of Domestic Violence: Findings from the 2006/07 Northern Ireland Crime Survey*. http://www.nio.gov.uk/07_northern_ireland_crime_survey-3.pdf

⁹ Mouzos J., Makkai T. (2004) *Women's experiences of male violence: findings from the Australian component of the International Violence Against Women Survey (IVAWS)* Canberra: Australian Institute of Criminology

Šiame tyrime moterų klausiama apie jų smurto šeimoje patirtį jų paskutinėje turėtoje šeimoje, t.y. šeimoje su dabartiniu sutuoktiniu arba šeimoje su buvusiu sutuoktiniu, jeigu po skyrybų ji nesukūrė naujos šeimos. Tyrimo klausimynas leidžia nustatyti moters šeimoje patiriamų smurto veiksmų periodiškumą, taip suteikdamas galimybę identifikuoti ir atskirai analizuoti grupę moterų, kurios smurtą patiria nuolat. Tyrimo naudojamas klausimynas taip pat leidžia fiksuoti respondenčių patirtą smurtą iš tėvo/motinos tėvų namuose, tačiau ši informacija pirmiausiai naudojama analizuoti smurtinės patirties įtaką tolimesniam moters gyvenimui. **Tyrimo rezultatai atskleidžia dabartinę suaugusių moterų būklę smurto šeimoje atžvilgiu: kokia dalis moterų šiuo metu patiria smurtą šeimoje ir kokia dalis moterų po gyvenimo smurtaujančioje šeimoje iki šiol nesukūrė kitų santykių.** Pagalbos poreikio atžvilgiu, tai ir yra tos dvi pagrindinės grupės moterų, kurios aštriausiai jaučia smurto šeimoje pasekmes šiuo metu ir į kurias turėtų būti nukreiptos pagrindinės pagalbos priemonės.

Atranka ir apklausos būdas

Dažniausiai naudojamas apklausos būdas plačią auditoriją apimančiuose smurto tyrimuose – telefoninė apklausa¹⁰. Daugelyje Europos ir Šiaurės Amerikos šalių laikoma, kad beveik visi namų ūkiai turi telefonus, todėl pasirinktas apklausos būdas užtikrina reprezentatyvumą.

Šiame tyrime naudotos duomenų bazės sudaromos pagal turimus statistinius Lietuvos gyventojų surašymo duomenis. Šiuo konkrečiu atveju buvo žiūrima į esamą Lietuvos moterų struktūrą pagal tokius socialinius demografinius požymius kaip amžius, gyvenamosios vietovės tipas, išsimokslinimas ir pan. NIPO Software naudojama programinė įranga leidžia programuoti reikiamas kvotas pagal socialines demografines charakteristikas, tam kad apklausos imtis leistų kalbėti apie apklausos reprezentatyvumą. Atliekant apklausas telefonu yra naudojamos labai griežtos atrankos taisyklės, tokios kaip „paskutinio gimtadienio taisyklė“, po to klausiama apie kitas socialines demografines charakteristikas ir tik tuomet, jei charakteristikos atitinka imtyje apibrėžtas kvotas, atliekama pati apklausa.

Interviu vykdymas

Jeigu moteriai dalyvaujant apklausoje tame pačiame kambaryje yra ir prieš ją smurtą naudojantis asmuo, galima pagrįstai tikėtis, kad patiriamas smurtas nebus atskleistas pilna apimtimi. Apklausų atlikėjai susiduria su tam tikrais sunkumais, siekiant įsitikinti, kad respondentės pokalbio negirdi smurtą šeimoje naudojantis asmuo. Kai kuriais atvejais netgi nustatyta, kad tuomet, kai respondentės į tyrimo klausimus atsakinėjo kambaryje esant ir jų partneriui, smurtinius atvejus šeimoje atskleidė perpus mažiau respondenčių lyginant su tais atvejais, kuomet respondentės į klausimus atsakinėjo būdamos vienos.¹¹

Dar vienas svarbus aspektas, į kurį atkreipiamas dėmesys vykdant smurto prieš moteris šeimose paplitimo tyrimus, - apklausėjai (interviu vykdytojai). Nustatyta, kad pakankamai didelę reikšmę turi apklausėjo lytis. Ypač kalbant apie seksualinio smurto patirtį pastebėta, kad kur kas dažniau smurtas atskleidžiamas, jeigu apklausėja yra moteris.

Šiame tyrime buvo atliekama apklausa telefonu: apklausa vykdoma naudojantis skambučių (call) centru, kuriame įdiegta pasaulyje plačiai pripažintos NIPO Software kompanijos CATI programinė įranga, užtikrinanti kokybišką ir sklandų telefoninių apklausų atlikimą. Kai apklausama itin jautriomis temomis, sėkmingiau vyksta apklausos telefonu, nes taip užtikrinamas didesnis anonimiškumas, išvengiama tiesioginio akių kontakto. Tai leidžia atviriau kalbėti itin jautriomis temomis ir ypač apie problemas šeimoje. Kitas teigiamas telefoninių apklausų aspektas – galimybė „neprarasti“ pasiektos pagal atranką respondentės: jei atrankos dalyvė dėl įvairių priežasčių negali tuo metu kalbėti šia jautria tema, turimos techninės galimybės leidžia perskambinti jai priimtiniu laiku. Tokiu būdu sudaromos visos galimybės respondentei į apklausos klausimus atsakyti jai priimtiniu laiku. Respondentė nėra

¹⁰ pavyzdžiui, telefoninė apklausa naudojama tokiuose periodiniuose tyrimuose kaip British Crime Survey (England and Wales), Canada's General Social Survey on Victimization, National Violence Against Women Survey (USA) ir kt.

¹¹ Walby S. *Comparing methodologies used to study violence against women*. University of Leeds, United Kingdom

priversta kalbėti tuo metu, kai patalpoje yra sutuoktinis/partneris ar kitas šeimos narys. Žinoma, kadangi apklausa vyksta telefonu, operatorius negali kontroliuoti, ar moteris yra viena ar ne, tad pokalbio atvirumas vis tik priklauso tik nuo pačios respondentės apsisprendimo.

Šio tyrimo metu telefoninę moterų apklausą apie smurtą šeimoje atliko tik kruopščiai atrinktos operatorės: visų pirma buvo atsižvelgta į lytį, amžių ir turimą ankstesnę profesinę patirtį. Telefoninės apklausos leidžia „komplektuoti“ patyrusių operatorių komandą jau vien dėl paties darbo atlikimo pobūdžio: 1) apklausų atlikimas vyksta skambučių centre, nereikia vaikščioti į namus. Tai suteikia atitinkamo solidumo vykdomam darbui; 2) programinė įranga nereikalauja atlikti laiką atimančių techninių darbų, tokių kaip telefono numerio rinkimas ir pan.. Vienas iš reikalavimų, dirbant skambučių centre, yra mokėjimas dirbti kompiuteriu, tai reiškia, kad į operatoriaus vietą gali pretenduoti labiau išsilavinę ir išprusę žmonės, kurie įprastai daugiau domisi šalyje ir už jos ribų vykstančiais procesais, todėl greičiau įsisavina vykdomų apklausų turinį ir atlikimo taisykles. Turima programinė įranga leidžia paties tyrimo (o ne po tyrimo) metu kontroliuoti vykdomas apklausas, fiksuoti kiekvienos apklausos laiką ir pan.

Palyginamumas su 1997 ir 2002 metų tyrimais

Dėl ankstesniame skyriuje minėtų priežasčių tiesioginis skirtingų tyrimų rezultatų sulyginimas yra sunkiai įmanomas, o dažnai ir metodologiškai nepagrįstas. Paprasčiausias skirtingų tyrimų gautų duomenų sulyginimas dažnai neduotų jokių rezultatų, o galbūt net ir iškreiptų realios smurto šeimoje padėties suvokimą. Kaip jau buvo minėta, netgi pagal tą pačią metodologiją ir tų pačių asmenų atliekamų tyrimų skirtinguose šalies regionuose ar pan. duomenys gali labai ženkliai skirtis, nekalbant apie skirtingais laikotarpiais ir naudojant skirtingas metodikas atliktus tyrimus.

Kita vertus skirtingų tyrimų palyginimas gali būti taikomas siekiant nustatyti pagrindines smurto pasireiškimo šeimoje tendencijas, patikrinti nustatytus atskirų kintamųjų sąryšius ir pan. Vienas iš šio darbo uždavinių taip pat – palyginti gautus rezultatus su 1997 ir 2002 metais atliktų panašaus pobūdžio tyrimų duomenimis.

1997 ir 2002 metų tyrimų trumpas pristatymas

1997 – 1998 m. Moterų informacijos centro iniciatyva Lietuvoje atliktas tyrimas „Smurtas prieš moteris“. Pagrindinė sudedamoji tyrimo dalis – reprezentatyvi suaugusių moterų apklausa. Ją atliko „Baltijos tyrimai“ 1997 m. lapkričio 17-26 d. Tyrimo imtis buvo atrinkta atsitiktinės atrankos būdu. Buvo apklaustos 1010 18-74 m. amžiaus Lietuvos moterys. Pagrindiniai tyrimo tikslai buvo nustatyti smurto prieš moteris paplitimą Lietuvoje, smurto mastą ir pobūdį, išsiaiškinti ryšius tarp aukos ir smurtautojo, iširti smurto santuokinėje šeimoje ryšį su smurtine aplinka tėvų šeimoje.¹² Šiame tyrime buvo naudoti viešai prieinami 1997 m. tyrimo duomenys, pateikiami minėtame leidinyje „Smurtas prieš moteris Lietuvoje“ (1999). Šiame leidinyje nėra pateikiamas pilnas naudotas klausimynas ir visų atsakymų variantai, todėl palyginamumo tikslais dalis duomenų buvo interpretuoti šio darbo rengėjų, šį faktą nurodant prie lyginamųjų lentelių ar pan.

2002 m. Moterų informacijos centras inicijavo dar vieną tyrimą nagrinėjamos problematikos srityje „Prievarta prieš moteris“, kurio metu atlikta reprezentatyvi sociologinė apklausa. Naudojant standartizuotą klausimyną, apklaustas 1001 15-75 m. nuolatinis Lietuvos gyventojas.¹³ Pagrindiniai tyrimo tikslai buvo išsiaiškinti smurto suvokimo ir egzistavimo pripažinimo mastą, prievartos prieš moteris paplitimą, jos pasekmes, pagalbą moterims teikiančių institucijų žinomumą ir nagrinėjamos problemos matomumą žiniasklaidoje. Tyrimą sudarė keli etapai, vienas kurių - palyginamumui aktuali Lietuvos gyventojų apklausa. Lygindamas 2002 ir 2008 metų tyrimų rezultatus paslaugų teikėjas rėmėsi iš skirtingų informacijos šaltinių surinktomis 2002 metų tyrimo dalimis, kurias savo nuožiūra sujungė į vieną visumą.¹⁴

¹² Purvaneckienė G., *Smurtas prieš moteris: viktimologinio tyrimo ataskaita* iš kn. „Smurtas prieš moteris Lietuvoje“ (Moterų informacijos centras, Jungtinių tautų plėtros fondas moterims, 1999). Vilnius: Danielius.

¹³ Dirsienė N. *Prievarta prieš moteris* (Moterų informacijos centras, 2002). Duomenys iš skirtingų šaltinių surinkti šio tyrimo autorių

¹⁴ Paslaugų teikėjui nepavyko gauti pilnos 2002 metais atlikto tyrimo ataskaitos. Nei tyrimo vykdytojas – Moterų informacijos centras, nei tyrimo finansuotojas – Jungtinių tautų vystymo programa Lietuvoje (finansuota JT plėtros fondo moterims lėšomis) negalėjo pateikti pilnos palyginimui aktualios tyrimo dalies (1000 Lietuvos gyventojų apklausos dėl smurto šeimoje) ataskaitos.

Pagrindiniai tyrimų aspektai ir lyginimo problemos

Šiame tyrime atliekamos sociologinės apklausos rezultatų lyginimo galimybės su aukščiau aprašytais 1997 bei 2002 metų tyrimuose gautaisiais yra apribotos dėl objektyvių tyrimo atlikimo technikos bei tyrimo imties skirtumų, skirtingo tyrimo objekto bei atraminių prielaidų traktavimo. Pagrindinės problemos, ribojančios tyrimų palyginamumą yra: (1) skirtingos tyrimų imtys ir (2) skirtingos tiriamo objekto koncepcijos, taip pat ir (3) šiek tiek skirtingos socialinės - demografinės charakteristikos.

1. Skirtingos tyrimų imtys

Lentelė 1. Tyrimų imčių palyginimas

	1997 m.	2002 m.	2008 m.
Respondentai	Lietuvos moterys	Lietuvos gyventojais (vyrai ir moterys)	Lietuvos moterys
Respondentų amžius	18 – 74 m.	15 – 75 m.	18 – 74 m.
Reprezentatyvumas	reprezentatyvi	reprezentatyvi	reprezentatyvi

sudaryta autorių

1 lentelėje pateikta informacija apie trijų lyginamų tyrimų imtį. Iš jos matyti, kad atsižvelgiant į šį aspektą lygintini tik 1997 ir 2008 metų tyrimai: abiejų tyrimų respondentės yra 18 – 74 metų amžiaus Lietuvos moterys, tuo tarpu 2002 m. apklausiami 15 – 75 metų Lietuvos gyventojai (ne tik moterys, bet ir vyrai). Dėl šios priežasties pastarojo (2002 m.) tyrimo rezultatų lyginimas su atliktu 1997 metais ir dabar atliekamu tyrimu būtų metodologiškai neteisingas, neatitiktų reprezentatyvumo kriterijų ir pateiktų statistiškai iškreiptus rezultatus.

2. Skirtingos tiriamo objekto koncepcijos

Lentelė 2. Esminių tyrimų prielaidų palyginimas

	1997 m.	2002 m.	2008 m.
Tyrimo objektas	Smurtas prieš moteris šeimoje	Smurtas prieš moteris (patyrimo erdvė neapibrėžiama)	Smurtas prieš moteris šeimoje
Esminė prielaida apie smurtautoją	Smurtautojas šeimoje yra aukos sutuoktinis / sugyventinis	Smurtautojo santykis su auka neidentifikuojamas	Smurtautojas gali būti bet kuris aukos šeimos narys, gyvenantis su ja tame pačiame namų ūkyje
Analizuojamas smurto patirties laikotarpis	Per visą (santuokinį) gyvenimą	Per visą gyvenimą	Dabartinėje / paskutinėje moters šeimoje (kartu nustatant patiriamų smurtinių veiksmų pasikartojimo periodiškumą)

sudaryta autorių

Kita tyrimų palyginamumo problema iškyla dėl skirtingai apibrėžiamo tyrimo objekto bei bent vienos iš esminių tyrimo prielaidų nesutapimo. 1997 ir 2008 metų tyrimuose analizuojamas objektas yra smurtas

prieš moteris šeimoje (ir už jos ribų¹⁵), tuo tarpu, atliekant 2002 metų sociologinį tyrimą, tirta prievarta prieš moteris apskritai, nesukonkretinant vietas. Respondentams pateikti klausimai apie prievartą prieš moteris, patiriamą namuose, darbe, viešojoje vietoje ar kitur. Smurtas šeimoje buvo tik vienas iš tiriamų atvejų. Skirtingas tyrimų objektas lemia, jog 2002 m. tyrime naudoto klausimyno struktūra ir klausimai esmingai skiriasi nuo naudotų 1997 ir 2008 metų apklausose. 2002 metų anketoje naudoti klausimai neorientuoti vien į smurto šeimoje problematiką, ji paliesta tik paviršutiniškai, todėl šio tyrimo rezultatų palyginamumas su kitų dviejų tyrimų rezultatais yra ribotas.

Kita svarbi prielaida, nuo kurios priklauso klausimyno sudarymo logika, - kas yra smurtautojas - skiriasi visuose trijuose tyrimuose. Labiausiai neapibrėžtas smurtautojo statusas aukos atžvilgiu yra 2002 metų tyrime. Tai – logiškai nuosekli išvada, išplaukianti iš tyrimo objekto: kadangi tiriamas prievartos prieš moterį reiškinys, neapribojant jokiais papildomais kriterijais, tai smurtautojas gali būti bet kas – šeimos narys, draugas, nepažįstamasis, bendradarbis ir kt. Tuo tarpu 1997 ir 2008 metų tyrimuose smurtautojo santykis su auka yra apribotas. 1997 metų tyrime, sprendžiant iš klausimų formuluočių, remiamasi prielaida, kad smurtautojas yra aukos sutuoktinis / sugyventinis (pavieniuose klausimuose tiriamas ir tėvo, kaip smurtautojo, vaidmuo). Šiame – 2008 metų - tyrime laikomasi nuostatos, kad smurtą moteris gali patirti iš bet kurio šeimos nario ir ši informacija yra fiksuojama. Taigi skirtingas smurtautojo santykio su auka suvokimas visuose trijuose yra vienas iš trukdžių klausimynų palyginimui. Kita vertus, šio – 2008 metų – tyrime smurtą patyrusioms respondentėms užduodamas klausimas, kas yra smurtautojas jų šeimoje.

Galiausiai, tyrimuose analizuojama moterų smurto patirtis skirtingais laikotarpiais. 1997 m. tyrime analizuojama moters patirtis per visą santuokinį gyvenimą. 2002 m. tyrime analizuota smurto šeimoje patirtis per visą gyvenimą, neidentifikuojant konkretaus laikotarpio. Tuo tarpu šiame tyrime analizuojama smurto patirtis dabartinėje/paskutinėje moters šeimoje, kartu nustatant smurtinių veiksmų pasikartojimo periodiškumą. Taip sudaroma galimybė išskirti grupę moterų, kurios šiuo metu smurtą šeimoje patiria nuolat. Tokio metodo pasirinkimas plačiau aprašomas ir motyvuojamas 2-ame šios ataskaitos skyriuje.

Apibendrinant esminių trijų tyrimų palyginamumo problemų analizę, galima teigti, kad sunkiausia šį tyrimą lyginti su 2002 metų tyrimu, kadangi esmingai skiriasi sociologinės apklausos imtis bei kai kurios atraminės prielaidos. Sąlyginis palyginimas galimas tik pagal kai kuriuos pavienius klausimus, daugiau intuityviai nujaučiant smurto problemos mastą bei susijusias problemas, bet ne tiksliai identifikuojant pokyčius.

1997 metais atliktas sociologinis tyrimas „Smurtas prieš moteris“ ir 2008 metais atliekamas tyrimas yra labiau panašūs savo koncepcija. Todėl, nepaisant kai kurių išankstinių prielaidų skirtumų, klausimynai, bei tyrimo rezultatai yra palyginami. Žinoma, tai yra bendra išvada. Kadangi klausimynai nėra identiški, palyginamumo galimybės kiekvienu pateikiamu klausimu skiriasi. Konkretų klausimų palyginimo galimybės ir pagrindinės prielaidos bei palyginimo rezultatai pateikiami tolimesniuose šio darbo skyriuose analizuojant atskirus smurto šeimoje aspektus. Dėl aukščiau aptartų priežasčių, koncentruojamasi į 1997 ir 2008 metų tyrimų rezultatų palyginimą, o 2002 metų tyrimo rezultatai į analizę įtraukiami tik pavieniais atvejais.

3. Socialinės – demografinės charakteristikos

Šiek tiek skyrėsi 1997 ir 2008 metų tyrimuose analizuojamos socialinės – demografinės respondenčių charakteristikos. Šiuos skirtumus svarbu trumpai aptarti, kadangi socialinės – demografinės charakteristikos yra reikšmingiausias horizontalus tyrimo pjūvis, tai yra, stebima, kaip respondenčių atsakymai varijuoja, priklausomai nuo šių charakteristikų, daugumoje klausimų.

1997 metais buvo išskirti religijos ir religingumo rodikliai. Tyrimo ataskaitoje nėra aptarta šio rodiklio koreliacija su smurto patirtimi, todėl galime daryti prielaidą, kad nerasta priežastinio ryšio tarp šio aspekto ir kitų klausimų. Juolab, kad Lietuvai nebūdinga didelė religijų įvairovė - didžioji dauguma gyventojų save įvardija kaip Romos katalikų religijos atstovus, tačiau dažnai teigia esantys nepraktikuojantys katalikai.

¹⁵ Smurtas prieš moterį už šeimos ribų abiejuose tyrimuose yra suvokiamas kaip smurtautojo, kuris yra aukos šeimos narys, gyvenantis su ja viename namų ūkyje, smurtiniai veiksmai, atliekami ne namuose (tai yra, viešojoje vietoje ar svečiuose).

Šiame tyrime įvedamos papildomos socialinės – demografinės charakteristikos padeda geriau identifikuoti į smurto šeimoje rizikos grupę patenkančios moters portretą. Pavyzdžiui, 2008 metų tyrime respondenčių klausta ne tik apie jos šeimos mėnesio pajamų vienam šeimos nariui dydį, bet ir apie tai, kokią šeimos pajamų dalį įneša respondentė. Kitaip sakant, nustatomas respondentės finansinės priklausomybės laipsnis. Keliama hipotezė, kad šis rodiklis gali turėti įtakos smurto šeimoje patirčiai.

3. SMURTO PRIEŠ MOTERIS ŠEIMOJE PAPLITIMAS LIETUVOJE: SOCIOLOGINIO TYRIMO REZULTATAI

Siekiant nustatyti smurto prieš moteris šeimose paplitimo mastą šio tyrimo metu buvo atlikta sociologinė apklausa. 2008 metų spalio mėnesį buvo atlikta reprezentatyvi 1000 moterų (nuo 18 iki 74 metų amžiaus) telefoninė apklausa. Imtis sudaryta atsižvelgiant į esamą Lietuvos moterų struktūrą pagal tokius socialinius demografinius požymius kaip amžius, gyvenamosios vietovės tipas, išsimokslinimas ir pan. Metodologinės tyrimo prielaidos plačiau aprašytos 2-ame šios ataskaitos skyriuje.

Tyrimo metu apie smurto vertinimą, pagalbos galimybių patyrus smurtą žinomumą, smurtinę patirtį tėvų šeimoje buvo klausiamos visos **1000 respondenčių**. Apie smurto patirtį savo sukurtoje šeimoje nebuvo klausiamos tos moterys, kurios gyvena vienos ir niekada negyveno santuokoje/ partnerystėje bei našlės. Tokiu būdu apie smurto patirtį savo sukurtoje šeimoje buvo klausama **861 respondentė**.

Šioje darbo dalyje analizuojami sociologinio tyrimo metu gauti duomenys bei esant galimybei lyginami su 1997 ir 2002 metų tyrimų duomenimis.

3.1. Smurto suvokimas

Smurto suvokimas ir traktavimas plačiau buvo aptartas 2-ame šio darbo skyriuje, kalbant apie smurto prieš moteris šeimoje tyrimų specifiką. Taigi šiame skyriuje tik trumpai dar kartą primenami esminiai smurto suvokimo aspektai bei aprašomas šiame tyrime pasirinktas sprendimas, siekiant kuo objektyviau įvertinti smurto šeimoje paplitimą, kuo labiau atskiriant sunkiausius bet kurios rūšies smurto atvejus nuo mažiau reikšmingų patirčių (bent jau pačių nukentėjusiųjų požiūriu).

Nuo to kaip moteris suvokia konkretų smurtinį įvykį, priklauso jos sprendimas ar apie įvykį informuoti kitus asmenis, ar kreiptis pagalbos. Kai kuriuose viktimologiniuose tyrimuose daroma prielaida, kad sprendimas apie smurtinį įvykį namuose pranešti policijai labiausiai priklauso nuo aukai padarytos žalos pobūdžio ir stiprumo.¹⁶ Apskritai, pastebėta, kad auka konkretų įvykį šeimoje dažniau vertina kaip smurtinį (o tuo labiau tokį, apie kurį reikėtų informuoti policiją), kuomet įvykis susijęs su laisvės apribojimu, grėsme gyvybei ar fiziniais sužalojimais.¹⁷ Taip pat moterys sunkiau pripažįstą veiksmą smurtiniu, kuomet jį patiria iš savo partnerio ar kitų šeimos narių, lyginant su atvejais, kuomet tokį patį veiksmą atlieka nepažįstamas asmuo¹⁸

Dar sunkiau objektyviai smurtą vertinti tais atvejais, kai jis yra „*ne-kontaktinis*“. Kaip jau buvo minėta, smurtą patiriančios moterys įvykius laiko akivaizdžiai smurtiniais kuomet yra sužalojamos ar patiria akivaizdų laisvės apribojimą. Tuo tarpu daugelis psichologinio pobūdžio smurtinio elgesio pačių moterų gali būti vertinamas kaip įprastas šeimos gyvenimo atributas. Netgi tuomet, kai, vertinant objektyviai, naudojami psichologinio pobūdžio veiksmai akivaizdžiai turi neigiamą įtaką šeimos nariams.

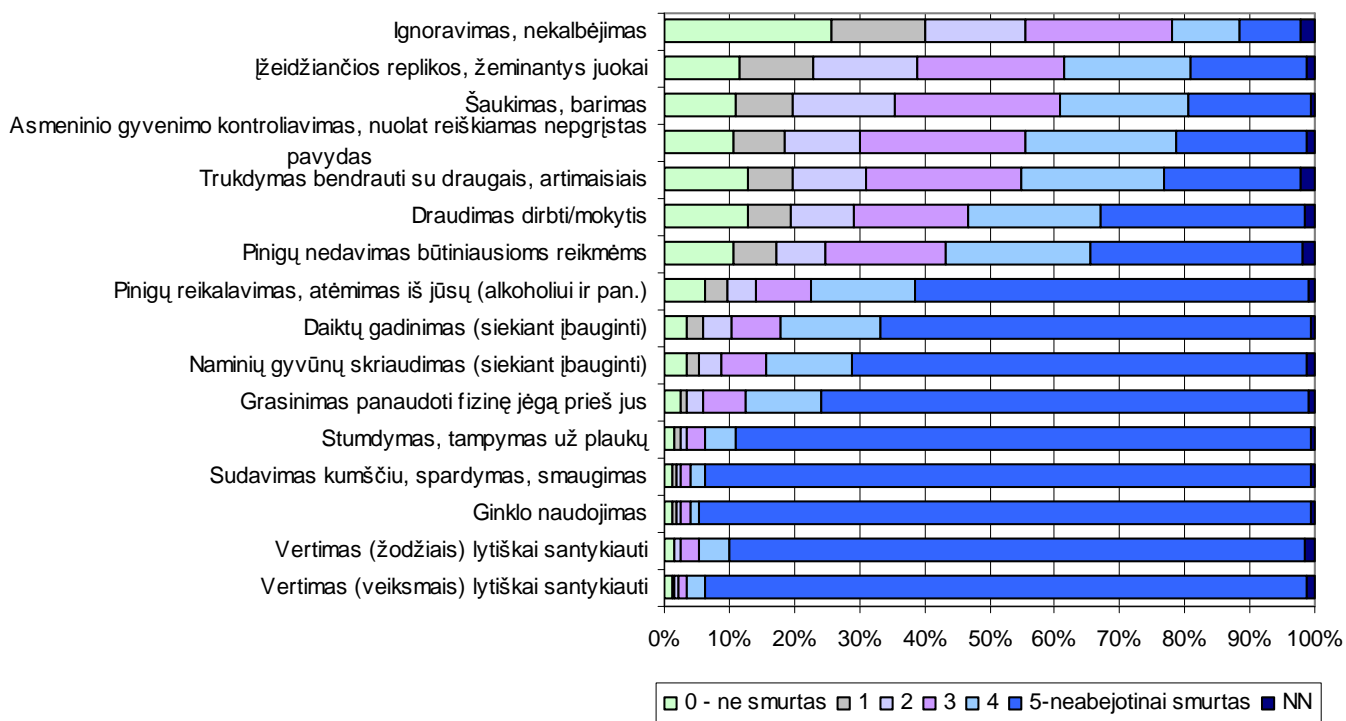
Šiame tyrime taip pat buvo susidurta su problema, kad tam tikras šeimos narių elgesys, kurį tyrėjai *a priori* buvo linkę priskirti smurtiniam, pačių respondenčių buvo suvokiamas ir vertinamas įvairiai. Pavyzdžiui, *šaukimas ir barimas*, pakankamai dažnos respondentės nebuvo suvokiamas kaip smurtinis elgesys, o laikomas „*kiekvienoje šeimoje pasitaikančiu normaliu dalyku*“. Šiuo ir panašiais atvejais, greičiausiai susiduriame su situacija, kuomet tiems patiems žodžiams suteikiama šiek tiek kitokia prasmė, pavyzdžiui, *šaukimą* ar *barimą* galima traktuoti kaip vienpusišką vieno asmens elgesį, vertinant jį neigiamai, arba kaip jausmų išraišką šeimos konflikto metu, nesuteikiant šiam veiksmui didesnės reikšmės. Konkretus tokio veiksmo suvokimas gali priklausyti nuo respondentės asmeninės patirties ar netgi nuo jos naudojamo žodyno tam tikram elgesiui apibūdinti ir pan.

¹⁶ Lievore D. (2005) *No longer silent: A study of women's help-seeking decisions and service responses to sexual assault*. Canberra: Australian Institute of Criminology

¹⁷ Lievore D. (2003) *Non-reporting and hidden recording of sexual assault: an international literature review*. Canberra: Commonwealth office of the status of women.

¹⁸ Mouzos J., Makkai T. (2004) *Women's experiences of male violence*. Canberra: Australian Institute of Criminology

Siekiant sumažinti tyrimo rezultatų paklaidas, susidarančias dėl skirtingo tais pačiais žodžiais apibūdinto elgesio traktavimo, tyrimo metu respondentės buvo prašomos kiekvieną elgesį įvertinti skalėje nuo 0 iki 5, kur 0 reiškia, kad konkretus elgesys visiškai nėra smurtas, o 5 reiškia, kad toks elgesys neabejotinai laikytinas smurtu.



Pav. 1. Veiksmų šeimoje vertinimas kaip smurtinių

Plačiau analizuojant skirtingo elgesio laikymą smurtiniu, galime pastebėti, kad fizinius veiksmus absoliuti dauguma respondenčių laiko smurtiniais. Tuo tarpu elgesio, kurį galima laikyti psichologiniu smurtu, pavyzdžiui, tokio kaip barimasis ar nepagrįsto pavydo reiškimas, vertinimas išsiskiria. Taigi tiems elgesio tipams, dėl kurių suvokimo bei vertinimo galėjo kilti (kaip matyti ir kilo) daugiausiai abejonių ir skirtumų, buvo nustatytas tam tikras „slenkstis,“ padedantis identifikuoti dvi smurtą patiriančių moterų grupes: (1) moterys, kurios iš šeimos nario patiria tam tikrus veiksmus, kuriuos pačios laiko smurtu, ir (2) moterys, patiriančios iš šeimos nario elgesį, panašų į smurtą, kurio jos pačios nelaiko smurtu. Antrajai grupei respondentės priskirtos tuo atveju, jei nurodė šeimoje patyrusios kažkurį elgesį iš savo šeimos narių, tačiau tą konkretų elgesį įvertino kaip nesmurtinį (suteikė jam nuo 0 iki 3 balų).

Šiame tyrime siekiant analizuoti smurto prieš moteris šeimoje rodiklius ne vien iš anksto nustatytomis kategorijomis, bet atsižvelgti ir į moterų subjektyvų savo situacijos vertinimą, atskirtos dvi respondenčių grupės: (1) moterys iš šeimos nario patiriančios elgesį, kurį jos laiko smurtu; ir (2) moterys patiriančios iš šeimos nario elgesį panašų smurtą, kurio jos pačios nelaiko smurtu.

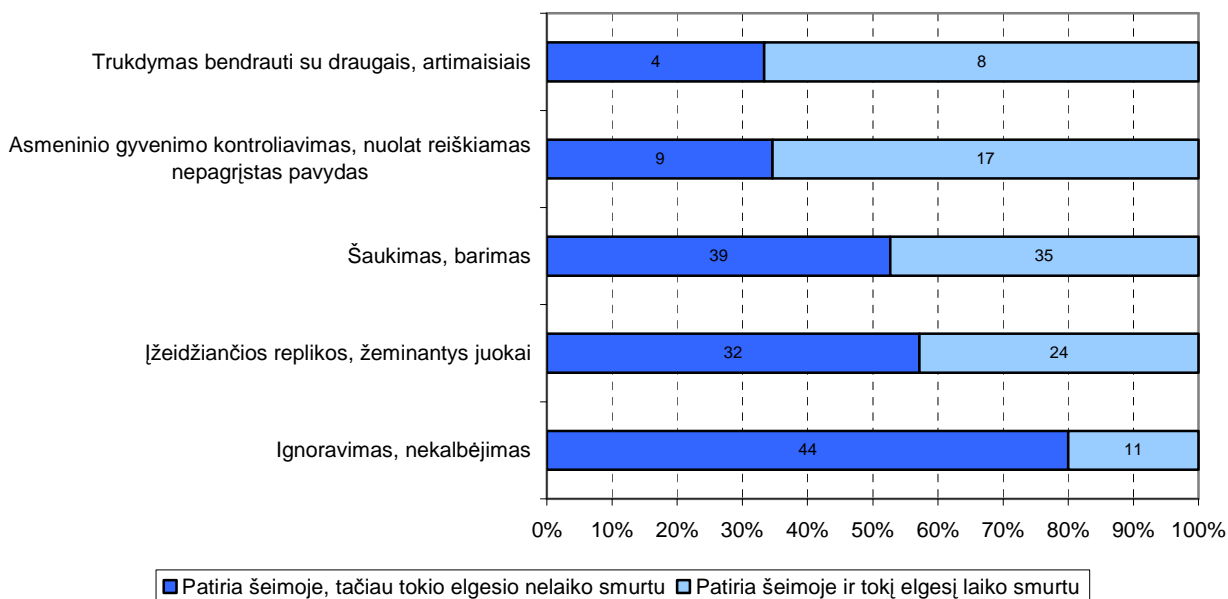
Vadinamasis „slenkstis“ buvo nustatytas šioms elgesio rūšims:

- Ignoravimas, nekalbėjimas (vertinimo vidurkis 2,04¹⁹)
- Įžeidžiančios replikos, žeminantys juokai (2,79)

¹⁹ konkrečių veiksmų šeimoje vertimas skalėje, kur 0 - ne smurtas, o 5 - neabejotinai smurtas, N=1000

- Šaukimas, barimas (2,9)
- Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas (3,02)
- Trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais (2,99)

Šias psichologinio smurto formas šeimoje patyrusios moterys pakankamai dažnai buvo linkusios patirto elgesio nelaikyti smurtu. Kaip matyti Pav. 2, ypač dažnai smurtu nebuvo laikomas *ignoravimas, nekalbėjimas* (net 80 proc. jį patyrusių moterų manė, kad tai nėra smurtas), taip pat *įžeidžiančios replikos ar žeminantys juokai* (atitinkamai 58 proc. moterų), *šaukimas ar barimas* (atitinkamai 53 proc. moterų).

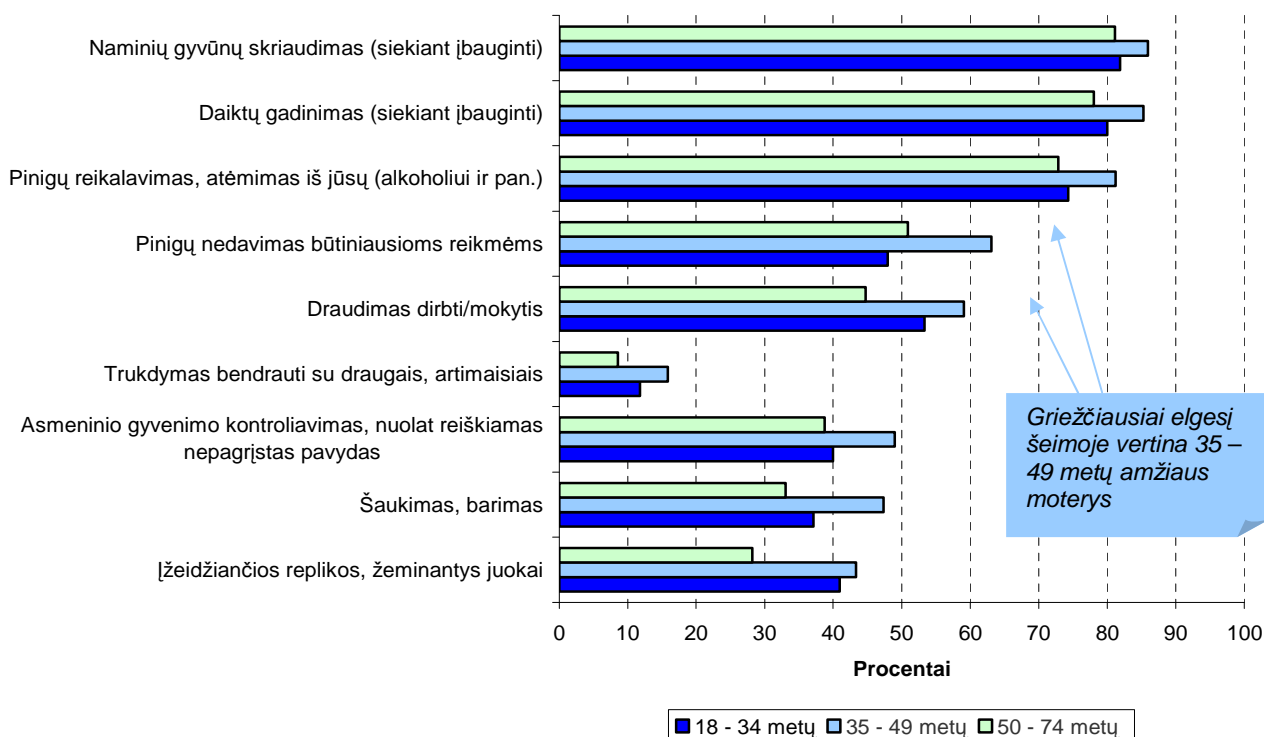


Pav. 2. Moterų, patyrusių tam tikrą elgesį šeimoje, to elgesio vertinimas, procentinis pasiskirstymas (100 proc. – visos moterys, patyrusios tam tikrą elgesį) ir absoliutūs skaičiai, proc.

Kitą šiame tyrime įvardintą elgesį iš šeimos narių patiriančios moterys visais atvejais buvo traktuojamos kaip smurto aukos, nepriklausomai nuo to, kaip jos pačios vertino konkretų elgesį. Reikia pastebėti, kad pasirinktas sprendimas šio tyrimo kontekste pasirodė visiškai logiškas, kadangi absoliuti dauguma moterų, patyrusių žemiau išvardintus veiksmus, juos vertino kaip smurtą (priešingai nei elgesio, kuriam buvo pritaikytas „slenkstis“, atveju):

- Draudimas dirbti/mokytis (vertinimo vidurkis 3,2)
- Pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms (3,32)
- Pinigų reikalavimas, atėmimas iš jūsų (alkoholiui ir pan.) (4,07)
- Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti) (4,28)
- Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti) (4,37)
- Grasinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus (4,52)
- Stumdymas, tampymas už plaukų (4,77)
- Sudavimas kumščiu, spardymas, smauginimas (4,86)
- Ginklo naudojimas (4,87)
- Vertimas (žodžiais) lytiškai santykiauti (4,79)
- Vertimas (veiksmais) lytiškai santykiauti (4,86)

Įdomu pastebėti, kad kai kurio elgesio vertinimas kaip smurto arba ne skirtingose amžiaus grupėse yra nevienodas. Elgesys, kurio vertinimas labiausiai išsiskiria priklausomai nuo amžiaus grupės, matyti žemiau esančiame paveiksle.

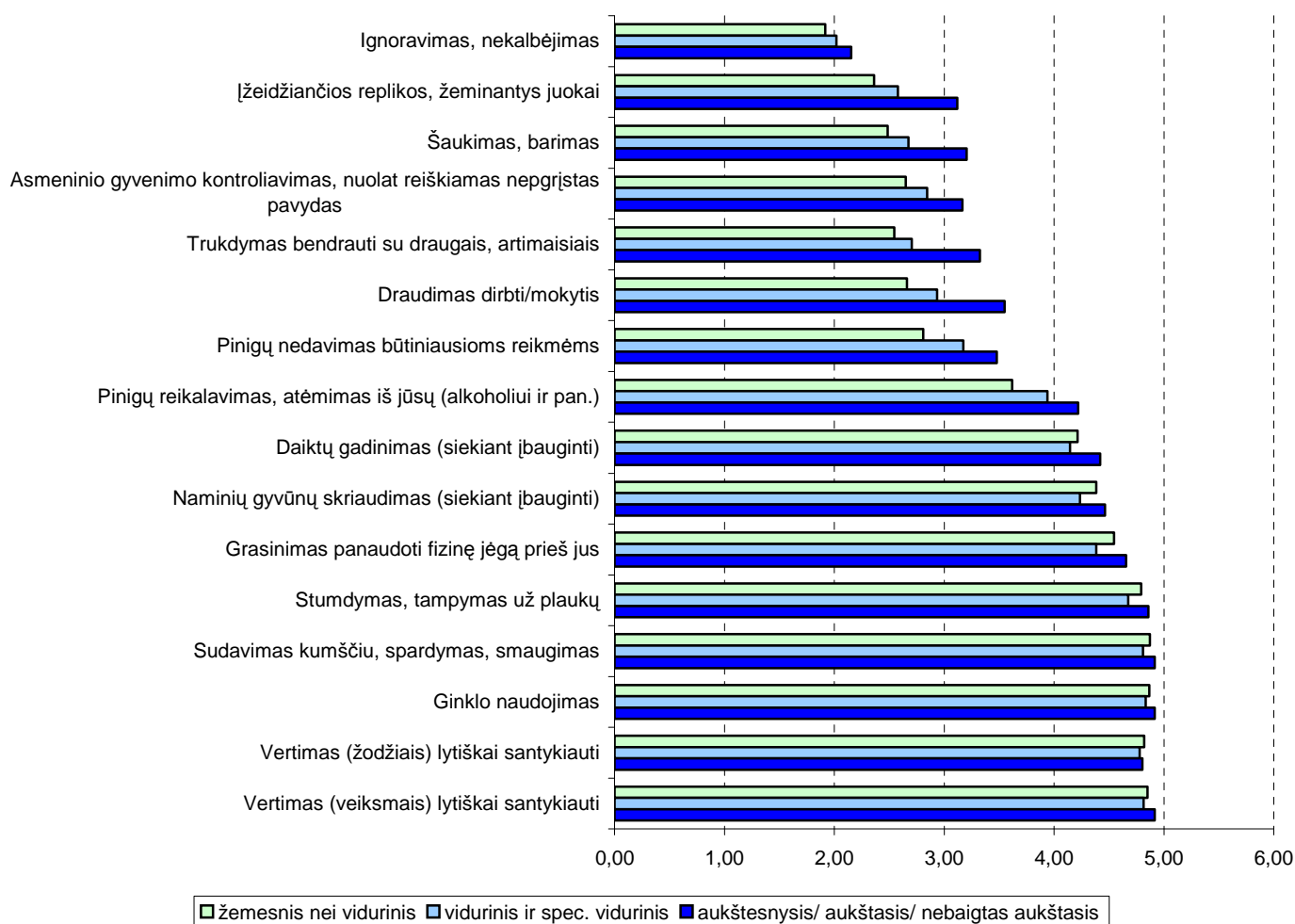


Pav. 3. Elgesio šeimoje vertinimas kaip smurtinio priklausomai nuo respondentės amžiaus, proc.

Pastebėtina, kad griežčiausiai visas išvardinto elgesio dalis vertino 35 – 49 metų amžiaus moterys. Vidutiniškai 6,96 proc. daugiau šios amžiaus grupės moterų išvardintą elgesį laikė smurtu, lyginant su 18-34 metų amžiaus respondentėmis. Ir atitinkamai 10,42 proc. daugiau lyginant su 50-74 metų amžiaus respondentėmis.

Lyginant 35 – 49 ir 50 - 74 metų amžiaus grupes labiausiai išsiskyrė požiūris į *įžeidžiančias replikas, žeminančius juokus*, kuriuos smurtu laikė 43,29 proc. 35 – 49 metų amžiaus moterų ir atitinkamai tik 28,17 proc. 50 - 74 metų amžiaus moterų. Taip pat *draudimo dirbti/mokytis* vertinimas, kurį smurtu laikė 59,06 proc. 35 – 49 metų amžiaus moterų ir 44,70 proc. 50 - 74 metų amžiaus moterų. Lyginant 35 – 49 ir 18 - 34 metų amžiaus grupes labiausiai išsiskyrė požiūris į *pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms*. Tokį elgesį šeimoje smurtu laikė 63,09 proc. 35 – 49 metų amžiaus moterų ir atitinkamai 50,90 proc. 18 – 34 metų amžiaus moterų.

Elgesio šeimoje kaip smurtinio vertinimas taip pat skiriasi priklausomai nuo respondenčių išsilavinimo (Pav. 4). Kaip ir aukščiau aptartais atvejais labiausiai nevienalytis elgesio, kuris galėtų būti laikomas psichologiniu smurtu, vertinimas. Galima pastebėti, kad žemesnio išsilavinimo moterys linkusios elgesį šeimoje vertinti atlaidžiau. Šiai grupei labiau būdingas eilės atvejų nesuvokimas kaip smurto.



Pav. 4. Elgesio šeimoje vertinimas kaip smurtinio priklausomai nuo respondentės išsilavinimo, vertinimo balų vidurkiai (skalėje, kur 0 – ne smurtas, 5 – neabejotinai smurtas)

Smurto vertinimas 2002 ir 2008 metų tyrimų duomenimis

Klausimas, ar respondentai tam tikrus veiksmus vertina kaip smurtinius, nagrinėtas ir 2002 metų tyrime. Abiejų tyrimų respondentų pateikiami vertinimai konkrečių veiksmų atžvilgiu pateikiami žemiau esančioje lentelėje.

Vertinant apibendrintai, abiejuose tyrimuose pastebimos panašios tendencijos: dauguma respondentų kaip smurtinius pripažįsta akivaizdžius fizinės bei seksualinės prievartos veiksmus – *mušimą* ir *išprievartavimą*. Tokius veiksmus kaip *mušimas*, *stumdymas*, *tampymas už plaukų* smurtu laikė daugiau nei 90 proc. abiejų tyrimų respondentų. Seksualinio pobūdžio prievartą smurtu laikė 93-96 procentai šio ir 89,4 procentai 2002 metų tyrime apklaustų respondentų. Tuo tarpu psichologinio pobūdžio prievartą smurtu pripažįsta santykinai mažiau respondentų. 2002 metų tyrimas rodo, jog apklaustieji linkę atlaidžiau vertinti tokius veiksmus kaip *nepadorūs juokai* (25,1 proc.), tuo tarpu 2008 metų tyrime panašaus pobūdžio veiksmą kaip smurtą įvertino jau 36,7 procentai respondentų. Atlaidžiau 2002 metų tyrime įvertintas *asmeninio gyvenimo kontroliavimas*, *pavydas* (2002 m. – 28,1 proc., 2008 m. – 42,2 proc. respondentų įvertino šį veiksmą kaip smurtinį). Žymiai atlaidžiau 2002 m. apklausti respondentai įvertino *grasinimą*, *bauginimą* (2002 m. – 46,4 proc., 2008 m. – 86,5 proc. apklaustųjų). Tuo tarpu, *šaukimas* ar *barimas* 2002 metais respondentų įvertintas griežčiau (2002 m. – 56,3 proc., 2008 m. – 38,6 proc. respondentų šaukimą ar barimą laikė smurtu). Tam tikrų smurto formų vertinimų skirtumų galėjo atsirasti dėl skirtingų tyrimų imčių (2002 m. tyrime apklausti ir vyrai) bei skirtingų klausimo formuluočių, tačiau bendros tendencijos išlieka daugmaž panašios: fizinės ir

seksualinės prievartos veiksmai vertinami itin griežtai, tuo tarpu seksualinės prievartos formos – atlaidžiau.

Lentelė 3. Veiksmų priskyrimas smurtiniams (2008 ir 2002 m. tyrimų lyginimas)

Veiksmų pobūdis		Respondentai, įvardiję veiksmą kaip smurtą, proc.	
2008 m.	2002 m.	2008 m.	2002 m.
Ignoravimas, nekalbėjimas	-	19,1	-
Įžeidžiančios replikos, žeminantys juokai	Nepadorūs juokeliai	36,7	25,1
Šaukimas, barimas	Šaukimas, barimasis	38,6	56,3
Draudimas dirbti/mokyti	Draudimas dirbti, mokyti	51,7	51,8
Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, pavydas	Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, pavydas	42,2	28,1
Trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais	Draudimas susitikti su draugais, giminaičiais	42,7	49,5
Pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms	Pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms	53,6	44,1
Pinigų reikalavimas/atėmimas iš jūsų (alkoholiui ir pan.)	-	75,8	-
Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti)	-	80,8	-
Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti)	-	82,8	-
Grasinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus	Grasinimas, bauginimas	86,5	46,4
Stumdymas, tampymas už plaukų	Mušimas, stūmimas, sugriebimas, tempimas už plaukų	93,7	97,7
Sudavimas kumščiu, spardymas, smauginimas		95,8	
Ginklo naudojimas		95,9	
Vertimas lytiškai santykiauti (žodžiais)	Prievartavimas	93,7	89,4
Vertimas lytiškai santykiauti (veiksmais)		95,9	
-	Seksualinių santykių reikalavimas dėl darbo/paaukštinimo	-	68,5
-	Vertimas naudoti narkotikus	-	71,9
-	Vertimas gerti alkoholį	-	55,4

3.2. Smurto patirtis

Prieš pradėdant analizuoti smurto prieš moteris šeimoje paplitimą ir jo priklausomybę nuo įvairių faktorių, galima paminėti pagrindinius smurto šeimoje paplitimo rodiklius, nustatytus šio tyrimo metu. Svarbu dar kartą paminėti, kad tyrimo metu koncentruotasi į moterų patirtį dabartinėje jos šeimoje nuolat patiriamą smurtą. Kaip jau buvo aptarta ankstesniuose šios ataskaitos skyriuose tokia tyrimo aprėptis pasirinkta nustatyti **šiandieninę smurto prieš moteris šeimose ir tokio smurto pasekmių situaciją**. Šio tyrimo metu taip pat nustatyta visų respondenčių smurto prieš jas patirtis tėvų namuose. Šis rodiklis tyrimo rezultatus dalinai priartina prie viso gyvenimo smurto patirties tyrimų.

Viso smurtinį elgesį savo dabartinėje šeimoje, nuolat patiria 15 procentų šiuo metu ištekėjusių moterų, iš jų:

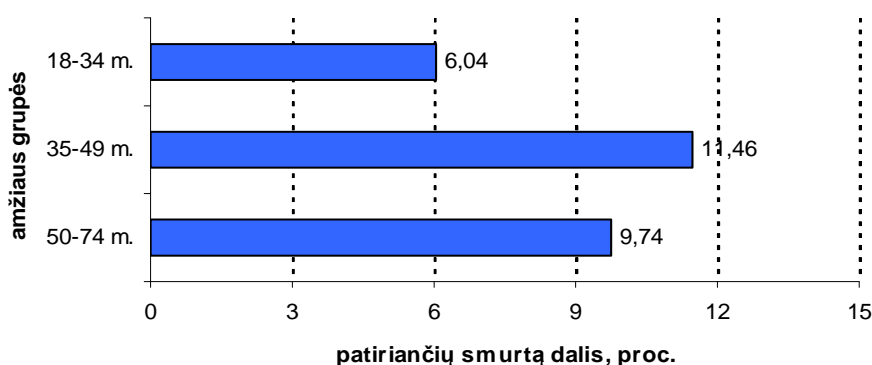
- 44 proc. patiriamus veiksmus savo šeimoje jos pačios vertina kaip smurtą;
- Net 56 proc. moterų, savo atžvilgiu patiriamų prievartos veiksmy, pačios nevertina kaip smurto.

Tuo metu kai gyveno tėvų namuose smurtą iš tėvo arba motinos nurodė patyrusios 4,6 procentai respondenčių.

Siekiant palyginti gautus rezultatus tarptautiniame kontekste, pastebėta, jog Lietuvoje nustatytas smurto prieš moteris šeimoje paplitimo rodiklis (15 procentų savo šeimoje gyvenančių moterų) ženkliai viršija panašių tyrimų metu kitose šalyse nustatytą smurto lygį. Pavyzdžiui, anglosaksų šalyse (D.Britanijoje, Kanadoje) reguliariai atliekamų tyrimų metu konstatuojama, kad pastarųjų 1-5 metų laikotarpiu (skirtinguose tyrimuose pasirenkamas skirtingas laikotarpis) smurtą šeimoje yra patyrusios 7-8 procentai moterų.

3.2.1. Smurto patirtis priklausomai nuo demografinių rodiklių

Šioje tyrimo dalyje pateikiama informacija apie moterų smurto šeimoje patirtį, priklausomai nuo demografinių rodiklių. Lyginant moterų grupių pagal tam tikrą demografinį rodiklį smurto patirtį (pavyzdžiui, amžių, išsilavinimą, pajamas ir kt.), tarpusavyje gretinama atitinkamoje grupėje smurtą patiriančių moterų dalis, skaičiuojama nuo visų tos grupės apklaustųjų.²⁰ Toks lyginimo būdas pasirinktas atsižvelgiant į faktą, kad moterų grupės pagal tam tikrą demografinį rodiklį nėra vienodo dydžio, tad absoliučių skaičių lyginimas tarpusavyje iškreiptų realius faktus ir neleistų palyginti respondenčių grupių tarpusavyje. Be to, šio tyrimo pagrindu atlikta sociologinė apklausa yra reprezentatyvi, tad, žvelgiant į apklausos rezultatus, statistinės paklaidos ribose galima pagrįstai spręsti apie situaciją Lietuvos visuomenėje, nustatyti, kurios respondenčių grupės dažniausiai susiduria su smurto problema / patenka į rizikos grupę.

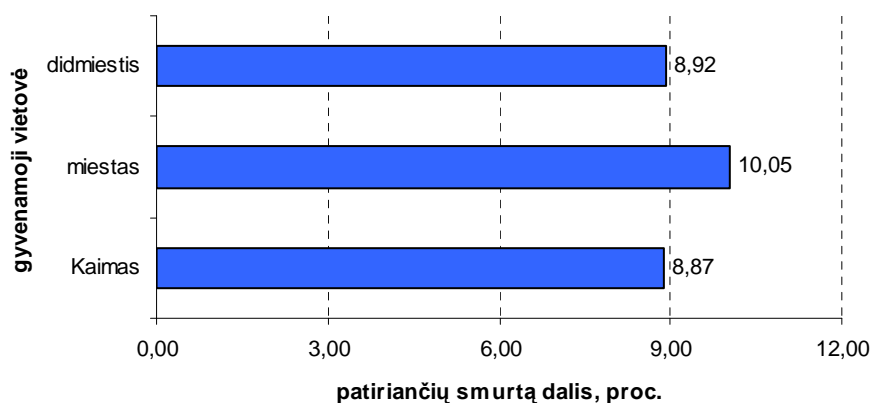


Pav. 5. Smurto patirtis priklausomai nuo moters amžiaus, proc.

²⁰ Pavyzdžiui, Pav. 5 analizuojamas smurto paplitimas tarp skirtingų amžiaus grupių moterų. 18-34 metų grupėje, 16 respondenčių teigė patyrusios bent vienos formos smurtinius veiksmus savo šeimoje. Iš viso apie smurto patirtį klausta 265 šios amžiaus grupės moterys. Vadinasi, smurtinius veiksmus patyrė 6,04 procentai šios amžiaus grupės moterų (16 iš 265). Šis skaičius lyginamas su kitų dviejų amžiaus grupių rodikliais, apskaičiuotais analogiškai.

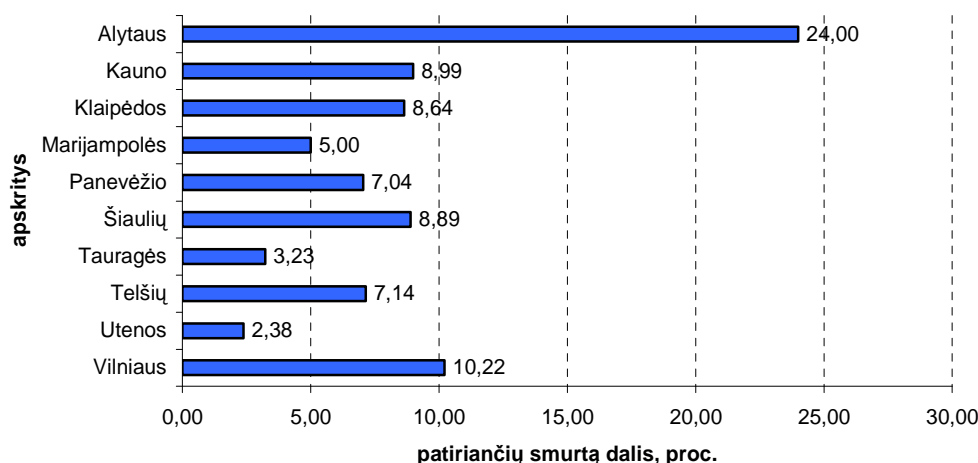
Santykinai rečiau smurtą šeimoje patiria jaunos moterys (6,04 proc.), dažniau – vidutinio amžiaus moterys (11,46 proc.). Tai galima paaiškinti, atsižvelgiant į apklausos metu išsiaiškintą faktą, jog dažniausiai prieš moteris šeimoje smurtauja jų sutuoktinis/partneris (91,1 proc.). Jaunos moterys, kurios buvo klausiamos dėl smurto patirties šeimoje (N=861) dažnai dar neturi partnerio/sutuoktinio ir gyvena savo tėvų šeimoje.

Taip pat svarbu palyginti gautus smurto patyrimo rezultatus su tam tikrų veiksmų priskyrimo smurtiniams rodikliais pagal amžiaus grupes (žr. 3.1. skyrių). Vidutinio amžiaus (35 – 49 metų) moterys paprastai griežčiau vertina visas smurtinių veiksmų formas, galima teigti, jog jų tolerancija smurtui yra mažesnė. Tai lemia, jog tam tikrus veiksmus savo atžvilgiu jos taip pat vertina griežčiau. Taigi skirtingi smurto patirties rodikliai skirtingose amžiaus grupėse greičiausiai yra nulemtos subjektyvaus situacijos vertinimo. Tai yra svarbu, kadangi viena iš šio tyrimo atraminių prielaidų yra tai, kad respondentės savo smurto patirtį vertina subjektyviai ir tai lemia jų reakciją, savijautą ir atsakomuosius veiksmus smurtinėje situacijoje.



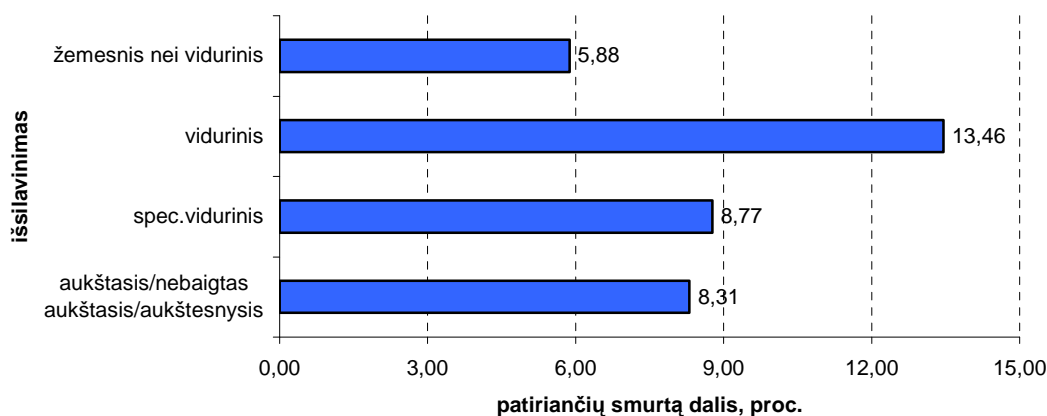
Pav. 6. Smurto patirtis priklausomai nuo gyvenamosios vietovės, proc.

Smurtą patyrusių moterų dalis pagal gyvenamosios vietovės tipą varijuoja nežymiai, statistinės paklaidos ribose, pavyzdžiui, smurtą šeimoje patiria 10,05 procentų mieste gyvenančių moterų bei 8,87 procentų kaimo gyventojų. Tai rodo, jog nepasitvirtina paplitęs teiginys, jog paprastai daugiau smurtaujama kaime, kur gyventojų išsilavinimo lygis paprastai žemesnis ir gyvenimo sąlygos prastesnės. Dėl to verta apžvelgti, smurto paplitimą, priklausomai nuo išsilavinimo ir pajamų.



Pav. 7. Smurto patirtis priklausomai nuo apskrities, proc.

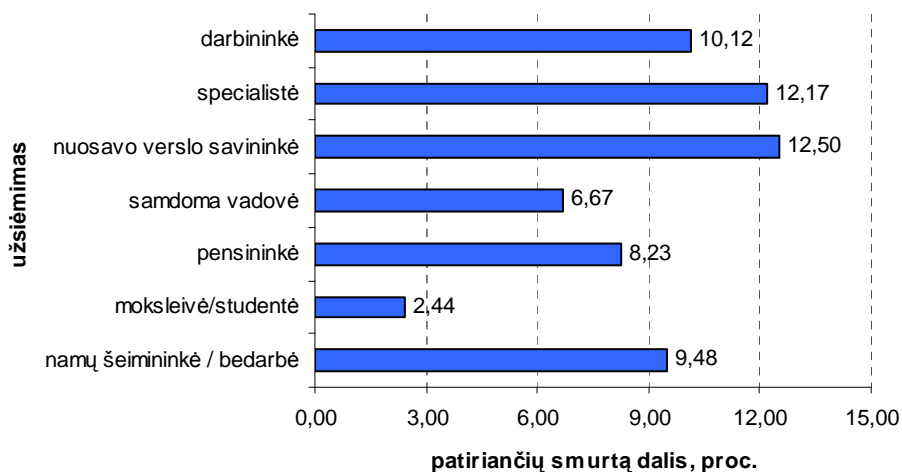
Apklausa yra reprezentatyvi, todėl apklaustųjų iš visų apskričių tarpusavio santykis atitinka realų apskrityse gyvenančių moterų skaičiaus tarpusavio santykį. Aukščiau esančiame paveiksle pavaizduota, kokia dalis apklaustųjų iš kiekvienos apskrities patiria smurtą. Itin ryškiai išsiskiria Alytaus apskritis, smurtą patiria didžiausia dalis šios apskrities respondenčių, lyginant su kitomis apskritimis (24 proc.). Pagal šio tyrimo rezultatus nematyti aiškių priežasčių, paaiškinančių šį faktą. Alytaus apskrityje daugiausiai moterų atsakė žinančios konkrečių pagalbą nuo smurto šeimoje nukentėjusioms moterims teikiančių organizacijų ir jų kontaktų (žr. Pav. 29). Tačiau greičiausiai tai yra smurto patirties pasekmė, o ne priežastis: moterims, patiriančioms smurtą, konkrečios organizacijos ir jų kontaktai yra aktualesni nei nepatiriančioms. Mažiausia smurtą šeimoje patiriančių moterų dalis užfiksuota Utenos ir Tauragės apskrityse (atitinkamai – 2,38 ir 3,23 proc.).



Pav. 8. Smurto patirtis priklausomai nuo išsilavinimo, proc.

Apklauso duomenys rodo, jog smurtą šeimoje dažniau patiria vidurinį išsilavinimą turinčios moterys (13,46 proc. visų šios išsilavinimo grupės respondenčių). Mažiausia smurtą patiriančių moterų dalis yra tarp žemesnį nei vidurinį išsilavinimą turinčių moterų (5,88 proc.). Panašus smurtą patiriančių moterų skaičius yra ir tarp specialybę įgijusių bei aukštojoje ar aukštesniojoje mokykloje besimokiusių moterų (8-9 proc. abiejose kategorijose). Taigi prielaida, kad smurtą dažniau patiria žemesnį išsilavinimą turinčios moterys, nepasitvirtino. Kita vertus, pastebėta, kad žemesnį išsilavinimą turinčios

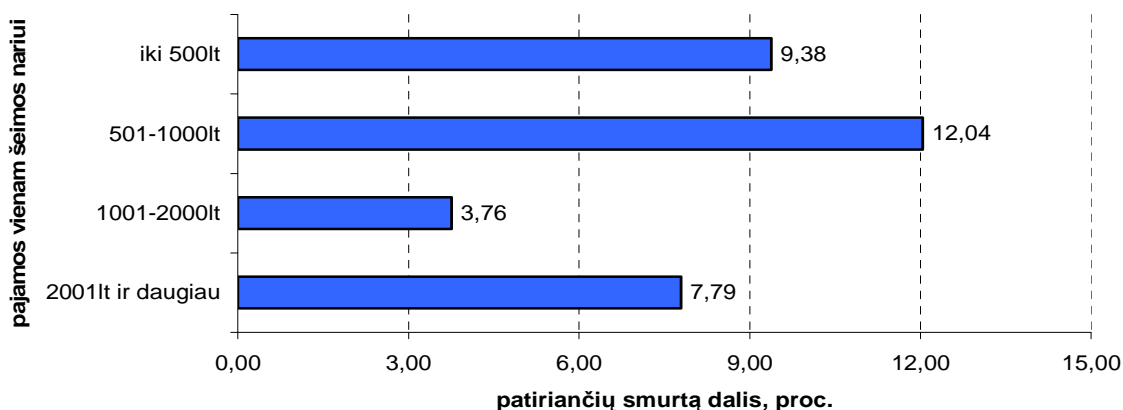
moterys atlidžiau vertina tam tikras smurto formas. Tai taip pat gali turėti įtakos mažesnei smurto rodiklio reikšmei.



Pav. 9. Smurto patirtis priklausomai nuo užsiėmimo, proc.

esnei smurto rodiklio reikšmei.

Pav. 9 parodyta smurtą patyrusių moterų dalis grupėse pagal užsiėmimo pobūdį. Nuo vidurkio ženkliai nukrypsta moksleivės/studentės. Tai galima paaiškinti tuo pačiu argumentu, kaip ir mažesnę smurtą patyrusiųjų procentinę dalį jaunų moterų grupėje (Pav. 5). Paprastai prieš moteris šeimoje smurtauja jų partneris/sutuoktinis (91,1 proc. atvejų), o jaunos merginos (moksleivės/studentės) dažniausiai dar gyvena savo tėvų šeimoje arba jų santuoka/ partnerystė sudarytos palyginus neseniai, todėl įvairias situacijas jos vertina atlidžiau (tai atsispindi ir smurto vertinime, Pav. 3). Lyginant su kitomis grupėmis, mažiau smurto patiria samdomos vadovėmis dirbančios moterys (6,67 proc.). Įdomu tai, kad smurto patirties mastu iš kitų neišsiskiria namų šeimininkės ar bedarbės (9,48 proc.). Tai paneigia paplitusią nuomonę, jog daugiau smurto patiria finansiškai priklausomos moterys. Šis rodiklis išsamiau nagrinėjamas apžvelgiant smurto paplitimą priklausomai nuo pajamų.

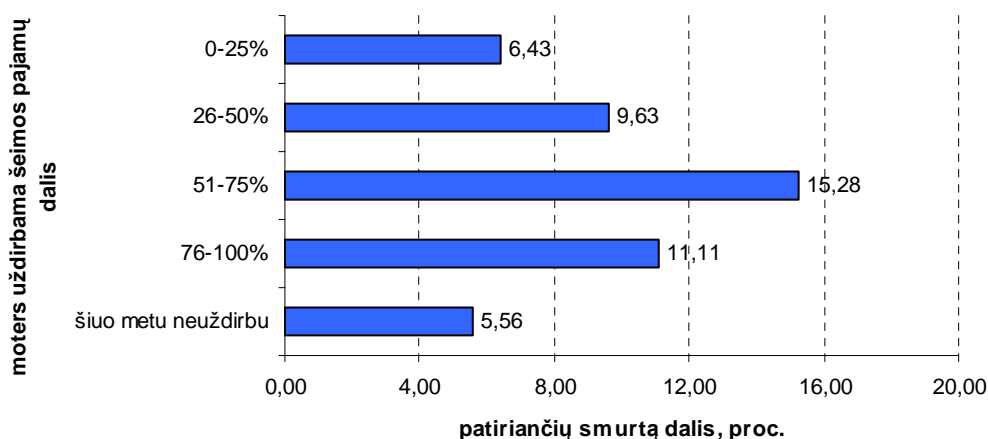


Pav. 10. Smurto patirtis priklausomai nuo pajamų, proc.

Didžiausias smurto mastas nustatytas santykinai nedideles pajamas turinčiose šeimose (501-1000 Lt vienam šeimos nariui kategorijoje smurto paplitimas siekia 12,04 proc.). Mažiausiai smurto šeimoje patirties turi moterys, gyvenančios šeimose, kurių pajamos vienam šeimos nariui – (1) 1001-2000 Lt - 3,76 procentai moterų. Vis dėlto iš gautų duomenų nematyti kryptingos smurto masto kitimo tendencijos, priklausomai nuo pajamų, o skirtumai tarp smurto patirčių skirtingose kategorijose yra pakankamai nedideli, todėl galima daryti išvadą, kad smurtas šeimoje iš esmės nepriklauso nuo pajamų dydžio.

Tokie rodikliai greičiausiai nėra atsitiktiniai, nes ir vakarų šalyse atliekami smurto tyrimai rodo, kad ilgalaikis porų skurdas nėra smurtą šeimoje skatinantis veiksnys. Tačiau Pasaulinės sveikatos organizacijos duomenys rodo, kad bendra prastesnė šalių ekonominė padėtis gali lemti didesnį smurto šeimose paplitimą.²¹

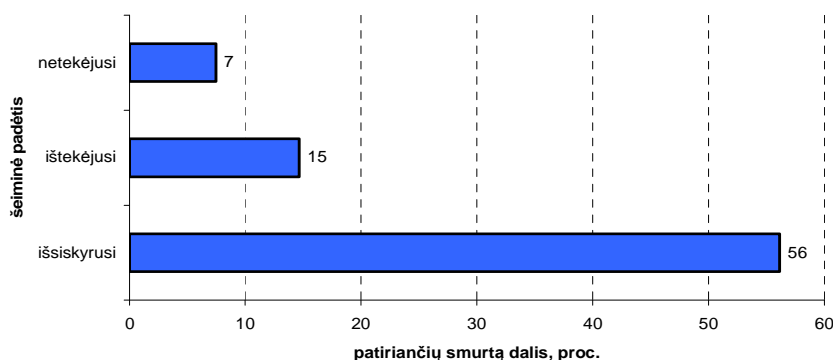
Siekiant geriau atskleisti ryšį tarp finansinės padėties bei smurto, respondentės buvo klausimos ne vien apie vienam šeimos nariui tenkančias pajamas, bet ir apie tai, kokią šeimos pajamų dalį jos uždirba. Vertinant šį rodiklį, siekta patvirtinti arba atmesti viešajame diskurse sutinkamą teiginį, jog smurtas šeimoje gresia mažiau finansiškai savarankiškomis moterims. Rezultatai pateikiami Pav. 11.



²¹ World Health Organization (2004) *The economic dimensions of interpersonal violence*. Geneva: WHO

Pav. 11. Smurto patirtis priklausomai nuo moters uždirbamos šeimos pajamų dalies, proc.

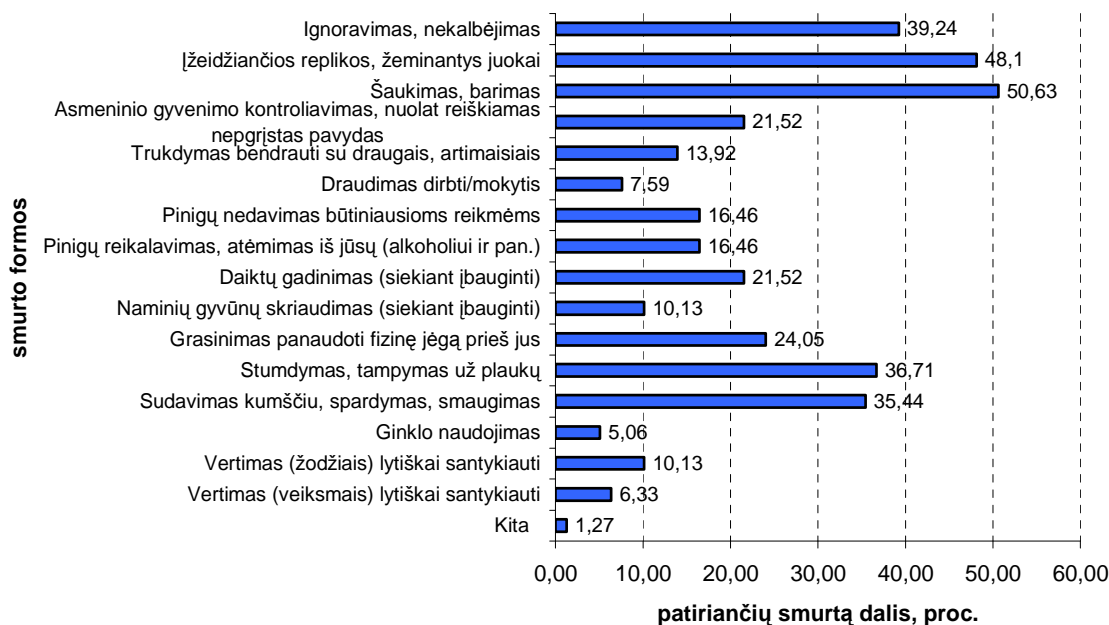
Smurto patirties priklausomai nuo moters uždirbamos pajamų dalies grafikas, panašiai kaip ir priklausomybės nuo išsilavinimo grafikas, įgyja piramidės formą. Tai yra, smurto šeimoje paplitimas nedidėja tarp daugiau finansiškai priklausomų moterų, kaip paprastai manoma visuomenėje. Didžiausias smurto paplitimas užfiksuotas tarp 51-75 proc. šeimos pajamų uždirbančių apklaustųjų (15,28 proc.), tuo tarpu mažiausiai smurtas paplitęs tarp moterų, neuždirbančių bei nedidelę dalį (0-25 proc.) šeimos pajamų uždirbančių moterų. Apklausos rezultatai, priešingai nusistovėjusiai nuomonei, rodo, kad smurtas šeimoje nėra labiau paplitęs tarp mažesni finansinį savarankiškumą turinčių moterų.



Pav. 12. Smurto patirtis priklausomai nuo šeiminės padėties, proc.

Ryškiausi smurto patirties skirtumai pastebėti tarp moterų grupių, suskirstytų pagal šeiminę padėtį (Pav. 12). Patyrusių smurtą šeimoje moterų dalis tarp netekėjusių – 7 proc. Tarp šiuo metu ištekėjusių moterų – 15 proc. Tuo tarpu Tačiau buvusioje santuokoje patyrusios smurtą teigė net 56 procentai išsiskyrusių moterų. Logiškai, šį reiškinį galima vertinti kaip neigiamos šeiminio gyvenimo patirties rezultata. Toks aiškinimas pateikiamas ir užsienio tiriamuosiuose darbuose. Skyrybų ir jas sukėlusią prižasčių patirtis lemia tai, jog išsiskyrusios moterys neigiamai vertina ankstesnio šeiminio gyvenimo patirtį ir yra linkusios žymiai kritiškiau vertinti buvusio situotinio elgesį.

3.2.2. Smurto patirtis pagal smurto formas



Pav. 13. Smurto patirtis pagal smurto formas, proc.

Dažniausiai moterų patiriama psichologinio smurto forma – šaukimas, barimas. Fizinio smurto formos – stumdymas, tampymas už plaukų ir sudavimas kumščiu, spardymas, smaugimas

Pav. 13 pateikiamas patyrusių smurtą moterų pasiskirstymas pagal patirtas smurto formas. Apklausoje metu respondentėms buvo pateiktas klausimas, kuriuos iš išvardytų veiksmų jos yra patyrusios savo atžvilgiu savo dabartinėje/buvusioje šeimoje.²² Iš viso bent vienos smurto formos veiksmus patyrė ir juos laikė smurtu 79 moterys iš 861, kurių klausta apie smurto patirtį.²³ Dažniausiai smurtas pasireiškia psichologinės prievartos formomis – šaukimu, barimu (50,63 proc.), išleidžiančiomis replikomis, žeminančiais juokais (48,1 proc.), taip pat gana dažnai pasireiškia ignoravimas, nekalbėjimas (39,24 proc.), bei fizinio smurto formos – stumdymas, tampymas už plaukų (36,71 proc.), sudavimas kumščiu, spardymas, smaugimas (35,44 proc.). Rečiausiai pasireiškia itin sunki fizinės prievartos forma – ginklo naudojimas (5,06 proc.), draudimas mokytis/dirbti (7,59 proc.), taip pat seksualinis smurtas – vertimas lytiškai santykiauti, panaudojant žodinę prievartą ar fizinius veiksmus (atitinkamai, 10,13 ir 6,33 proc.).

Siekiant susisteminti duomenis apie moterų patiriama smurto pobūdį ir palengvinti jų analizę, šiame tyrime naudotas smurto formas galima klasifikuoti į Lietuvos ir užsienio viktimologiniuose tyrimuose ir moksliniuose darbuose nurodomas 4 smurto rūšis: (1) psichologinis, (2) fizinis, (3) ekonominis ir (4) seksualinis. Žemiau esančioje lentelėje nurodyta, kaip įvairios smurto formos, apie kurių patyrimą moterys buvo klausiamos ir šiame tyrime, klasifikuojamos į šias 4 smurto rūšis.

Lentelė 4. Smurto rūšių klasifikavimas

Smurto rūšys			
Psichologinis	Fizinis	Ekonominis	Seksualinis
- Ignoravimas, nekalbėjimas	- Stumdymas, tampymas už plaukų	- Pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms	- Vertimas (žodžiais) lytiškai santykiauti

²² Nustatant, patyrusių smurtą moterų skaičių, taikomas „slenkstis“, paaiškinimą žr. 5.1. skyriuje.

²³ Iš viso apklausta 1000 respondenčių. Apie smurto patirtį neklaustos netekėjusios ir neturinčios partnerio moterys, gyvenančios vienos bei neklaustos našlės.

<ul style="list-style-type: none"> - Įžeidžiančios replikos, žeminantys juokai - Šaukimas, barimas - Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas - Trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais - Draudimas dirbti / mokytis - Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti) - Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti) - Grasinimas panaudoti fizinę jėgą 	<ul style="list-style-type: none"> - Sudavimas kumščiu, spardymas, smauginimas - Ginklo naudojimas 	<ul style="list-style-type: none"> - Pinigų reikalavimas/ atėmimas (alkoholiui ir pan.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Vertimas (veiksmais) lytiškai santykiuoti
---	--	--	---

Sudaryta autorių pagal ankstesniuose skyriuose minėtą mokslinę literatūrą

Tyrimo rezultatai rodo, kad pagal lentelėje pateiktą klasifikaciją, iš visų smurtą patiriančių moterų:

- **87,34%** patiria psichologinį smurtą;
- **48,10%** patiria fizinį smurtą;
- **27,85%** patiria ekonominį smurtą;
- **11,39%** patiria seksualinį smurtą.

Dažniausiai patiriamas psichologinis smurtas. Kaip rodo tyrimo rezultatai, paprastai moteris iškart patiria kelių rūšių prievartą. Pavyzdžiui, patiriančios fizinį smurtą, paprastai patiria ir psichologinę prievartą: iš fizinį smurtą patiriančių moterų **81,58%** patiria ir psichologinį smurtą. Vidutiniškai viena smurtą šeimoje patirianti moteris patiria **4-ias** jo formas.

Analizuojant smurto patirtį pagal skirtingas smurto formas, kaip ir kitais atvejais, pastebimi skirtumai tarp ištekejusių ir išsiskyrusių moterų, patiriančių/ patyrusių smurtą šeimoje. Psichologinę prievartą patiria 90 proc. ištekejusių ir 79 proc. išsiskyrusių moterų, kurių šeimose yra/ buvo smurtaujama. Fizinę prievartą - atitinkamai 36 procentai ištekejusių ir 71 procentas išsiskyrusių moterų. Seksualinę prievartą – 7 procentai ištekejusių ir 21 procentas išsiskyrusių moterų. Taigi išsiskyrusios moterys teigia paskutinėje šeimoje patyrusios santykinai sunkesnes smurto formas, nes šiuo metu ištekęsios. Viena iš galimų reiškinį patiriančių prielaidų – tai, jog vienareikšmiškai smurtu laikomos fizinės bei seksualinės prievartos formos gali dažniau paskatinti moteris skyryboms, nei psichologinis smurtas. Kita vertus, ši tendencija gali būti vienas iš smurto paslėptumo problema, turint omenyje, jog dalis moterų yra linkusios slėpti dabartinėje šeimoje patiriamą smurtą, tuo tarpu įvykiai, patirti jau iširusioje šeimoje lengviau pripažįstami viešai bei vertinami kritiškai.

Naudojamos smurto formos lyginant su 1997 m. tyrimo rezultatais

Pirmiausiai pastebėtina, jog, lyginant su 1997 metų tyrime naudota smurto rūšių tipologija, 2008 metų tyrimo klausimyne nemažai smulkiau skaidytų rūšių apjungtos į stambesnes kategorijas, pavyzdžiui, grasinimų įvairiais veiksmais sujungimas į vieną kategoriją „grasinimas panaudoti fizinę jėgą“. Laikoma, kad detalus skaidymas į smulkesnes rūšis „grasino pasmaugtį“, „grasino panaudoti ginklą“, „grasino užmuštį“ ir pan. neturi kokybinio skirtumo, tačiau leidžia bent dalinai sutrumpinti apklausos trukmę ir sudėtingumą, kas tiesiogiai įtakoja respondenčių dėmesio išlaikymą ir pan.

Taip pat į stambesnes kategorijas apjungtos 1997 m. tyrime išskirtos fizinio smurto rūšys. Remiantis veiksmo pavojingumo, stiprumo kriterijais, fizinio smurto apraiškos 2008 metų tyrime suskirstytos į tris grupes: (1) „stumdyimas, tampymas už plaukų“, (2) „sudavimas kumščiu, spardymas, smaugimas“, bei (3) „ginklo naudojimas“. Lyginant tyrimų rezultatus, 1997 metų tyrime naudotos kategorijos yra apjungiamos ir logiškai atitinka šiame tyrime naudotas stambesnes kategorijas.

Seksualinio smurto kategorijos išliko tos pačios dvi: vertimas lytiškai santykiuoti (1) žodžiais bei (2) veiksmais, šiek tiek pasikeitė tik jų formuluočių.

Psichologinio smurto apraiškų klasifikacija yra panaši abiejuose tyrimuose. Į vieną kategoriją sujungti 1997 metų tyrime minimi atvejai „Vyras pavydus ir nenori, kad žmona kalbėtųsi su kitais vyrais“ bei „Vyras reikalauja, kad žmona nuolat informuotų apie tai, kur ji ir su kuo yra“, nes rodo tą pačią intenciją – „Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas“. Tuo tarpu „Draudimas bendrauti su šeima ir draugais“ bei „Draudimas bendrauti su artimaisiais“ sujungti į atskirą kategoriją preziumuojant, kad jų motyvai paprastai kyla ne tik iš vyro (ar kito šeimos nario) pavydo, bet ir rodo universalų siekį kontroliuoti moters veiksmus.

[vesta keletas naujų kategorijų, pagilinant psichologinio smurto sampratą. Naujos psichologinio smurto kategorijos yra šios: a) *ignoravimas, nekalbėjimas*, b) *šaukimas, barimas*, c) *naminių gyvūnų skriaudimas, siekiant įbauginti*. Šios naujos kategorijos leidžia labiau diferencijuoti smurtinius veiksmus ir tiksliau nustatyti, kaip dažnai juos patiria šalies moterys, kiek jie yra aktualūs šeimos gyvenime. Jos taip pat atskleidžia gilesnį smurto suvokimą, pavyzdžiui, smurtiniu veiksniu tam tikrais atvejais gali būti ne vien aktyvūs veiksmai, bet ir pasyvūs, pavyzdžiui, *ignoravimas, nekalbėjimas*. Šie pasyvūs veiksmai taip pat sukelia psichologinį diskomfortą šeimos narių tarpusavio santykiuose ir gali būti sąmoningai naudojami kaip prieš asmenį kaip „bausmė“ ar kaip manipuliavimo priemonė, siekiant tam tikrų tikslų.

2008 metų tyrime siekta detaliau ištirti ir kitos rūšies – ekonominio smurto – pasireiškimą. Todėl be pinigų nedavimo būtiniausiems reikmėms reiškinių tirtas dar vienas atvejis – pinigų reikalavimas / atėmimas.

Kaip jau minėta, dėl klausimo pateikimo specifikos, kai prašoma atskirai įvertinti kiekvienos smurto rūšies patirtį, įvestos papildomos smurto rūšių kategorijos neiškreipia informacijos apie kitas rūšis, tad šio tyrimo rezultatai yra palyginami su gautais ankstesniame tyrime.

Žemiau esančioje lentelėje pateikiami duomenys apie įvairių smurto formų paplitimą.

Lentelėje ne tik išvardijamos ir suklasifikuojamos tyrimuose įvardytos smurto rūšys, bet ir grafiškai pavaizduojama, kaip sumuojami respondenčių atsakymai, lyginant tyrimų rezultatus. Pavyzdžiui, siekiant adekvačiai palyginti šiame tyrime gautą rezultatą kategorijai „Grasinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus“ su 1997 metų tyrimo rezultatu, 1997 m. grafoje išvardinti veiksmai, atitinkantys „grasinimą panaudoti fizinę jėgą prieš jus“, išdėstyti lygiagrečiai šiai kategorijai - nuo „grasino pasmaugti“ žemyn iki „grasino mesti kažką, kas galėjo sužeisti“ imtinai.

Lentelėje pateikiami duomenys rodo, kokiomis formomis dažniau ar rečiau pasireiškia smurtas prieš moteris šeimoje. Prie kiekvienos smurto formos pateiktas skaičius parodo, koks procentas moterų patiria atitinkamą smurto formą, skaičiuojant nuo bendro smurtą šeimoje patyrusių moterų skaičiaus. Duomenys lyginami su 1997 metais atlikto tyrimo rezultatais. Siekiant metodologiškai tikslaus lyginimo, šio 2008 metų tyrimo metu gautų duomenų struktūra derinta prie 1997 metų tyrimo, todėl atskirai pateikiami duomenys ištekėjusioms/gyvenančioms neregistruotoje santuokoje bei išsiskyrusioms/gyvenančioms atskirai moterims. Dėl tos pačios priežasties nagrinėtas tik iš sutuoktinio/partnerio (esamo ar buvusio) patiriamas smurtas, taip pat neįtrauktos kai kurios psichologinio smurto formos, kurios neturi atitikmens 1997 m. tyrime (kitu atveju būtų iškreipiami duomenys).

Rezultatai rodo, kad labiausiai paplitusios smurto formos pagal abiejų tyrimų rezultatus yra *stumdyimas, tampymas už plaukų* (jį patyrė 50 proc. ištekėjusių ar gyvenančių neregistruotoje santuokoje bei 77,27 proc. išsiskyrusių ar gyvenančių atskirai smurtą šeimoje patyrusių moterų) ir *sudavimas kumščiu, spardymas, smaugimas* (atitinkamai – 50 ir 68,18 proc. moterų). Šioms kategorijoms priskirtos 1997 metų tyrimo klasifikacijoje esančios smurto formos taip pat buvo dažniausiai aptinkamos: 65,57 procentai ištekėjusių/gyvenančių neregistruotoje santuokoje ir 71,96 procentai išsiskyrusių smurtą patyrusių moterų teigė, kad sutuoktinis/partneris bent kartą jas *pastūmė ar sugriebė taip, kad skaudėjo*, atitinkamai 64,39 ir 76,64 procentai teigė, kad sutuoktinis/partneris jai *sudavė*.

Lentelė 5. Smurto formų paplitimo palyginimas pagal 1997 ir 2008 m. tyrimų duomenis

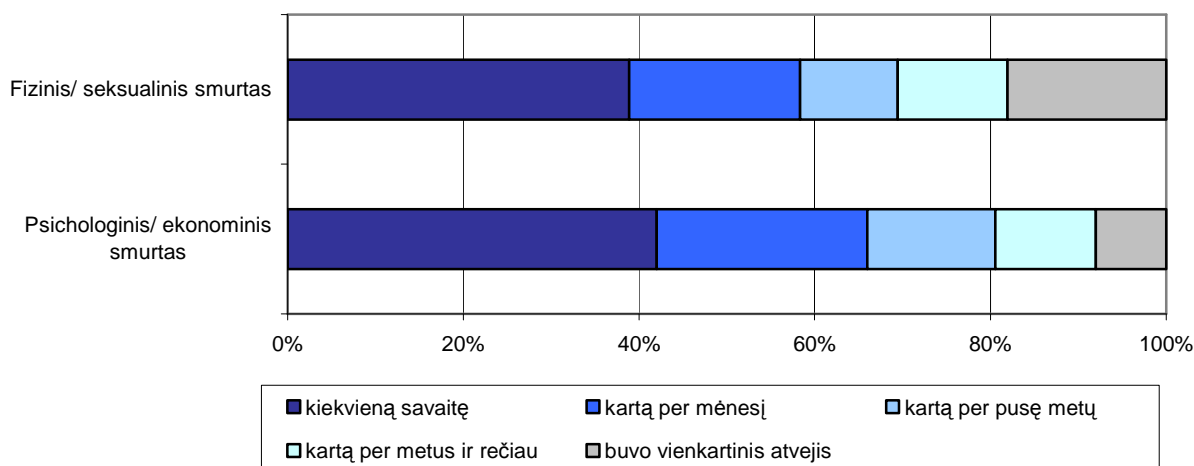
Smurto formos		Patyrusių moterų dalis, proc.			
		Tarp ištekęusių / gyvenančių neregistruotoje santuokoje		Tarp išsiskyrusių / gyvenančių atskirai	
2008 m. tyrimas	1997 m. tyrimas	2008 m.	1997 m.	2008 m.	1997 m.
Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti)		18,18		40,91	
	Metė ką nors, kas galėjo sužeisti		38,92		49,72
Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti)		13,64		18,18	
Grasinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus	Grasino pasmaugti	31,82	11,56	40,91	13,08
	Grasino panaudoti ginklą		2,83		3,36
	Grasino užmušti		18,87		43,18
	Grasino spirti		21,70		24,86
	Grasino suduoti koku nors daiktu, kuris gali sužeisti		17,45		16,45
	Grasino trenkti kumščiu		35,14		39,81
	Grasino patraukti už plaukų taip, kad skaudėtų		16,98		26,54
	Grasino pastumti arba sugriebti taip, kad skaudėtų		36,79		43,36
	Grasino suduoti		57,31		51,78
	Grasino mesti kažką, kas galėjo sužeisti		35,61		41,50
Stumdymas, tampymas už plaukų	Patraukė už plaukų taip, kad skaudėtų	50	31,37	77,27	41,87
	Pastūmė arba sugriebė taip, kad skaudėjo		65,57		71,96
Sudavimas kumščiu, spardymas, smauginimas	Smaugė	50	15,09	68,18	20,19
	Spyrė		29,72		40,19
	Trenkė kumščiu		42,45		54,77
	Sudavė		64,39		76,64
	Sudavė koku nors daiktu, kuris gali sužeisti		17,92		18,88
Ginklo naudojimas	Panaudojo ginklą	9,09	1,42	4,55	5,61

Smurto formos		Patyrusių moterų dalis, proc.			
		Tarp ištekęusių / gyvenančių neregistruotoje santuokoje		Tarp išsiskyrusių / gyvenančių atskirai	
2008 m. tyrimas	1997 m. tyrimas	2008 m.	1997 m.	2008 m.	1997 m.
Vertimas lytiškai santykiuoti (žodžiais)	Privertė lytiškai santykiuoti, kai ji to nenorėjo, kaip nors grasindamas (žodžiu, koku nors ginklu, įrankiu)	13,64	13,44	22,73	19,07
Vertimas lytiškai santykiuoti (veiksmis)	Privertė lytiškai su juo santykiuoti, kai ji to nenorėjo, parversdamas ar sukeldamas koku nors būdu skausmą	4,55	20,28	18,18	26,17

3.2.3. Patiriamo smurto dažnumas ir jo viešumas

Kaip jau buvo užsiminta ankstesniuose šio tyrimo skyriuose, šeimose prieš moteris naudojamam smurtui būdingas pasikartojamumas. Santykinai nedidelė dalis smurtinių veiksmų, kada nors panaudoti prieš moterį, nepasikartoja po tam tikro laiko. Dar daugiau, to paties pobūdžio smurtiniai veiksmai šeimoje kartojami palyginus dažnai. Tai akivaizdžiai matyti ir plačiau paanalizavus mūsų atlikto tyrimo rezultatus.

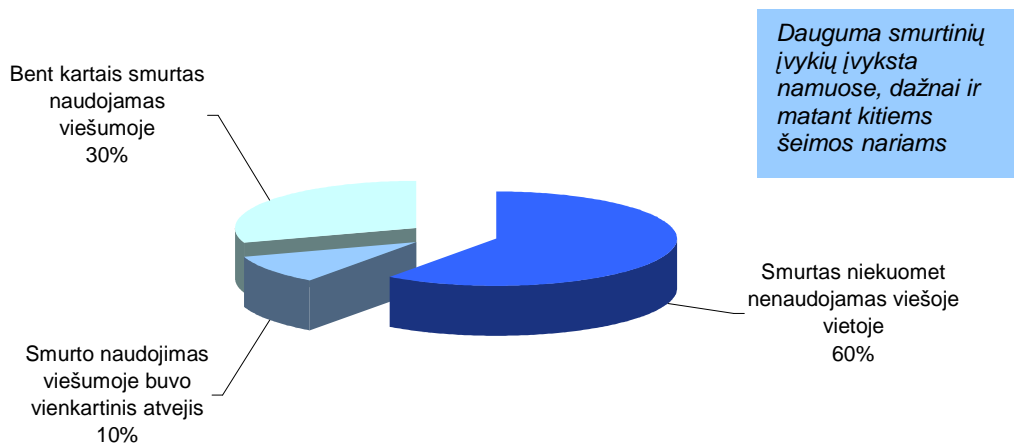
Smurtinio elgesio dažnumas šiek tiek priklauso nuo to, koks konkretus smurtinis veiksmas yra naudojamas. Kita vertus, beveik visiems smurtiniams veiksams būdinga tai, kad daugiau kaip 4/5 daugiau moterų juos patiria ne rečiau kaip kartą per metus, o didžioji dauguma – net kiekvieną savaitę ar mėnesį. Tai rodo, kad iš esmės smurtas šeimoje yra nuolatinis ir periodiškas, o tam tikram atsitiktinumui galėtume priskirti santykinai labai nedidelę dalį smurtinių įvykių.



Pav. 14. Smurtinių veiksmų, naudojamų prieš moteris šeimoje, pasireiškimo dažnumas, atvejo pasiskirstymas procentinėmis dalimis pagal pasireiškimo dažnį

Smurtas naudojamas šeimos narių yra sunkiau identifikuojamas ir pastebimas, lyginant su kitais smurtiniais atvejais. Tai lemia daugelis veiksnių, tokių kaip moters jaučiama gėda dėl savo atžvilgiu patiriamo elgesio, nenoras dar labiau pabloginti situacijos ir pan.

Nemažiau įtakos šio reiškinio „paslėptumui“ turi ir pačio šeiminiuose santykiuose smurtą naudojančio asmens elgesys. Pakankamai dažnai elgesys su savo šeimos nariais viešumoje skiriasi nuo elgesio uždaroje šeimos erdvėje, kurioje nėra pašalinių liudininų.



Pav. 15. Šeimos narių naudojamas smurtas prieš moterį ne namuose, proc.

Kaip rodo atliktos apklausos rezultatai dažnai moterys jokių smurtinių veiksmų nepatiria viešumoje, t.y. matant kitiems asmenims – ne šeimos nariams. Apie 60 procentų ir daugiau smurto atvejų nepatenka į viešumą ir niekada nėra naudojami viešoje vietoje. Apie 10 procentų atvejų, kuomet smurtiniai veiksmai prieš moterį buvo panaudoti viešai, buvo atsitiktiniai ir pavieniai. Taigi faktiškai tik apie 30 procentų smurtinio elgesio dažniau ar rečiau galėjo būti akivaizdžiai pastebėti kitų asmenų, nesančių šeimos nariais.

Įdomu pastebėti, kad skirtingų rūšių smurtas (psichologinis, fizinis) viešose vietose naudojamas (ar ne) beveik taip pat dažnai. T.y. minėtąją smurto šeimoje paslėptumo-viešumo proporcija praktiškai kiekvienam smurto tipui išlieka ta pati 60-10-30 procentai.

Kita vertus, smurto faktas įprastai nelieka žinomas vien tik moteriai ir smurtautojui. Smurto paslėptumo klausimas iš esmės pasikeičia, kai kalbame apie šeimos narius. Tyrimo metu nustatyta, kad vidutiniškai net 4/5 smurto prieš moterį atvejų vyksta matant kitiems šeimos nariams, išskyrus specifinius lytinio smurto atvejus, kurie yra labiau paslėpti.

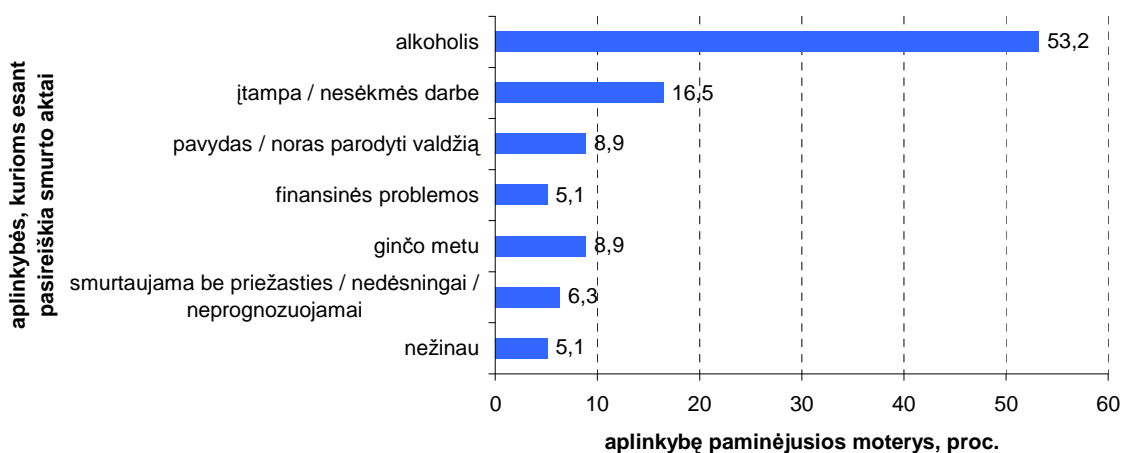
3.2.4. Aplinkybės, kuriomis naudojamas smurtas

Šiame poskyryje aptariamos aplinkybės, koreliuojančios su smurto prieš moteris šeimoje apraiškomis. Pabrėžtina, kad koreliacija savaime neparodo priežastinio ryšio, nes tam tikras faktorius gali būti ne tiesioginė smurto aktą paskatinusi priežastis, bet tiesiog pateisinimas, būdas smurtautojui legitimuoti savo elgesį, pavyzdžiui, „*sudaviau, nes buvau išgėręs*“, – taip tarsi nusišalinama nuo atsakomybės už tam tikrą veiksma, perkeliant ją smurto aktą lydinti aplinkybei.

Apklausos metu respondentėms užduotas klausimas, kokiomis aplinkybėmis paprastai asmuo prieš jas smurtauja. Net 53 procentai smurtą patyrusių respondenčių teigė, jog smurtautojas buvo paveiktas alkoholio. Tai rodo stiprią alkoholio vartojimo ir smurto šeimoje koreliaciją, tačiau, kaip jau buvo minėta, alkoholis nebūtinai yra „veikiančioji priežastis“. Kita vertus, net jeigu alkoholio vartojimas nėra tiesiogiai agresiją skatinantis veiksnys, jį vartojantis asmuo dažniau naudoja smurtinį elgesį šeimoje.

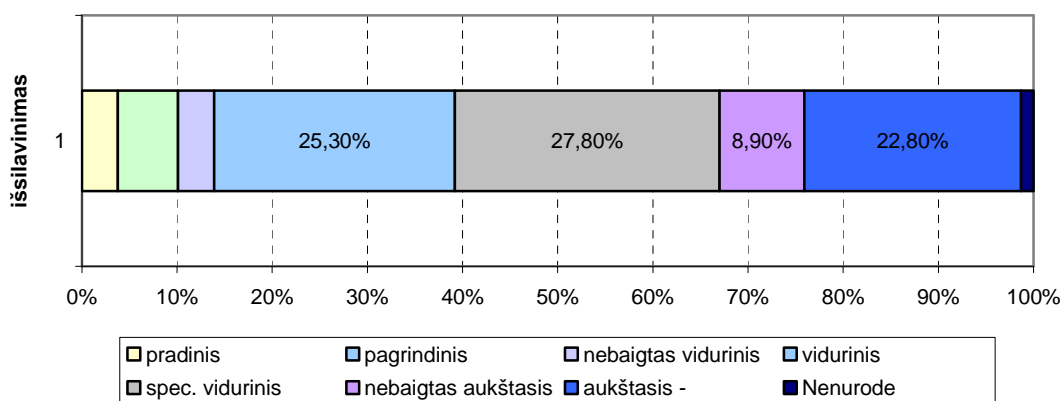
1997 metais atliktame tyrime alkoholis taip pat išsiskiria kaip dominuojanti priežastis, galėjusi paskatinti smurtą (ją įvardijo daugiau nei 60 proc. respondenčių).

Daug rečiau negu alkoholio vartojimas minėtas, tačiau iš kitų aplinkybių, kurioms esant padidėja smurto atvejų, buvo minimas įtampa ar nesėkmės darbe (paminėjo 16,5 proc. respondenčių). Tačiau vėlgį, stresas savaime nereiškia neišvengiamo smurto naudojimo ir kai kuriais atvejais gali būti naudojamas tik kaip dingstis smurtauti.



Pav. 16. Aplinkybės, kurioms esant šeimoje naudojamas smurtas prieš moteris

Kalbant apie šeimoje smurtaujančių asmenų grupę, nėra gauta jokių empirinių duomenų, kad ji kažkuo ženkliai skirtųsi nuo smurto persismelkimo į visas demografines ir socialines grupes faktų visame pasaulyje. Tarpasmeninio smurto santykiuose dalyvauja ženkli dalis gyventojų, o smurtaujančių ir smurtą patiriančių grupės sudėtis iš esmės tolygi bendrai visuomenės demografinėi ir socialinei sandarai. Šio tyrimo metu nustatyta smurtautojų išsilavinimo kompozicija (Pav. 17) iš esmės su nedideliais (nereikšmingais) nuokrypiais atitinka bendrą Lietuvos vyrų išsilavinimo struktūrą.

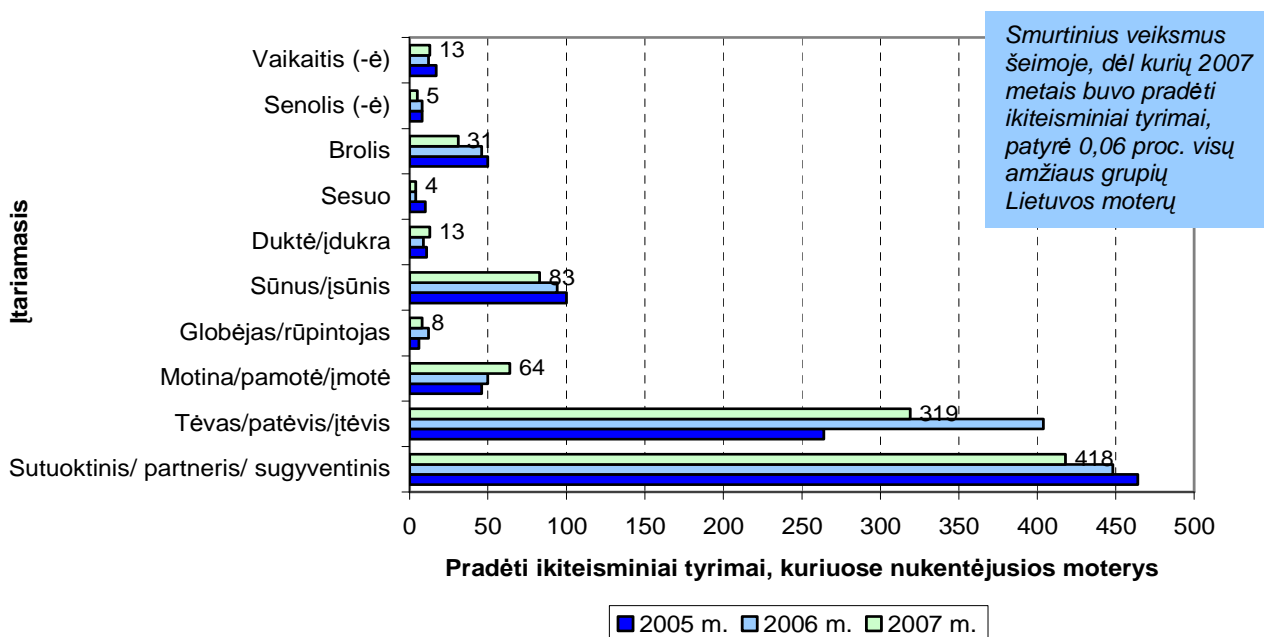


Pav. 17. Šeimoje prieš moterį smurtaujančio asmens išsilavinimas, proc.

3.2.5. Smurtas prieš moteris šeimoje nusikalstamų veiklų statistikoje

Smurto šeimoje paplitimas Lietuvoje Statistikos departamento tiriamas nėra. Vieninteliai duomenys, kurie bent dalinai atskleidžia smurto prieš moteris šeimoje problemą ir paplitimo mastą – Nusikalstamų

veikų žinybinio registro duomenys. Šiame registre, kurį tvarko Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM, registruojamos bylos dėl kurių pradėtas ikiteisminis tyrimas. Žinoma, tai reiškia, kad šio registro duomenys atspindi tik sunkiausius smurto prieš moteris atvejus, dėl kurių įtariamasis dažniausiai gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėm.



Pav. 18. Pradėti ikiteisminiai tyrimai, kuriuose nukentėjusi – moteris, įtariamasis – moters šeimos narys (2005, 2006, 2007 m.), Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys

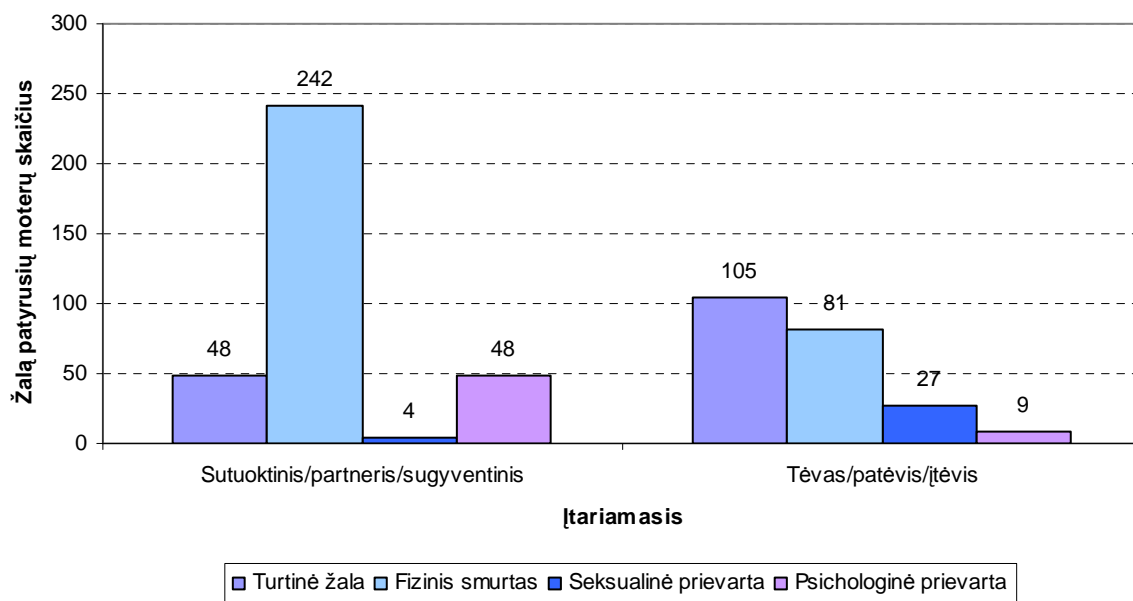
Informatikos ir ryšių departamento prie VRM tvarkomo Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenimis 2005 m. dėl nusikalstamų veikų prieš visų amžiaus grupių moteris, kuomet įtariamasis šeimos narys ar artimas giminaitis, buvo pradėti 976 ikiteisminiai tyrimai, 2006 metais – 1087 ikiteisminiai tyrimai, 2007 metais – 958 ikiteisminiai tyrimai. Tačiau, pavyzdžiui, 2007 metais buvo nutraukti 80 ikiteisminių tyrimų, kuriuose įtariamasis sutuoktinis, partneris ar sugyventinis, 93 ikiteisminiai tyrimai, kuriuose įtariamasis tėvas, patėvis ar įtėvis, 18 ikiteisminių tyrimų, kuriuose įtariamasis motina, pamotė arba įmotė, taip pat po keletą ikiteisminių tyrimų, kuriuose įtariamasis sūnus, vaikaitis (-ė), brolis. Didžioji dalis ikiteisminių tyrimų buvo nutraukti dėl suėjusio senaties termino (apie 85 proc. visų nutrauktų procesų), likusieji dėl to, kad veika neturėjo baudžiamojo nusižengimo ar nusikaltimo požymių (apie 10 proc.), įtariamasis negalėjo būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėm be specialių institucijų leidimo (apie 3 proc.) ar dėl to, kad nukentėjusioji ir įtariamasis susitaikė (apie 2 proc.)

Ryškiausi pastebimi skirtumai – įtariamųjų ryšiai su nukentėjusia moterimi (visų amžiaus grupių). Kaip nustatoma ir daugumoje sociologinių tyrimų, dažniausiai moterys smurtą patiria iš sutuoktinių, partnerių ar sugyventinių. 2007 metais buvo pradėti 418 ikiteisminiai tyrimai, kuriuose įtariamaisiais buvo moterų sutuoktiniai/ sugyventiniai. Tėvai, patėviai ar įtėviai įtariamaisiais buvo 319 ikiteisminių tyrimų. Visi kiti šeimos nariai ir artimi giminaičiai įtariamaisiais buvo kur kas rečiau lyginant su sutuoktiniais ir tėvais. Kita vertus jų skaičius nėra toks mažas, kad galėtume jį laikyti atsitiktiniu. Taigi smurto prieš moteris šeimoje problema tikrai neapsiriboja vien partnerio ar tėvo smurtu.

Pradėtų ikiteisminių tyrimų statistika iš esmės atskleidžia ir iliustruoja dar vieną mūsų tyrime analizuotą problemą: oficialiai užfiksuojama tik nedidelė smurto šeimoje dalis. Štai Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenimis smurtinius veiksmus, dėl kurių buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai 2007 metais, iš šeimos narių patyrė apie 0,06 proc. visų Lietuvos moterų (visų amžiaus grupių). Akivaizdu, kad šie skaičiai niekaip neatspindi realios situacijos. Ir tai susiję su keliomis esminėmis priežastimis: (1) registre registruojami tik tie nusikaltimai ar baudžiamieji nusižengimai, dėl kurių pradėtas ikiteisminis tyrimas, tuo tarpu didelė dalis smurto šeimoje vis tik nepatenka į baudžiamosios teisės lauką, kadangi neturi nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių arba juos įrodyti labai sunku; (2) tiems smurto

šeimoje atvejams, kuriems gali būti taikoma baudžiamoji teisė, dažnai procesas gali būti pradėtas tik pagal nukentėjusios skundą.

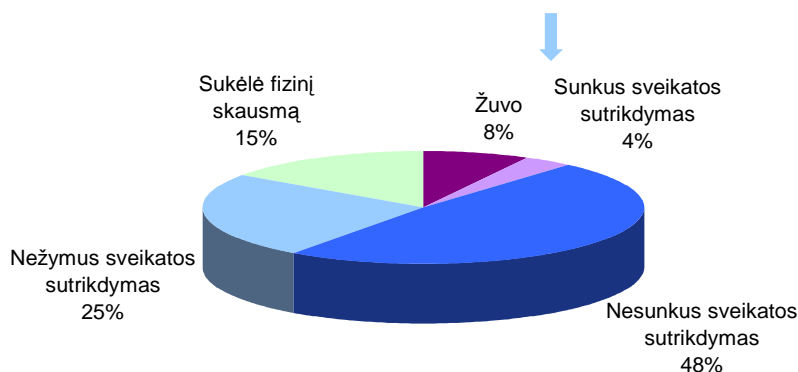
Plačiau analizuojant Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenis, matyti, kad, priklausomai nuo įtariamojo ir nukentėjusios šeiminių ryšio, labiau būdingos skirtingos naudojamo smurto rūšys. Sutuoktiniai, partneriai ar sugyventiniai prieš moteris dažniausiai naudojo fizinį smurtą. Fizinį smurtą patyrė daugiau kaip pusė visų aukų prieš kurias nusikalstamą veiką atliko jų sutuoktinis, partneris ar sugyventinis. Tuo tarpu pagrindinė tėvo, patėvio ar įtėvio žala padaryta moteriai pasireiškė turtine žala. Tačiau reikia pastebėti, kad santykinai dažniau nusikalstama veika buvo susijusi su seksualine prievarta. Tai susiję su tuo faktu, kad nuo tėvo, patėvio ar įtėvio dažniau nukenčia nepilnametės.



Pav. 19. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų metu moterims šeimos narių padaryta žala (2007 m. išnagrinėtų baudžiamųjų bylų duomenimis), Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys

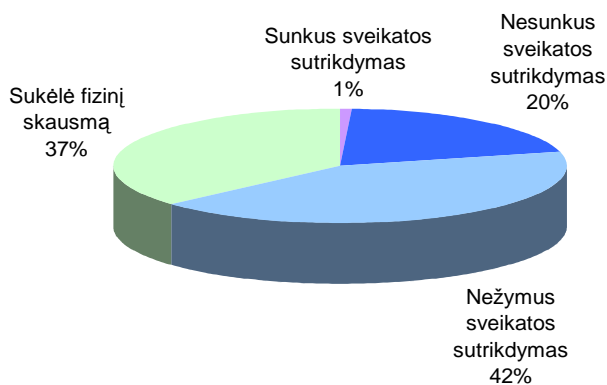
Skirtingas nusikalstamų veikų ir sukeltos žalos pobūdis lyginant sutuoktinių ir tėvų smurtą prieš moteris dalinai atsispindi ir lyginant padarinius moters sveikatai priklausomai nuo įtariamojo. Kalbant apie fizinį smurtą, sutuoktinių, partnerių ar sugyventinių smurtas turi didesnę neigiamą poveikį moters sveikatai lyginant su kitų šeimos narių, kurie buvo įtariamaisiais moterų sužalojimo bylose, padaryta žala. Pavyzdžiui, 2007 metais išnagrinėtose bylose buvo nustatyta, kad tais atvejais, kuomet sutuoktinis, partneris ar sugyventinis savo veiksmais padarė žalą moters sveikatai, 8 proc. atvejų baigėsi moters mirtimi, o 4 proc. atvejų moteriai buvo padaryti sunkūs sveikatos sutrikdymai. Beveik pusė atvejų baigėsi nesunkiu sveikatos sutrikdymu.

Sutuoktinių, partnerių ar sugyventinių smurtas susijęs su didesne žala moters sveikatai



Pav. 20. Sutuoktinio/partnerio/sugyventinio padaryta žala moters sveikatai (pagal 2007 m. išnagrinėtas baudžiamąsias bylas), Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys

Tuo tarpu tais atvejais, kuomet įtariamoju buvo moters tėvas, patėvis ar įtėvis, sunkūs sveikatos sutrikdymai sudarė tik 1 proc. visų atvejų, mirties atvejų nebuvo. 4/5 visų atvejų sudarė nežymūs sveikatos sutrikdymai arba sukeltas fizinis skausmas. Tačiau labai svarbu dar kartą pastebėti, kad tėvo, patėvio ar įtėvio smurtą dažniausiai patiria nepilnametės mergaitės. Todėl smurto prieš moteris tyrimo kontekste šie duomenys pirmiausiai aktualūs kaip padidėjęs smurto šeimoje rizikos rodiklis tėvo smurtą patyrusiai mergeiitei sukūrus savo šeimą.

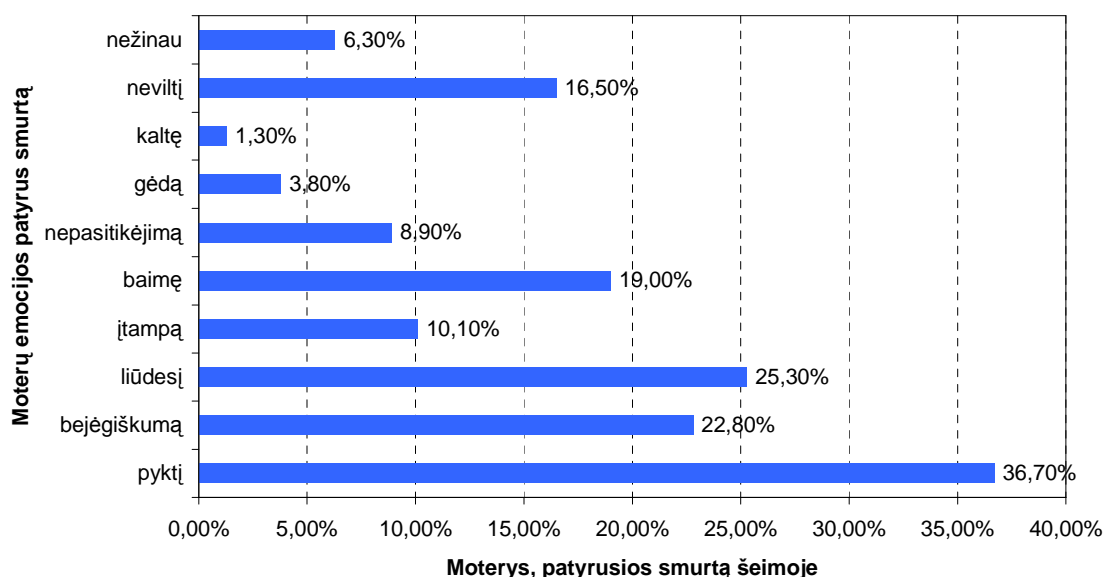


Pav. 21. Tėvo/patėvio/įtėvio padaryta žala moters sveikatai (pagal 2007 m. išnagrinėtas baudžiamąsias bylas), Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys

3.3. Smurtinio elgesio poveikis

3.3.1. Moterų jausmai, patyrus smurtą

Tyrimo metu taip pat siekta išsiaiškinti, kokius jausmus smurto šeimoje proveržiai sukelia moterims. Respondentės buvo prašomos pasirinkti du jų dažniausiai išgyvenamus jausmus patyrus smurtą.



Pav. 22. Moterų išgyvenami jausmai patyrus smurtą šeimoje, proc.

Tyrimo dalyvavusios smurto šeimoje patirtį turinčios moterys teigė, kad dažniausiai po smurtinio išpuolio jas apima pyktis. Šį jausmą išgyvena beveik 37 procentų smurtą patyrusių moterų. Kiek daugiau nei 25 procentai moterų išgyvena liūdesį. Smurtinis šeimos nario elgesys 19 procentų moterų sukelia baimę.

Dažniausiai moterų išgyvenamas jausmas patyrus smurtą – pyktis.

Svarbu pastebėti, kad santykinai didelė smurtą patiriančių moterų dalis **savo situaciją šeimoje ko gero vertina kaip nepakeičiamą** ir patyrusios smurto išgyvena bejėgiškumą (beveik 23 proc. moterų) bei neviltį (beveik 17 proc. moterų).

Moterų jausmų patyrus smurtą palyginimas pagal 1997 ir 2008 metų duomenis

1997 metų tyrime moterys buvo klausiamos apie visus jų patiriamus jausmus, neprašant pasirinkti 2 (ar kito skaičiaus) variantų kaip tai buvo padaryta 2008 metų tyrime. Taigi, norint palyginti šių dviejų tyrimų rezultatus, lyginamas ne kažkurio jausmo paminėjimo dažnis, o kiekvieno jausmo patyrimo dažnumas lyginant su kitais jausmais. Tuo tikslu dažniausiai patiriamam jausmui buvo priskirtas koeficientas 1 (abiejų tyrimų atveju šis dažniausiai patiriamas jausmas yra *pyktis*), o kiti patiriami jausmai lyginti su juo.

Lentelė 6. Smurtą patyrusių moterų išgyvenami jausmai 1997 m. ir 2008 m. tyrimų duomenimis, santykinis skirtumas tarp skirtingų jausmų patyrimo dažnumo

Patyrus smurtą išgyvenami jausmai	Patiriamo jausmo dažnumas (koef.)	
	2008 m.	1997 m.
Pyktis	1,00	1,00
Bejėgiškumas	0,62	0,74
Liūdesys	0,69	0,70
Įtampa	0,28	0,67
Baimė	0,52	0,58
Nepasitikėjimas	0,24	0,53
Gėda	0,10	0,46
Kaltė	0,03	0,17
Neviltis	0,45	-
Depresija	-	0,43

Lyginant abiejų tyrimų rezultatus matyti, kad iš esmės moterų patiriamų jausmų skalė ir jų intensyvumas yra labai panašūs. Didesnius skirtumus galima įžvelgti tik kalbant apie *įtampą*, *nepasitikėjimą*, *gėdą* ir *kaltę*. Abiejų tyrimų rezultatai rodo, kad išvardinti jausmai patiriami rečiau lyginant su *pykčiu*, *bejėgiškumu* ar *liūdesiu*, tačiau 1997 metų tyrimo duomenimis šie jausmai vis tik buvo patiriami dažniau lyginant su 2008 metų duomenimis. Kita vertus, prisiminus, kad 2008 metų tyrime dalyvavusių moterų buvo prašoma pasirinkti tik du dažniausiai patiriamus jausmus, darytina prielaida, kad nemaža dalis respondenčių būtent pyktį, bejėgiškumą, liūdesį ar baimę jautė dažniau, todėl jos tiesiog nebeturėjo galimybės paminėti kitų, rečiau išgyvenamų jausmų. Priešingai negu 1997 metų tyrime, kuriame pasirinkimų skaičius ribojamas nebuvo. Tai greičiausiai dar kartą patvirtina, kad smurtą patyrusios moterys stipriausiai jaučia būtent pyktį, bejėgiškumą, liūdesį ir baimę.

3.3.2. Smurto pasekmės

Santykių vertinimas

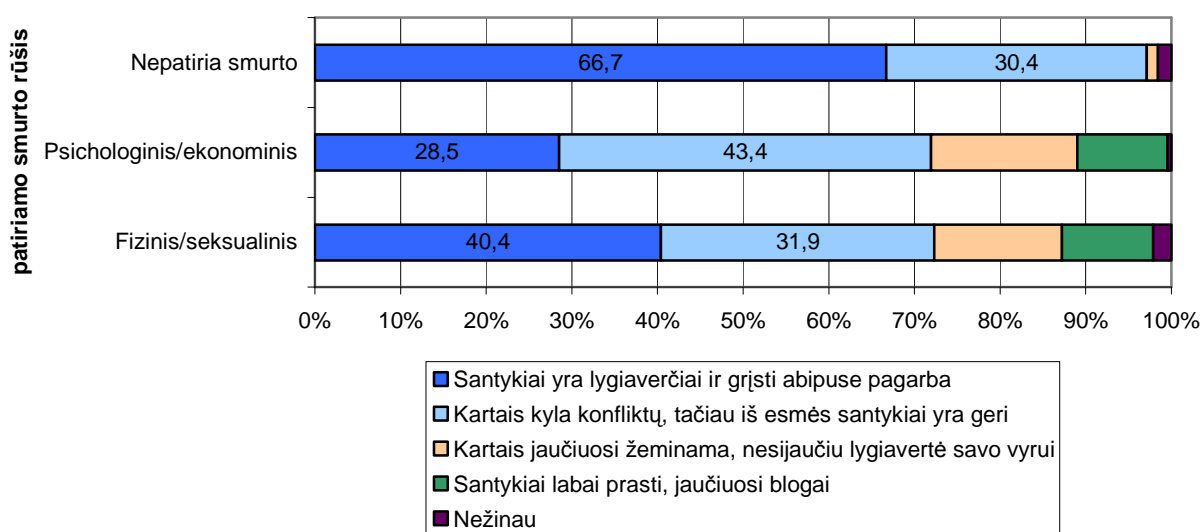
Smurtas patiriamas šeimoje dažnai palieka galias psichologines pasekmes, žemina asmenį, trukdo jam jaustis lygiaverčiu šeimos nariu. Psichologų teigimu, net ir iširus šeimai, kurioje buvo patiriamas smurtas, pasekmės atsiliepia ir tolimesniam aukos gyvenimui: slopina pasitikėjimą savimi, sukelia naujų santykių kūrimo baimę, skatina tarpasmeninį pasitikėjimą ir pan. Šiame skyriuje aptariami apklausos metu gautų atsakymų į klausimus, atskleidžiančių moterų, patiriančių smurtą šeimoje jauseną, rezultatus.

Apklausos metu respondentėms užduotas klausimas, kaip jos vertina santykius savo dabartinėje šeimoje. Dauguma apklaustųjų (61,7proc.) santykius šeimoje įvertino kaip lygiaverčius, grįstus abipuse pagarba, dar 32,8 procentai teigė, jog kartais šeimoje kyla konfliktų, tačiau iš esmės vertina santykius gerai. Tuo tarpu 2,8 procentai respondenčių teigė, jog kartais jaučiasi žeminamos ir nelygiavertės savo vyrui, 1,2 procentai teigė, jog santykiai šeimoje yra labai prasti.

Analizuojant apklausos rezultatus, svarbu iširti, kaip moterys vertina santykius savo šeimoje, priklausomai nuo smurto patirties. Siekiant efektyvaus apibendrinimo, įvairius smurtinius veiksmus patiriančios moterys suskirstytos į tokias grupes pagal patiriamo smurto rūšis: patiriančios (1) psichologinį/ekonominį, (2) fizinį/seksoalinį bei (3) nepatiriančios jokio smurto. Šis analizės pjūvis atskleidė įdomius rezultatus (Pav. 23). Beveik absoliuti dauguma smurto nepatiriančių moterų santykius dabartinėje šeimoje vertina kaip gerus arba iš esmės gerus (97,1 proc.). Tačiau įdomu tai, jog teigiamai santykius įvertino ir nemaža dalis smurtą patiriančių respondenčių. Santykius kaip lygiaverčius ir grįstus abipuse pagarba arba iš esmės gerais, nepaisant kartais kylančių konfliktų vertina 71,9 procentai psichologinį smurtą patiriančių moterų ir net 72,3 procentai fizinį/seksoalinį smurtą patiriančių moterų. Tai parodo, jog smurtas šeimoje vis dar dažnai suvokiamas kaip normali

santykių dalis. Visuomenės nuostatos ir abejingas požiūris į smurtą prieš moteris šeimoje vis dar išlieka rimta problema. Daugiausiai teigiančių, jog santykiai šeimoje yra nelygiaverčiai arba labai prasti, yra tarp ekonominių smurtą patiriančių respondenčių (56,25 proc.). Tuo tarpu tarp patiriančių fizinį ir seksualinį smurtą tokių yra gerokai mažiau. Tokie rezultatai atskleidžia, jog visuomenėje vis dar gyvos patriarchalinės nuostatos, piešiančios tradicinio vyro stereotipą, kai naudojama fizinė ir kitokio pobūdžio prievarta, dažnai suvokiama, kaip normali vyriška savybė, naudojama kaip priemonė užtikrinti moters subordinaciją, kaip „natūralią“, „gamtos padiktuotą“ priedermę.

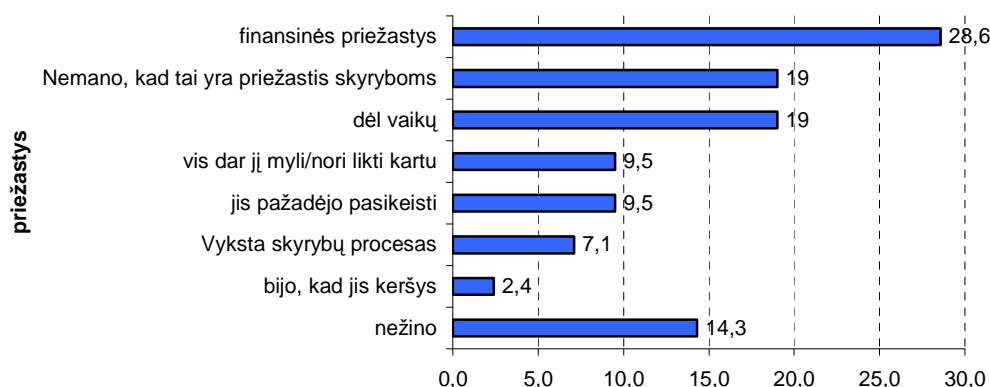
1997 metų tyrime taip pat vertinta koreliacija tarp patiriamo smurto šeimoje bei santykių vertinimo. Tyrimo rezultatai parodė, jog tarp šių dviejų rodiklių yra aiški koreliacija: patiriančios smurtą šeimoje moterys prasčiau vertina santykius. Šiame tyrime taip pat matomi skirtumai tarp smurtą patiriančių ir nepatiriančių moterų: geriausiai santykius šeimoje vertina smurto nepatyrusios moterys. Vis dėlto santykinai geras santykių vertinimas nepaisant patirto smurto rodo žemą smurto ir jo padarinių suvokimo lygmenį.



Pav. 23. Santykių šeimoje vertinimas priklausomai nuo smurto rūšies

Pav. 24 pateikiamos priežastys, kurios moteris, patiriančias smurtą, sulaiko nuo skyrybų su smurtautoju. Kaip svarbiausius faktorius moterys nurodė finansines priežastis (28,6 proc.), vaikus (19 proc.) ir tai, kad smurtas nėra priežastis skyryboms (19 proc.) Po 9,5 procentus moterų teigia, kad vis dar myli partnerį/nori likti kartu ir kad jis pažadėjo pasikeisti. 7.1 proc. moterų teigia, jog šiuo metu jau vyksta skyrybų procesas. Mažiausiai moterų nurodė baimę, kad smurtautojas keršys. Nuomonė, kad smurtas nėra priežastis skyryboms, yra beveik dešimtadalio smurtą šeimoje patyrusių moterų minima priežastis, sulaikanti moteris nuo skyrybų. Tai patvirtina aukščiau šiame skyriuje įvardintą problemą, kad smurtas yra suvokiamas kaip normali šeimos santykių dalis. Panašios tendencijos vyravo ir 1997 metų tyrime, kur kaip pagrindinės priežastys nesiskirti buvo nurodytos *vaikai, neturėjimas kur eiti*, o kaip mažiausiai reikšmingos – *noras likti kartu, galimi finansiniai sunkumai bei baimė, kad smurtautojas keršys*.

Dalis moterų nemano, kad šeimoje patiriamas smurtas yra priežastis skyryboms



Pav. 24. Priežastys, sulaukiančios moteris nuo skyrybų su smurtautoju, paminėjimų proc.

Smurto perimamumas

Smurtą šeimoje nagrinėjančioje literatūroje pastebima, kad smurtinis elgesys yra perduodamas iš kartos į kartą. Vaikystėje matytas smurtas (būnant smurtinio elgesio liudininku ar auka) didina riziką, kad matytą elgesį jau suaugęs asmuo atkurs savo šeimoje.²⁴ Be to, vaikystėje matytas smurtas šeimoje didina tikimybę suaugusiam asmeniui pačiam tapti smurto auka. Pavyzdžiui, Kanadoje atlikto smurto prieš moteris tyrimo metu nustatyta, kad vyrai, kurie vaikystėje matė smurtą prieš savo motinas, tris kartus dažniau smurtavo prieš partneres savo šeimose. Moterys, kurios vaikystėje matė smurtą prieš savo motinas, suaugusios du kartus dažniau tapdavo smurto savo šeimoje aukomis.²⁵

Taip pat pastebėta, kad daug dažniau smurto šeimoje aukomis rizikuoja tapti moterys, kurios jau vaikystėje yra patyrusios smurtą iš savo šeimos narių. Įvairių tyrimų duomenimis, tikimybė patirti smurtą suaugusioms moterims išauga visais atvejais, nepriklausomai nuo to kokį smurtą (fizinį, seksualinį ar kitą) jos patyrė vaikystėje.²⁶

Iki šių dienų labai dažnai labiau nesusirūpinama vaikais ir paaugliais iš namų, kuriuose smurtauja, pavyzdžiui, sutuoktiniai, o vaikai tampa tų smurtinių veiksmų liudininkais. Labai dažnai vaikai ir paaugliai, gyvenantys namuose, kuriuose smurtaujama, patiria traumuojančias matomo smurto pasekmes, trumpalaikius ir ilgalaikius psichologinius efektus.

Vaikai ir paaugliai, kurie tampa pasikartojančio smurto šeimoje liudininkais, yra taip pat įtraukiami į šį smurtą įvairiais būdais. Smurtiniai veiksmai (pavyzdžiui, partnerių) prie vaikų arba situacijos, kuomet apie smurto buvimą žinoma nors jis tiesiogiai nėra matomas, gali būti laikoma smurtu prieš liudininką (vaiką arba paauglį)²⁷.

Vaikai, o ypač paaugliai, bando įsiterpti tarp besiginčijančios poros (tėvų ar vieno iš tėvų ir jos/jo partnerio). Todėl, ypatingai fizinio smurto atvejais, jiems padidėja tikimybė būti sužeistiems. Be to, pastebta, kad labai dažnai didėjant agresijai prieš partnerį, smurtautojas gali imti smurtauti ir prieš tuo metu namuose esančius vaikus. Toks elgesys būdingas tiek smurtaujantiems vyrams, tiek ir smurtaujančioms moterims²⁸

²⁴ Mouzos J., Makkai T. (2004) *Women's experiences of male violence*. Canberra: Australian Institute of Criminology

²⁵ Tomison A.M. (1996) *Intergenerational transmission of maltreatment in Issues in child abuse prevention* No. 6. Melbourne: Australian Institute of Family Studies <http://www.aifs.gov.au/nch/pubs/issues/issues6/issues6.html> [žr. 2008 1125].

²⁶ Mouzos Jenny, Makkai Toni (2004) *Women's experiences of male violence*. Canberra: Australian Institute of Criminology

²⁷ Harway M. (2000). Families experiencing violence. In Nichols W., Pace-Nichols M. *Handbook of familie development and intervention*. New York: Wiley

²⁸ Mills L. etc. (2000) *Child protection and domestic violence*

Be daugelio psichinių, psichologinių pasekmių, kurias sukelia šeimoje matytas smurtas, tyrėjai išskiria ir keletą aspektų, kurie itin susiję su tolimesne smurtą nuolat mačiusio asmens elgsena. Partnerių smurtas įtakoja vaikų supratimą ir požiūrį į lyčių vaidmenis ir santykius šeimoje. Pavyzdžiui, šeimoje matytas fizinis ir emocinis tėvo smurtas prieš motiną turi itin stiprų ryšį su vaiko manymu, kad vyrai turi prigimtine viršenybę šeimoje, o smurtą suvokia kaip neatskiriamą šeimos santykių dalį.²⁹

Įvairių tyrėjų atlikti suaugusių asmenų tyrimai aiškiai rodo, kad smurto šeimoje liudininko patirtis vaikystėje, labai didelė tikimybė turės ilgalaikį poveikį visam asmens gyvenimui. Šis poveikis susijęs ne tik su sunkiau išlaikomais intymiais ryšiais, sumažėjusia savigarba ir pan., bet taip pat su smurto patirties perkėlimu į savo naująją šeimą.³⁰

Smurtinės patirties įtaka jaunų žmonių pasaulėžiūrai bei elgesiui atsiskleidė daugelyje atliktų tyrimų, kurie buvo pagrįsti ilgalaikiais stebėjimais. Pavyzdžiui, K.Weinehall³¹ atliko tyrimą su paaugliais (tyrimas pradėtas kai jiems buvo 15-16 metų ir tęsėsi 5 metus), kurių namuose vienas ar abu tėvai tarpusavio santykiuose naudojo smurtą. Tiesa, daugeliu atveju tyrime dalyvavę paaugliai buvo ne tik smurto namuose liudininkais, bet ir tapdavo aukomis. Tyrimo metu buvo stebima kaip keitėsi paauglių suvokimas, kas yra „normalus gyvenimas“. Daugelyje pokalbių paaugliai teigė, kad jie nenori gyventi taip kaip jų tėvai: vaikinai nenorėjo tapti tokiais kaip jų tėvai, o merginos manė nesitaikstysiančios su tokia situacija kokioje yra jų motinos. Deja, nepaisant šių deklaruojamų nuostatų, vaikinai jau buvo patekę į situacijas, kuomet jie prieš savo merginas naudojo fizinę jėgą. Jie manė, kad merginos nusipelnė tokio jų elgesio ir pačios jį išprovokavo, tokiu būdu tarsi atsikratydami atsakomybės. Tuo tarpu merginos ir patyrusios fizinę prievartą toliau draugavo su vaikinais, dažniausiai suradusios jiems kažkokį pateisinimą (pavyzdžiui, alkoholio ar narkotinių medžiagų naudojimo poveikį). Dar daugiau, merginos buvo linkusios prisiimti kaltę sau. Jaunuoliai tarsi ir nenori perimti savo tėvų patirties, tačiau nejučia perima (paveldi) savo tėvų šeimos modelį. Nepaisant to, jog tėvų santykius paaugliai vertina blogai, jiems labai sunku atsikratyti vaikystės patirties. Taigi jie iš esmės negali paaiškinti kaip patys atsiduria smurtinėse situacijose, kokios priežastys tai paskatina, o to pačiu, net ir suvokdami, kad tai nėra „normalus gyvenimas“, negali iš tokių situacijų išeiti vien savo pastangomis.

Šiame tyrime taip pat bandyta nustatyti ryšį tarp moterų smurtinės patirties jų pačių ar jų motinų atžvilgiu tėvų šeimoje ir moters patirties jau sukūrus savo šeimą. Visos respondentės (ir patiriančios smurtą savo šeimoje ir nepatiriančios jo) buvo klausiamos apie smurto naudojimą jų tėvų ir jų sutuoktinių/ partnerių tėvų šeimose. Tyrimo rezultatai atskleidė įdomias priklausomybes, patvirtinančias aukščiau aptartus kitų tyrimų duomenis.

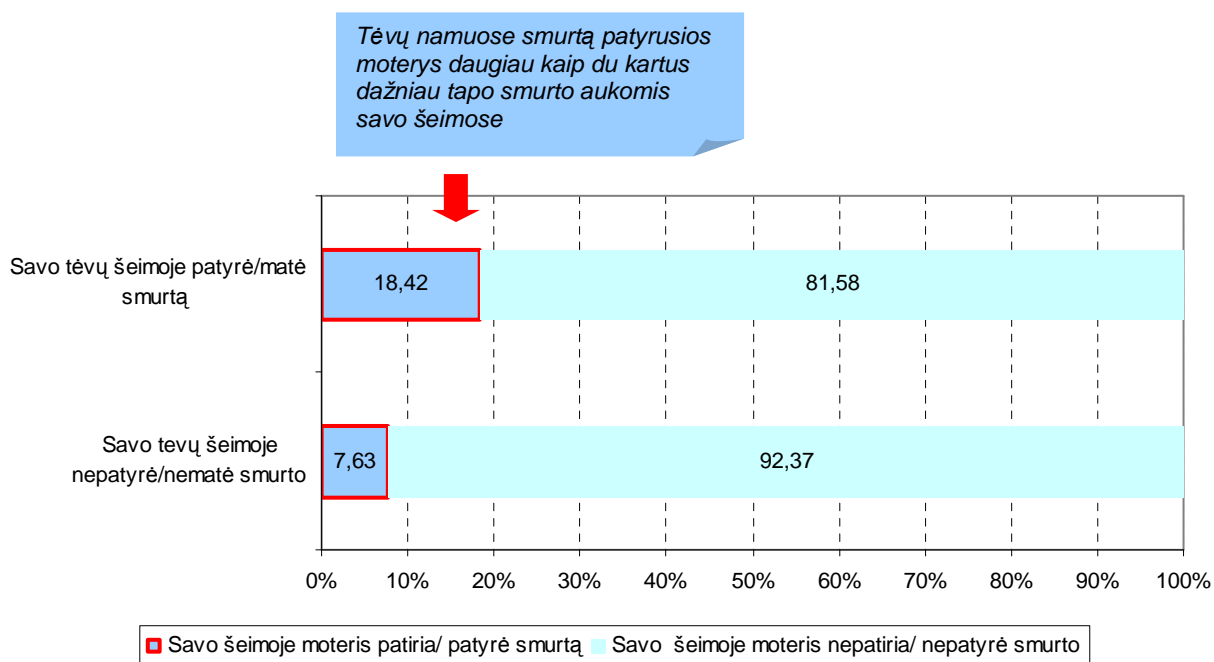
²⁹ Graham-Bermann S., Brescoll V. (2000) *Gender, power and violence: Assessing the family stereotypes of the children of battered women*. Journal of Family Psychology: Vol 14, Washington: American Psychological Association

³⁰ Bowen K. (2000) *Child abuse and domestic violence in families of children seen for suspected sexual abuse*

³¹ Weinehall Katarina "Take my father away from home": children growing up in the proximity of the violence in Eriksson Maria, Hester Marianne, Keskinen Suri, Pringle Keith (2005) *Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas*, Policy Press, Bristol

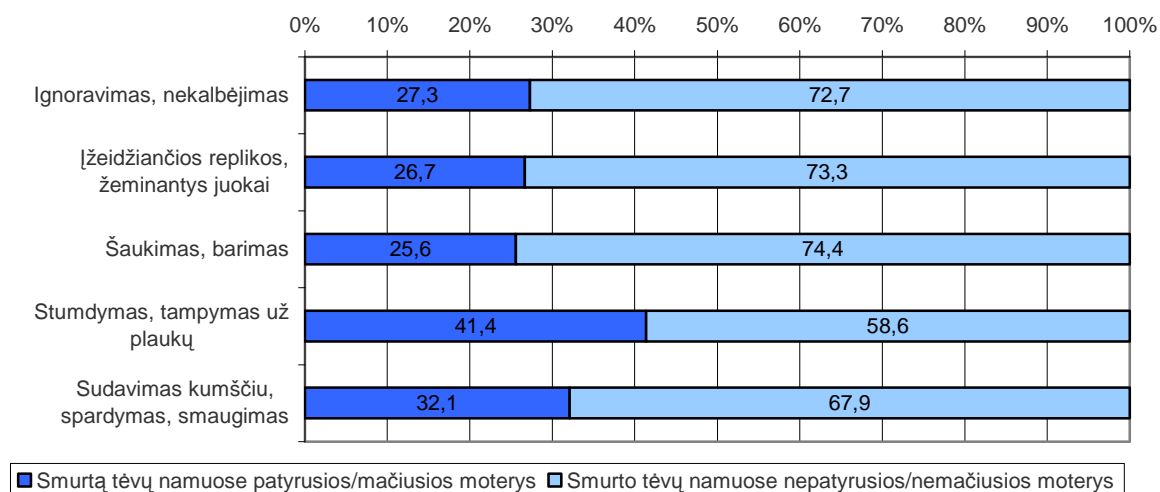
Lentelė 7. Respondenčių (N=861) patirtis smurto atžvilgiu savo tėvų šeimoje ir savo šeimoje, moterų skaičius

MOTERYS	Viso	Iš jų:	
		Patiria smurtą savo šeimoje	Nepatiria smurto savo šeimoje
Tėvų šeimoje tėvas smurtavo prieš motiną	95 (11,03 proc. apklaustųjų)	16	79
Tėvų šeimoje tėvas nesmurtavo prieš motiną	766 (88,97 proc. apklaustųjų)	63	703



Pav. 25. Moterų smurto patirtis savo šeimoje priklausomai nuo jos patirties tėvų šeimoje, procentinis pasiskirstymas tarp visų dėl smurto jų šeimoje apklaustų moterų

Tarp smurtinės patirties (savo ar motinos atžvilgiu) tėvų namuose ir moters savo šeimoje patiriamos smurto formos esmingas sąryšis nenustatytas (Pav. 25). Vis tik galima pastebėti, kad fizinį smurtą savo šeimoje patiriančios moterys santykinai dažniau patyrė/matė smurtą jau vaikystėje, tėvų namuose, lyginant su įvairias psichologinio smurto formas patiriančiomis moterimis.



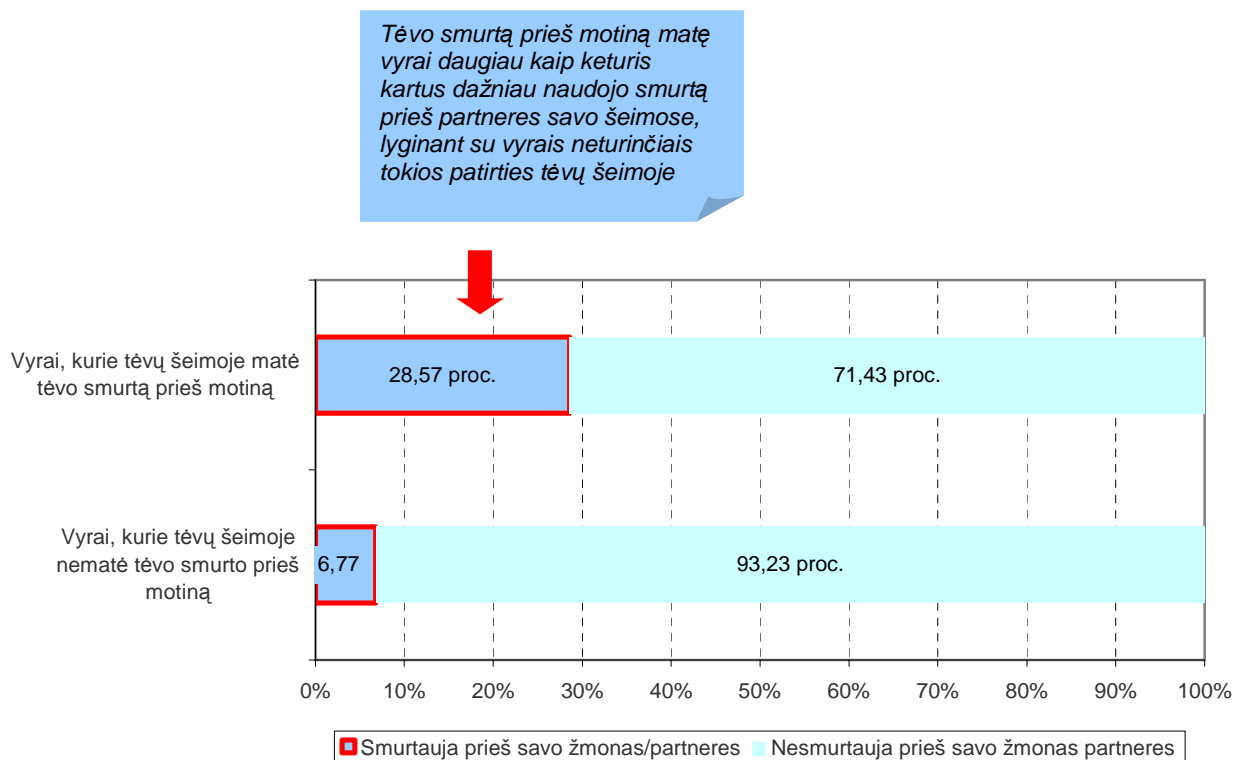
Pav. 26. Moterų, patiriančių skirtingų formų smurtą savo šeimoje, patirtis tėvų namuose, procentinis pasiskirstymas tarp visų smurtą savo šeimoje patiriančių moterų

Kanadoje atlikto tyrimo rezultatai taip pat patvirtina analizuojant šeimose smurtaujančių vyrų patirtį savo tėvų namuose. Žinoma, šiuo atveju būtina atkreipti dėmesį, kad apie vyrų patirtį susijusią su smurtu jų tėvų namuose buvo klausiami ne patys vyrai, bet jų žmonos/partnerės, todėl rezultatas gali būti su didesne nei vidutine paklaida. Vis tik, tam tikrus apibendrinimus galime daryti.

Lentelė 8. Respondenčių (N=861) vyrų/ partnerių patirtis smurto atžvilgiu savo tėvų ir savo šeimoje su respondente, vyrų skaičius

VYRAI	Viso	Iš jų:	
		Naudoja smurtą prieš savo žmoną/ partnerę	Nenaudoja smurto prieš savo žmoną/ partnerę
Tėvų šeimoje tėvas smurtavo prieš motiną	63 (7,32 proc. apklaustųjų)	18	45
Tėvų šeimoje tėvas nesmurtavo prieš motiną	798 (92,68 proc. apklaustųjų)	54	744

Priklausomybė tarp smurto patirties vyro tėvų šeimoje ir smurto naudojimo arba nenaudojimo savo šeimoje matosi žemiau pateiktame paveiksle. Jeigu minėtame Kanadoje atliktame tyrime nustatyta, kad vyrai, kurie vaikystėje matė smurtą prieš savo motinas, tris kartus dažniau smurtavo prieš partneres savo šeimose, tai analizuojamo tyrimo duomenimis šis skirtumas išaugo net iki keturių kartų.



Pav. 27. Vyru, mačiusių tėvo smurtą prieš motiną, elgesys su savo žmona/partnere, procentinis pasiskirstymas tarp respondenčių vyrų/partnerių

*Lietuvoje atliktas tyrimas atskleidė priklausomybę tarp moters patiriamo smurto šeimoje ir jos bei jos sutuoktinio/partnerio patirties jų tėvų šeimose. Gauti duomenys patvirtino Kanadoje atlikto tyrimo rezultatus, kurio metu buvo nustatyta, kad vyrai, kurie vaikystėje matė smurtą prieš savo motinas, 3 kartus dažniau smurtavo prieš partneres savo šeimose, o moterys, kurios vaikystėje matė smurtą prieš savo motinas, suaugusios 2 kartus dažniau tapdavo smurto savo šeimoje aukomis. Lietuvoje vyrai, kurie matė tėvo smurtą prieš motiną, prieš savo partnerę **smurtauja net 4 kartus dažniau** negu vyrai, kurių tėvai nesmurtavo prieš jų motinas. Moterys, kurių tėvas smurtavo prieš jų motiną pačios smurtą savo šeimoje **patiria beveik 2,5 karto dažniau** negu moterys, kurių tėvas nesmurtavo prieš jų motiną.*

Taigi, smurto prieš moteris šeimoje problema turėtų būti vertinama kur kas plačiau negu vien nuo smurto nukentėjusios moters problema. Smurto naudojimas šeimoje akivaizdžiai turi poveikį ne tik tiems asmenims, kurie smurtinį elgesį tiesiogiai patiria savo atžvilgiu, bet ir kitiems šeimos nariams.

Akivaizdu, kad ypač jautrūs šeimoje matomam ir patiriamam smurtiniam elgesiui yra vaikai. Smurtinėse šeimose augančių vaikų ankstyva smurto patirtis turi įtaką tolimesniam vaikų vystymuisi ir jo elgesiui suaugus³². Kaip matyti iš šio ir daugelio kitų rezultatų, be kitų pasekmių, vaikai, šeimoje matę ar patyrę smurtą, suaugę ir sukūrę sako šeimas dažniau yra linkę smurtauti arba tapti smurto šeimoje auka. Šio tyrimo metu tirtos 79 smurtą patiriančios moterys viso turi 210 vaikų, iš kurių apie pusę yra nepilnamečiai. Nepilnamečių vaikų tyrimo metu turėjo 45 moterys, patiriančios smurtą namuose. Prieš 41 respondentę, turinčią nepilnamečių vaikų, smurtavo vyras/partneris.

³² Osofsky Joy D. (1999) *The Impact of Violence on Children in Domestic Violence and Children*, Vol. 9, No.3, <http://www.icymet.net/UserFiles/vol9no3Art3.pdf> [žr. 2008 11 25].

3.4. Pagalba smurtą šeimoje patiriančioms moterims

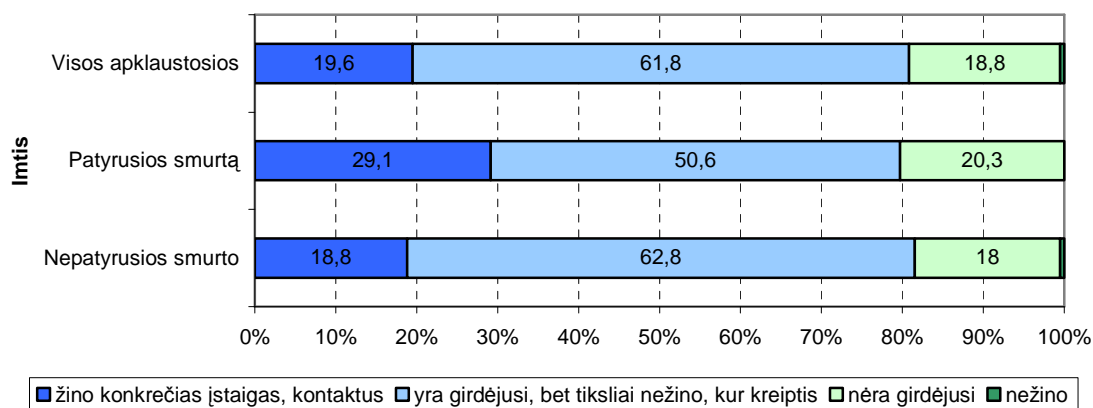
3.4.1. Informuotumas apie pagalbos būdus

Ankstesniuose skyriuose buvo aptarta pagalbą smurtą šeimoje patiriančioms moterims teikiančių organizacijų veikla Lietuvoje, jų regioninis pasiskirstymas. Ne mažiau svarbus rodiklis kalbant apie šias organizacijas - ir jų bei jų teikiamų paslaugų žinomumas visuomenei. Šis rodiklis atskleidžia organizacijų veiklos ir jos viešinimo efektyvumą. Nustatyti kiek visuomenėje yra žinomos pagalbos smurto šeimoje aukoms teikiančios organizacijos – vienas iš šio tyrimo uždavinių.

Pav. 28 pateikiami respondentėms pateikto klausimo, ar joms yra žinomos pagalbos teikiančios organizacijos, atsakymų pasiskirstymai. Viršutiniame stulpelyje pateikti bendrieji atsakymų pasiskirstymai, likusiuose dviejuose – atskirai tarp smurtą patyrusių ir nepatyrusių moterų. Šis pjūvis padeda nustatyti, ar informacija apie pagalbos organizacijas pasiekia tikslią grupę moterų, kurioms šiuo metu reikalinga pagalba.

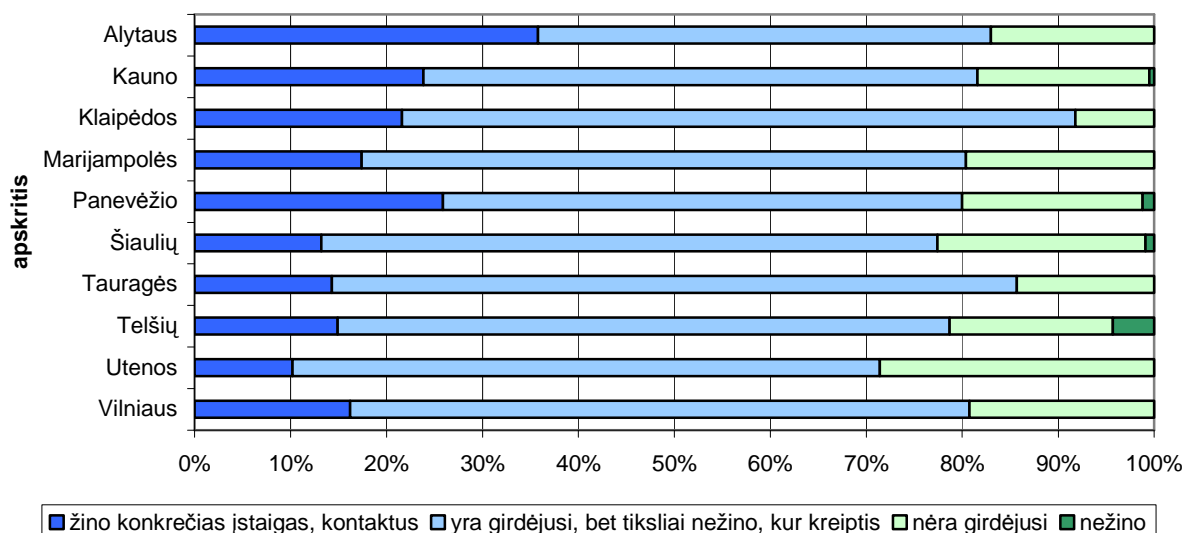
Pagal bendrąjį atsakymų pasiskirstymą, 19,6 procentų moterų žino konkrečias organizacijas ir jų kontaktus, didžioji dalis – 61,8 procentai yra girdėjusios apie tokias organizacijas, tačiau tiksliai nežino, kur kreiptis, 18,8 procentai nėra nieko girdėjusios. Iš šių rezultatų galima spręsti, kad pagalbą moterims teikiančios organizacijos yra pakankamai gerai žinomos. Apie jas nieko nėra girdėjusios mažiau nei penktadalis apklaustųjų. Didžioji dalis respondenčių bent jau yra apie tokias įstaigas girdėjusios, tad galima daryti prielaidą, kad, atsiradus poreikiui į jas kreiptis, gebėtų susirasti konkrečių įstaigų kontaktus. Kita vertus, ankstesniame šio darbo skyriuje analizuotas informacijos apie organizacijų veiklą, kontaktų prieinamumas yra ribotas, todėl akivaizdu, kad esant reikalui tikrai ne visoms moterims, kurios teigė girdėjusios apie pagalbą teikiančias organizacijas, pavyktų jas rasti su jomis susisiekti.

Pagalbos organizacijų žinomumas esmingai nesiskiria tarp smurtą patyrusių ir nepatyrusių moterų. Konkrečias įstaigas žino ar bent jau apie jas yra girdėjusios apie 80 procentų apklaustųjų. Skiriasi tai, kad konkrečios įstaigos ir kontaktai yra geriau žinomi tarp smurtą patiriančių moterų (29,1 proc.), nei tarp tų, kurios nepatiria (18,8 proc.). Tai natūralu, nes poreikis kreiptis realiai buvo iškilęs tik smurtą patiriančioms moterims. Bet kuriuo atveju, geresni konkrečių įstaigų žinomumo rodikliai tarp smurtą patyrusių moterų yra teigiamas ženklas, nes rodo, kad geriausiai pasiekama tikslinė grupė, į kurią nukreipta šių organizacijų veikla.



Pav. 28. Pagalbą smurtą šeimoje patiriančioms moterims teikiančių organizacijų žinomumas

Pravartu apžvelgti, kaip pagalbos organizacijų žinomumas tarp apklaustųjų skiriasi priklausomai nuo gyvenamosios apskrities ir palyginti šiuos duomenis su vienai organizacijai tenkančiu moterų skaičiumi apskrityje (aptarta šio darbo 2-ame priede). Atsakymų rezultatai pateikiami žemiau esančiame paveiksle.



Pav. 29. Pagalbą smurtą šeimoje patiriančioms moterims teikiančių organizacijų žinomumas pagal apskritis

Geriausiai konkrečias įstaigas ir jų kontaktus žino respondentės iš Alytaus apskrities (35,8 proc.), dar galima išskirti Panevėžio apskrities moteris (25,9 proc.). Tuo tarpu mažiausiai konkrečios organizacijos žinomos Utenos apskrityje (10,2 proc.). Utenos apskritis taip pat išsiskiria tuo, kad daugiausiai jos respondenčių teigė apskritai negirdėjusios apie tokias organizacijas (28,6 proc.). Tai rodo, kad Utenos apskrityje pagalbą teikiančios organizacijos yra mažiausiai žinomos. Šie rezultatai atrodo pakankamai kontraversiški ir dėl to, kad būtent Utenos apskrityje vienai organizacijai tenka mažiausiai moterų (žr. 2 priedą), tad atrodytų, kad šioje apskrityje sudaromos galimybės kiekvienai moteriai skirti daugiausiai dėmesio.

Taip pat pravartu palyginti organizacijų žinomumo rodiklį su smurto patirties rodikliu kiekvienoje apskrityje. Utenos apskrityje smurtą šeimoje patiria mažiausiai moterų – 2,38 procentų visų apskrities apklaustųjų. Tuo tarpu Alytaus apskrityje smurto patirties rodikliai ženkliai didesni nei kitose apskrityje – net 24 procentai iš apklaustųjų apskrities gyventojų teigė patiriančios smurtą. Dėl jau minėtos priežasties natūralu, kad pagalbos organizacijų kontaktai geriau žinomi tarp moterų, patiriančių smurtą.

Pagalbos žinomumo palyginimas pagal 2002 ir 2008 metų duomenis

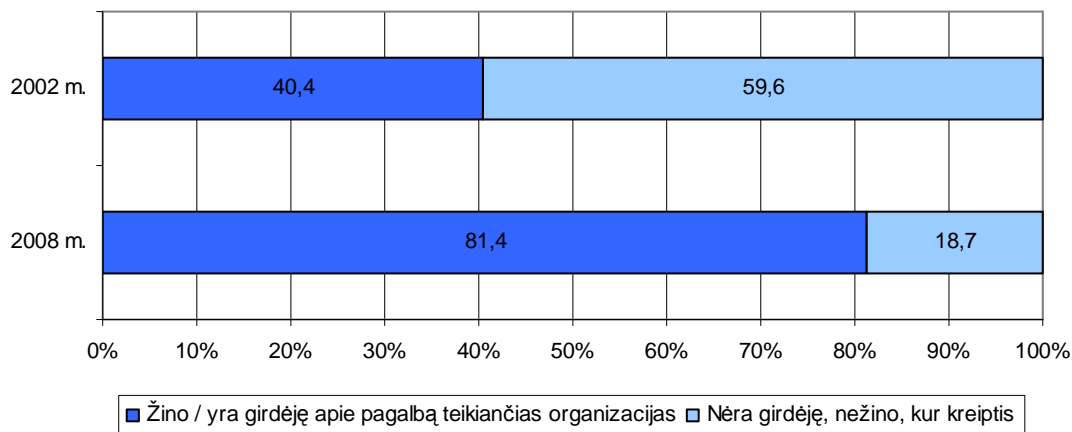
2002 metų tyrime taip pat analizuotas pagalbos formų smurto šeimoje aukoms žinomumas. Tiesa, 2002 metų tyrime buvo klausiama apie įvairių pagalbos formų žinomumą, įskaitant bendrąsias pagalbos tarnybas - policiją, greitąją pagalbą ir pan., tuo tarpu šiame tyrime nagrinėtas tik specialių pagalbą moterims teikiančių organizacijų žinomumas. Nepaisant to, abiejų tyrimų tendencijos rodo, jog dažniau pasitaiko, jog respondentai abstrakčiai žino, yra girdėję apie tokių pagalbos centrų egzistavimą, o konkrečius kontaktus pasakyti galėjo gerokai mažesnė dalis respondentų (atkreiptinas dėmesys, kad 2002 metų tyrime buvo apklausiami ir vyrai).

Detalesnio skirtingų metų tyrimų palyginamumo galimybes, kaip buvo minėta, apriboja ir skirtinga respondentų imtis. Jeigu 2002 metų tyrime buvo siekiama nustatyti bendrą žinojimo lygį visoje visuomenėje, tai 2008 metų tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti, kiek tikslinė pagalbos organizacijų grupė (ar potenciali tikslinė grupė), tai yra – moterys, yra informuota apie pagalbos būdus.

Taip pat dalinai skyrėsi ir 2002 bei 2008 metų tyrimuose užduotų klausimų, susijusių su pagalbos žinomumu, specifika. 2002 metų tyrimo metu dėl klausimo pobūdžio respondentams leista pasirinkti kelis atsakymų variantus, o 2008 metų tyrime naudoto klausimo formuluoatė lemia, jog logiškai gali būti pasirinktas tik vienas atsakymo variantas. Taigi sudėtinga palyginti bent vieną pagalbos būdą žinančiųjų skaičių. Kita vertus, apie tai, kiek respondentų žino bent vieną pagalbos būdą, galima su paklauda spręsti iš nežinančiųjų skaičiaus. Logiška, jog jei respondentas pasirinko atsakymo variantą

„nežinau jokių pagalbos būdų“, jis nesirinko jokių kitų variantų. Tuo tarpu šio atsakymo varianto nepasirinkę respondentai pasiskirstė tarp likusiųjų atsakymo variantų.

2002 metais 59,5 procentai respondentų teigė nežinantys jokių pagalbos smurto aukoms būdų. Vadinasi, žinančiųjų buvo apie 40 procentų. Tuo tarpu 2008 metų tyrime teigusiuoju, jog žino konkrečias pagalbos įstaigas ir kontaktus ar bent jau yra apie jas girdėjusios, teigė 81,4 proc. respondenčių, negirdėjusių arba nežinančių – vos 18,7 proc.



Pav. 30. Pagalbos būdų žinomumas 2002 ir 2008 m.

Bet kuriuo atveju, daryti išvadas, jog pagalbos žinomumas ženkliai padidėjo per šį laikotarpį būtų šiek tiek skubota ir netikslu. Kaip jau minėta, negalima lyginti visų gyventojų atsakymų su vien moterų atsakymais, kadangi vyrai nėra moterų pagalbos organizacijų tikslinė grupė, todėl natūralu, jog didesnę jų dalis nežino jokių pagalbos būdų.

3.4.2. Pagalbos naudojimas

Vienas iš šio tyrimo uždavinių buvo išanalizuoti moterų kreipimosi į pagalbą teikiančias institucijas dažnį. Šiuo tikslu patiriančios smurtą respondentės buvo klausiamos kaip dažnai dėl šeimoje patiriamo smurto joms tenka naudotis įvairiais pagalbos būdais. Analizuojant naudojimąsi įvairiais pagalbos būdais, respondentės buvo klausiamos ne apie vieną ar kitą joms išskirtinį smurtinį įvykį, o apie visą smurto šeimoje patirtį. Toks variantas pasirinktas pirmiausiai siekiant nustatyti atskirų pagalbos būdų, institucijų žinomumą ir polinkį jais naudotis patyrus bet kurios rūšies smurtinį įvykį.

Tyrimo metu daugiau kaip trečdalis smurtą patyrusių moterų nurodė apskritai niekada nesikreipiančios pagalbos ir susitvarkančios pačios. Analizuojant giliau, akivaizdu, kad pagalbos ieškojimas ir jo

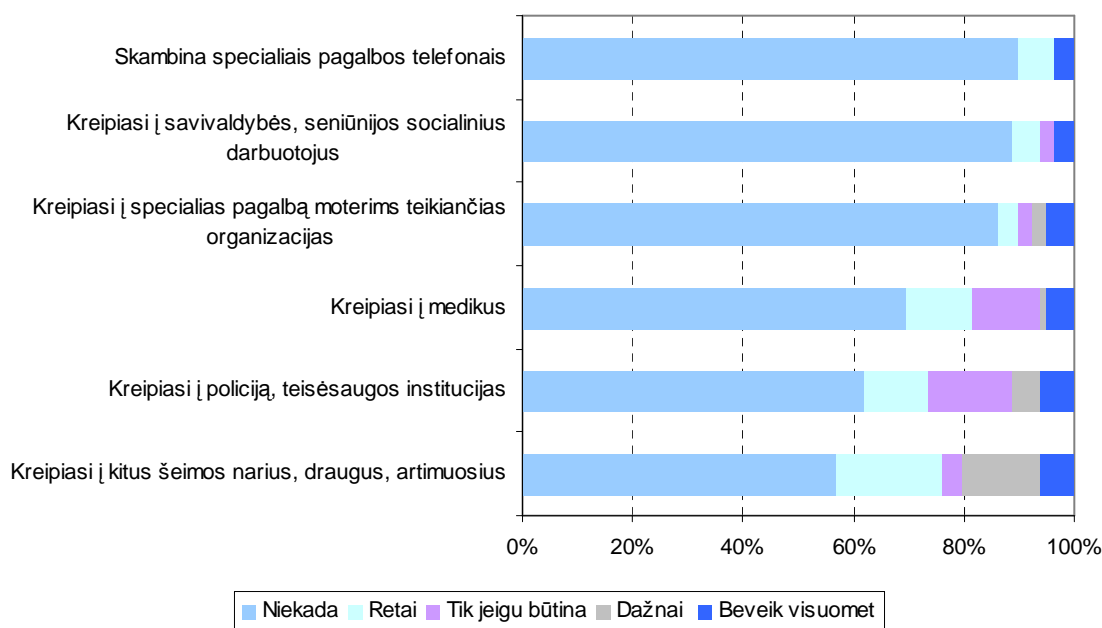
Daugiau kaip trečdalis smurtą šeimoje patiriančių moterų niekuomet nesikreipė pagalbos.

dažnumas susijęs ir su tuo, kokį konkretų smurtinį elgesį patiria moteris. Jeigu kalbėtume apie psichologinio pobūdžio smurtą, jį patiriančios moterys išorės pagalbos dažniausiai neieško – apie trys ketvirtadaliai psichologinį smurtą patiriančių moterų niekada nesikreipia pagalbos arba tai daro retai. Šeimoje fizinį smurtą patiriančios moterys pagalbos ieško šiek tiek dažniau, tačiau vis tik net du trečdaliai taip elgiasi retai arba niekada.

Tyrimo metu taip pat aiškintasi kokias pagalbos priemones ir kaip dažnai naudoja moterys patyrusios smurtą šeimoje. Moterys santykinai dažniau už kitus pagalbos būdus tiesiog kreipiasi į artimuosius ar draugus. Kita vertus, kaip rodo tyrimo rezultatai, taip elgiasi mažiau kaip pusė smurtą patiriančių moterų. Vadinasi, neatmestina prielaida, kad apie 50 procentų smurto šeimoje atvejų yra nežinomi niekam išskyrus tos šeimos narius, kadangi moterys nelinkusios atskleisti situacijos šeimoje artimiausiai aplinkai. Dar apie 20 procentų moterų artimuosius ar draugus apie patirtą smurtą informuoja retai. Tokiais atvejais apie smurtą šeimoje jau žinoma šiek tiek platesniam ratui žmonių, tačiau informacija apie smurto mastą ir dažnumą vėlgi lieka tik šeimos viduje. Ir tik apie 20 procentų respondenčių apie patirtą smurtą šeimoje kitus asmenis informuoja dažnai arba beveik visuomet.

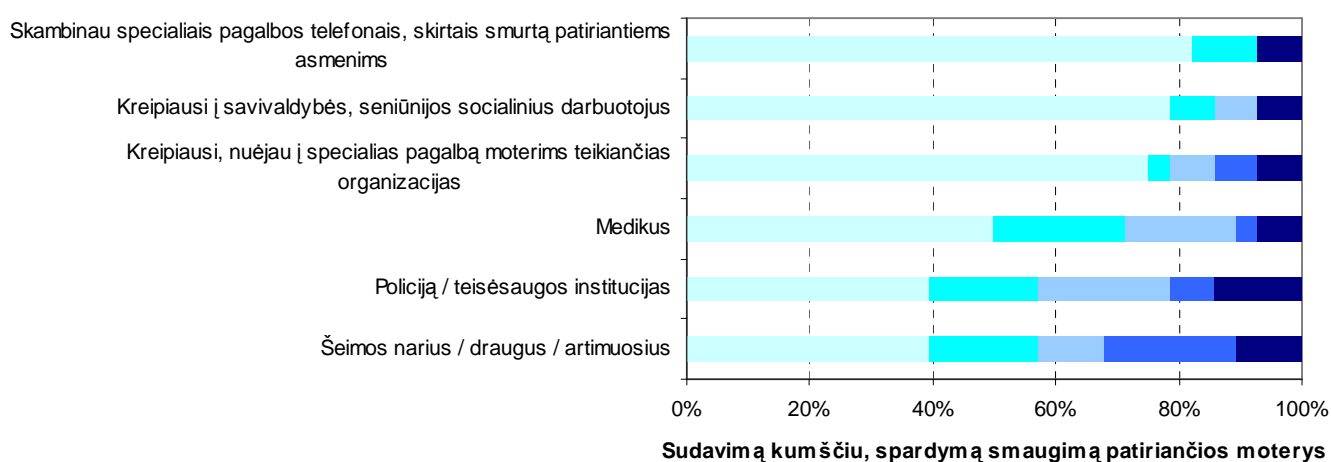
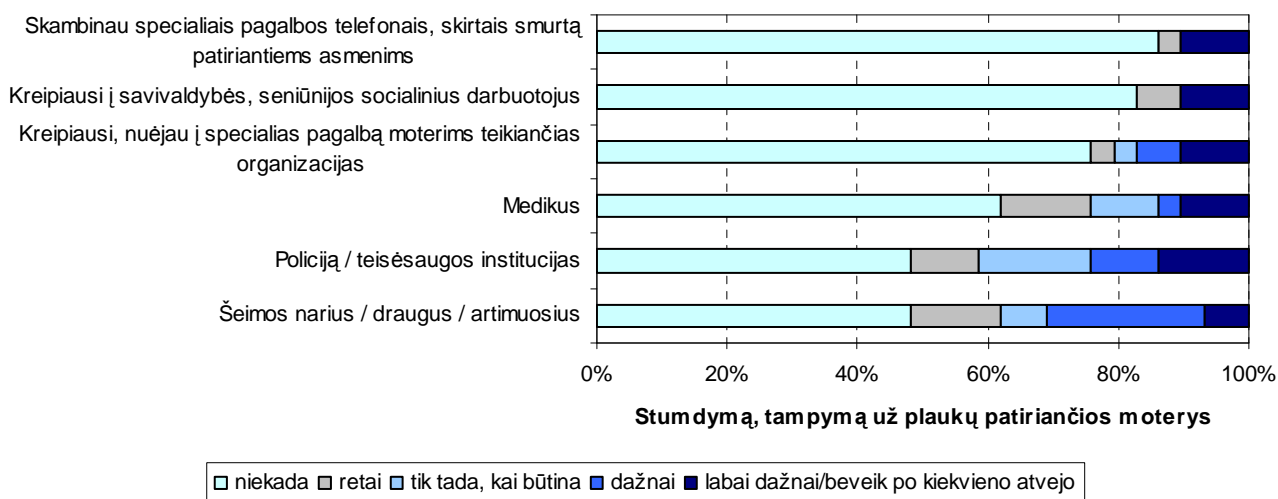
Dar mažiau tyrime dalyvavusių smurtą šeimoje patiriančių moterų bent kartais kreipiasi pagalbos į viešai prieinamus pagalbos teikėjus – policiją, kitas teisėsaugos institucijas, medikus, savivaldos institucijas ar specializuotas pagalbą moterims teikiančias organizacijas. Santykinai retas kreipimasis į teisėsaugos institucijas ir medikus gali būti aiškinamas tuo, kad iš tiesų didelė dalis šeimoje vykstančių smurtinių įvykių neturi tokių pasekmių, dėl kurių moterims kiltų būtinybė kreiptis į medikus ar teisėsaugos institucijas: jos nepatiria sunkių fizinių sužalojimų, mano, kad jų patirtas smurtas nėra toks rimtas, dėl kurio būtų galima kreiptis į teisėsaugos institucijas, ir pan. Nenoras kreiptis į teisėsaugos institucijas gali būti susijęs ir su moterų baime patirti pažeminimą, nesulaukti supratimo ir t.t. Vis tik šios prielaidos reikalauja kur kas platesnio specializuoto tyrimo.

Kalbant apie šio tyrimo metu pastebėtas galimybes pagalbos teikimo srityje, ko gero, labiausiai reikėtų atkreipti dėmesį į tokias viešai prieinamas pagalbos priemones kaip specialūs pagalbos telefonai ir specializuotos moterų organizacijos. Pagalbos telefonu bent kartą naudojosi tik 10 procentų smurtą šeimoje patiriančių moterų, į moterų organizacijas kreipėsi apie 15 procentų.



Pav. 31. Pagalbos būdai, kuriais naudojasi moterys patyrusios smurtą šeimoje

Kaip jau buvo minėta, moterų pasirenkamas pagalbos būdas dalinai priklauso nuo jos patirto smurto rūšies. Nuo patiriamo smurto rūšies bei formos taip pat priklauso ir konkrečios pagalbos naudojimo dažnumas. Nors šie skirtumai ir nėra dideli, galima pastebėti, kad santykinai dažniau pagalbos ieško fizinių smurtą patiriančios moterys. Kadangi fizinius veiksmus prieš moterį visos respondentės laikė neabejotinumu smurtu, o ir visuomenėje, pagalbą teikiančiose institucijose tokių veiksmų patyrimas turėtų būtų laikomas smurtine patirtimi, įdomu panagrinėti kaip elgiasi būtent fizinių smurtą šeimoje patyrusios moterys.



Pav. 32. Fizinį smurtą patiriančių moterų naudojamų pagalbos šaltinių dažnumas, proc.

Fizinį smurtą patiriančios moterys šiek dažniau kreipiasi pagalbos į kitus asmenis ar organizacijas, lyginant su psichologinį smurtą patiriančiomis moterimis. Viena vertus, tokia tendencija gali būti paaiškinta pačiu smurto pobūdžiu: fizinio smurto padarinys - moteris patiria sužalojimus, riziką dėl sunkaus sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo, todėl greičiau ir dažniau ieško pagalbos dar vykstant smurto aktui ar iškart po jo.

Kita vertus, žinant kokias pasekmes gali turėti ir turi fizinis smurtas, pagalbos ieškojimas iš kitų asmenų ar specializuotų institucijų yra iš tiesų pakankamai retas. Į teisėsaugos institucijas bent kartais kreipiasi tik apie 60 procentų fizinį smurtą šeimoje patiriančių respondenčių: apie 20 procentų kreipiasi dažnai ir labai dažnai, apie 20 procentų retai ir dar apie 20 procentų tik tuomet, kai tai būtina.

Į medikus yra tekę kreiptis maždaug pusei fizinį smurtą patiriančių. Maždaug dešimtdaliui visų fizinį smurtą patiriančių moterų į medikus tenka kreiptis dažnai, o tai rodo, kad prieš jas naudojamas smurtas sukelia sudėtingus sužalojimus, kurių negalima išsigydyti be medikų pagalbos.

Fizinį smurtą patiriančios moterys santykinai dažniau naudoja ir kitas pagalbos formas: kreipiasi į moterų organizacijas, savivaldybės ar seniūnijos darbuotojus, skambina pagalbos telefonais. Kita vertus, vis tiek šias priemones naudoja tik apie penktadalis fizinį smurtą patiriančių moterų. Galbūt šiek tiek dažniau apie patiriamą fizinį smurtą (lyginant su kitomis smurto rūšimis) moterys papasakoja tik draugams ar artimiesiems.

Kokios priežastys lemia santykinai retą pagalbos ieškojimą sunku atsakyti vienareikšmiškai. Net 60 procentų niekada nesikreipiančių pagalbos moterų negalėjo pasakyti, kodėl jos taip elgiasi. Apie

trečdalis moterų sakė niekada apie tai nepagalvojusios ir tik mažiau nei 10 procentų nesikreipė, nes nesitikėjo jokios pagalbos. Taigi darytina prielaida, kad moterims tiesiog trūksta informacijos apie pagalbą smurto aukoms, galbūt trūksta aktyviai veikiančių centrų, kurių informacija pasiektų tikslingą grupę.

Tiesa, net 30 procentų respondenčių, kurios patyrusios smurtą yra ieškojusios pagalbos, nurodė, kad kitą kartą patyrusios smurtą niekur nesikreips. Šioms respondentėms buvo tekę kreiptis ir į šeimos

60 procentų moterų, kurios patyrusios smurtą šeimoje niekuomet nesikreipė pagalbos, negalėjo pasakyti, kodėl jos taip elgiasi.

30 procentų moterų, kurios patyrusios smurtą šeimoje kreipėsi pagalbos, nurodė, kad kitą kartą niekur nebesikreips.

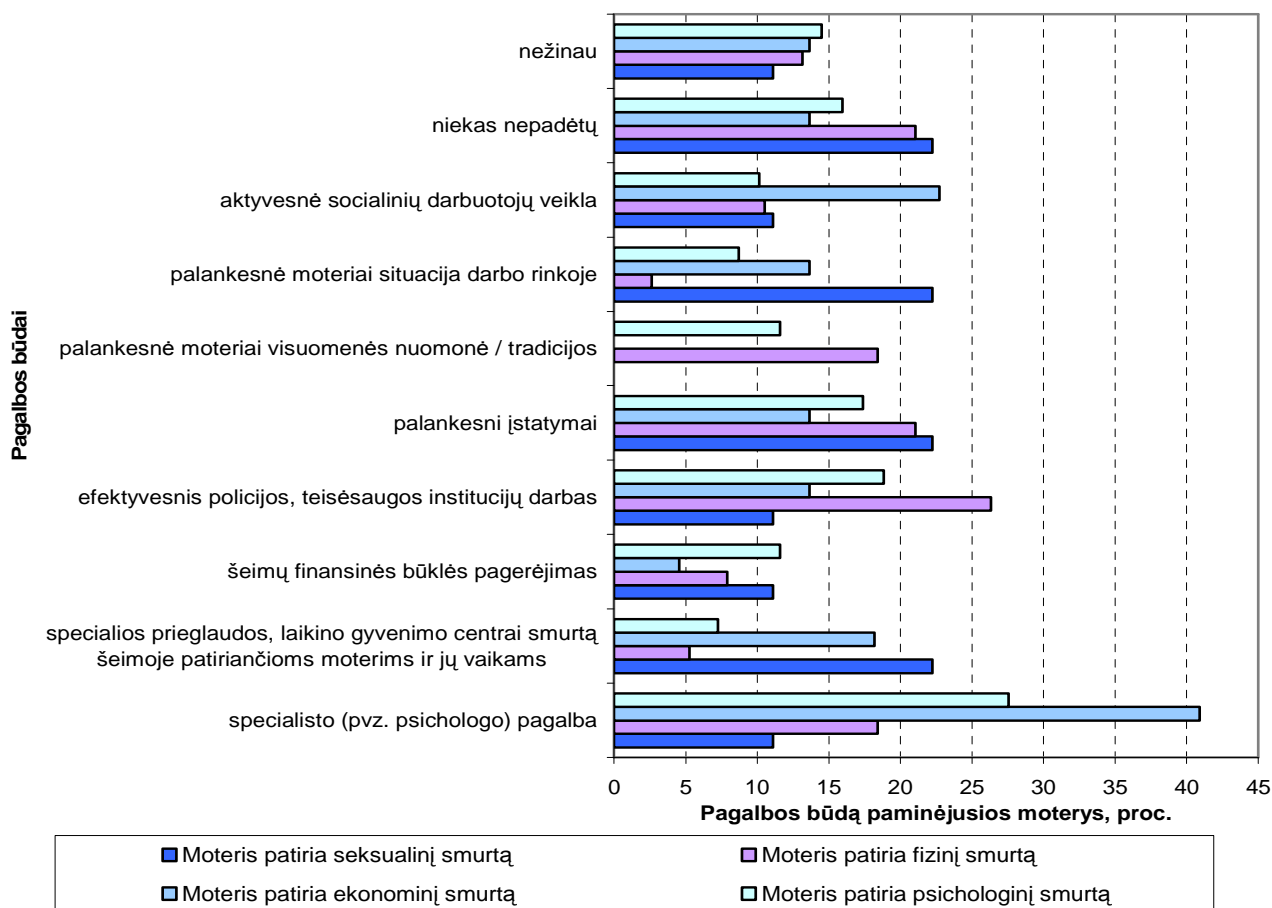
narius, artimuosius, ir į policiją, medikus, pagalbą teikiančias organizacijas. Kas lemia tokį didelį gautomis pagalbos priemonėmis nusivylusių moterų skaičių, vienareikšmiškai atsakyti vėlgi sunku. Akivaizdu, kad priežastys yra įvairios ir susijusios tiek su pagalbą teikiančių institucijų nepakankamu pasiruošimu adekvačiai reaguoti į moterų problemas, tiek ir su pačių smurto šeimoje aukų požiūriu į savo problemas bei galimybes jas spręsti. Kaip tyrimo metu minėjo vienos moterims pagalbą teikiančios organizacijos atstovė, dažniausiai moterys tikisi, kad „pakeisime jų vyrą“. Kita vertus, tokia situacija rodo, kad ypač specializuotos moterims pagalbą

teikiančios organizacijos turėtų orientuotis ne tik į smurto pasekmių sprendimą, bet ir stiprinti smurto, jo priežasčių suvokimą, skatinti smurto aukas aktyviai spręsti problemą ir pan. Taip pat reikalingas šviečiamojo pobūdžio darbas nukreiptas į visuomenę ir šeimas, kuriose yra smurtaujama. Didelė dalis moterų, patyrusios smurtą, pagalbos bandė ieškoti iš kitų šeimos narių, draugų ar giminių, tačiau teigė, kad daugiau pagalbos nebeieškos niekur.

Apie 18 proc. smurtą šeimoje patyrusių moterų niekada nėra ieškojusios pagalbos ir neketina to daryti ateityje. Apie 15 proc. moterų kitą kartą prireikus pagalbos kreipsis į kitas institucijas negu tai darė iki šiol.

Vis tik, 18 proc. moterų iki šiol pagalbos neieškojo, tačiau jeigu vėl patirs smurtą planuoja kreiptis į pagalbą smurto aukoms teikiančias institucijas. Dar apie 18 proc. kreiptųsi ten pat, kur ir iki šiol.

Smurtą šeimoje patyrusios moterys taip pat buvo klausiamos, kokie pagalbos būdai joms atrodytų efektyviausi ir padėtų geriausiai mažinti smurtą šeimose.



Pav. 33. Smurtą šeimoje patyrusių moterų nuomonė apie pagalbos būdus, kurie padėtų efektyviai kovoti su smurtu šeimoje, proc.

Moterų akcentuoti pagalbos būdai dalinai išsiskyrė priklausomai nuo to, kokią smurto rūšį jos patiria.

Fizinį smurtą šeimoje patiriančios moterys svarbiausiu pagalbos būdu laiko *efektyvesnį policijos ir kitų teisėsaugos institucijų darbą* (daugiau kaip 25 proc. respondenčių). Fizinį smurtą patiriančios moterys taip pat labiau už kitokį smurtą patiriančias moteris mano, kad smurtą šeimoje padėtų mažinti moteriai *palankesnė visuomenės nuomonė ir tradicijos* (18 proc. respondenčių).

Seksualinę prievartą šeimoje patiriančios moterys kaip vieną iš efektyviausių pagalbos būdų nurodė *specialius laikino gyvenimo namus, prieglaudas moterims* (23 proc. respondenčių). Tačiau įdomu, kad ši priemonė nepasirodė pakankamai efektyvus smurto šeimoje problemos būdas fizinį smurtą patiriančioms moterims.

Daugiau kaip penktadalis fizinį arba seksualinį smurtą savo šeimoje patiriančių moterų mano, kad jokios priemonės negali padėti sumažinti smurto šeimoje.

Ekonominį smurtą šeimose patiriančios moterys labiausiai akcentavo *specialistų* (tokių kaip psichologas) pagalbos būtinybę (daugiau kaip 40 proc. respondenčių). Jos taip pat mano, kad problemą padėtų spręsti *aktyvesnė socialinių darbuotojų veikla* (daugiau kaip 20 proc. respondenčių).

Specialistų pagalbą kaip efektyvų pagalbos būdą taip pat išskyrė psichologinį smurtą šeimoje patiriančios moterys (daugiau kaip 27 proc. respondenčių).

Reikia pastebėti, kad fizinį ir seksualinį smurtą patyrusios moterys yra ko gero labiausiai nusivylusios ir savo padėtį išties vertina kaip nepataisomą. Daugiau kaip penktadalis fizinį ir seksualinį smurtą patiriančių respondenčių nurodė, kad jų nuomone tokioje situacijoje niekas padėti negali.

Pagalbos būdų naudojimo palyginimas pagal 1997 ir 2008 metų duomenis

1997 metais atliktame smurto prieš moteris šeimoje paplitimo tyrime nukentėjusiųjų taip pat buvo klausiama apie pagrindinius pagalbos būdus, kuriuos moterys naudoja patyrusios smurtą. 1997 ir 2008 metų tyrimų specifika, aptarta ankstesniuose skyriuose, sąlygoja tai, kad labai tiesioginis atskirų pagalbos būdų naudojimo palyginimas nebūtų visiškai teisingas. Tačiau bendros tendencijas įžvelgti galima.

Lentelė 9. Smurtą patyrusių moterų naudojami pagalbos būdai: 1997 ir 2008 metų tyrimų rezultatai palyginimas, procentas nuo visų nukentėjusių moterų

2008 m. tyrimas		1997 m. tyrimas	
Klausimas	Pasirinkimų pasiskirstymas	Klausimas	Pasirinkimų pasiskirstymas
Niekur nesikreipia, susitvarko pati be niekieno pagalbos	35,44%	Nesikreipė niekur	46,00 %
		Nuėjo į bažnyčią, meldėsi	11,34 %
Kreipiasi į šeimos narius / draugus / artimuosius	43,00%	Pasiguodė, išsikalbėjo su artimaisiais	43,20 %
		Nubėgo pas kaimynus	9,18 %
Kreipiasi į policiją / teisėsaugos institucijas	38,00%	Kreipėsi į policiją	10,60 %
Medikus	31,80%	Kreipėsi į medikus	5,70 %
Kreipiasi į savivaldybės, seniūnijos socialinius darbuotojus	11,40%	Kreipėsi į socialinį darbuotoją	1,62 %
Kreipiasi į specialias pagalbą moterims teikiančias organizacijas	13,90%	Kreipėsi į paramos moterims centrus	0,00 %
Skambina specialiais pagalbos telefonais	10,10%	-	-

* dalis rezultatų 1997 m. tyrime yra išskaičiuoti 2008 m. tyrimo autorių, todėl galimos nedidelės iki 1 proc. paklaidos

Kaip matyti lyginant 1997 ir 2008 metų rezultatus, per pastaruosius 10 metų šiek tiek padaugėjo smurtą patiriančių moterų, kurios šią problemą bando spręsti pasitelkdamos įvairių specializuotų institucijų teikiamą pagalbą. Jeigu 1997 metų tyrimo duomenimis niekur nesikreipė 46 procentai smurtą patyrusių moterų (prie jų dalinai galima priskirti dar 11 proc. moterų, kurios problemą sprendė iš esmės pačios, besimelsdamos), tai 2008 metų tyrimo duomenimis be niekieno pagalbos bando susitvarkyti 35 procentai moterų.

Lyginant naudojamus pagalbos būdus, itin pastebimas pasikeitęs besikreipusiųjų į policiją ir medikus skaičius. Besikreipusiųjų į policiją padaugėjo nuo 10 procentų iki 38 procentų, į medikus – nuo beveik 6 procentų iki beveik 32 procentų. Tokius ženklus skirtumus galėjo lemti keletas priežasčių.

Pirmiausiai, 1997 metų tyrime nustatant smurtą šeimoje patyrusių moterų skaičių buvo pakankamai smulkiai išvardinti daugelis fizinių veiksmų ir grasinimų, todėl tikėtina, kad teigiamų atsakymų skaičius buvo didesnis ir tokiu būdu nustatytas santykinai didesnis smurtą šeimoje patiriančių moterų procentas. Kita vertus dalis moterų patirtų veiksmų galbūt jų pačių nebuvo pakankamai rimtai vertinami, todėl 1997 metų tyrime nurodytas santykinai labai mažas besikreipusiųjų į policiją ir medikus skaičius. Kai tuo tarpu 2008 metų tyrimo duomenimis į policiją ir medikus dėl smurto šeimoje (nebūtinai po kiekvieno smurtinio įvykio) yra tekę kreiptis apie trečdaliui respondenčių.

Antra, 1997 metų tyrime moterys buvo klausiamos ar po jas labiausiai paveikusias smurtinio įvykio kreipėsi į policiją. Jeigu moterys patyrė vienkartinį smurtinį išpuolį, jų atsakymas neturėtų kelti abejonių. Tačiau tais atvejais kuomet moteris patiria pasikartojančius smurtinius veiksmus³³ lieka

³³ kaip jau buvo analizuota ankstesniuose skyriuose daugumai smurto šeimoje atvejų būdingas pasikartojamumas

neaišku, ar ji apskritai niekuomet nesikreipė į policiją ar medikus. Tuo tarpu lentelėje pateikiami 2008 metų duomenys apima visus moters patirtus smurto atvejus, t.y. respondenčių buvo klausiama kaip dažnai dėl šeimoje patiriamo smurto jos kreipiasi į išvardintus subjektus. Vadinasi, jeigu respondentė bent retkarčiais patyrusi smurtą šeimoje kreipiasi į policiją, šis faktas buvo užfiksuotas.

Trečia, tokie ženklūs skirtumai galbūt dalinai yra nulemti ir besikeičiančio policijos, medikų darbo, platesnių pagalbos smurto aukoms priemonių, visuomenėje didėjančio nepakantumo smurtui.

Ko gero po truputi gerėjančią situaciją pagalbos pasiūlos ir paklausos požiūriu rodo ir tai, kad jeigu 1997 metų tyrimo duomenimis smurtą patiriančios moterys faktiškai nesikreipdavo į socialinius darbuotojus ar specialias pagalbą moterims teikiančias organizacijas, tai 2008 metų tyrimas atskleidė, kad daugiau kaip po 10 procentų moterų yra naudojusios minėtąsias socialinių darbuotojų ar organizacijų paslaugas ar skambinusios specialiu pagalbos telefonu. Greičiausiai tai visų pirma susiję su tokio tipo paslaugų atsiradimu ir laipsnišku jų žinomumo didėjimu, kadangi 1997 metų tokių priemonių faktiškai visai nebuvo.

IŠVADOS

1. Smurto prieš moteris šeimoje paplitimas

- Pastaraisiais metais Lietuvoje smurtą šeimoje nuolat patiria **15 procentų** ištekęsusių moterų;
- Beveik 2/3 jų tą patį smurtinį elgesį šeimoje patiria kiekvieną mėnesį ir dažniau.
- Lietuvoje nustatytas smurto prieš moteris šeimoje paplitimo rodiklis (15 procentų savo šeimoje gyvenančių moterų) ženkliai viršija panašių tyrimų metu kitose šalyse nustatytą smurto lygį. Pavyzdžiui, anglosaksų šalyse (D. Britanijoje, Kanadoje) reguliariai atliekamų tyrimų metu konstatuojama, kad pastarųjų 1-5 metų laikotarpiu (skirtinguose tyrimuose pasirenkamas skirtingas laikotarpis) smurtą šeimoje yra patyrusios 7-8 procentai moterų.
- Smurtą savo buvusioje šeimoje Lietuvoje yra patyrusios **56 procentai** išsiskyrusių ir kol kas naujos šeimos nesukūrusių moterų.
- Ženklus smurto patirties rodiklio skirtumas tarp ištekęsusių bei išsiskyrusių moterų gali būti nulemtas kelių subjektyvių aplinkybių: natūralaus smurtinių santykių atsisakymo nutraukiant santuoką/partnerystę, dabartinių santykių, netgi jeigu jiems būdingas smurtinis elgesys, teisinimo, taip pat reikšmingo ryšio tarp smurto patirties vertinimo ir smurtinio įvykio patyrimo laiko.
- Minėtosios tendencijos išlieka ir kalbant apie smurtinio elgesio vertinimą: tik mažiau kaip pusė ištekęsusių moterų ir net 5/6 išsiskyrusių moterų mano, kad įvairūs šeimoje jų patiriami prievartiniai veiksmai yra smurtas.
- Tyrime nustatytas smurtą šeimoje šiuo metu patiriančių moterų skaičius leidžia ateityje atliekant panašaus pobūdžio tyrimus reguliariai vertinti šio reiškinio paplitimo pokyčius, smurto pasireiškimo aplinkybių, įtakos veiksnių transformacijas. Būtent *dabartinės* situacijos vertinimas yra aktualus, formuojant viešąją politiką ir vertinant jos efektyvumą.

2. Lietuvos moterų patiriamas smurtas šeimoje ir už jos ribų

Didžioji dalis smurto prieš moteris šeimoje yra paslėptas reiškinys, vykstantis nematant pašaliniais asmenimis – ne šeimos nariams.

- 60 procentų smurtą patiriančių respondenčių teigė, kad smurtas prieš jas niekada nenaudojamas viešumoje, 10 procentų – kad smurto naudojimas viešumoje buvo vienkartinis atvejis.
- Tačiau vidutiniškai net keturi penktadaliai smurto prieš moterį atvejų vyksta matant kitiems šeimos nariams.

3. Dažniausiai moterų patiriamos šeimoje smurto formos bei kitos smurto šeimoje apraiškos

Iš visų smurtą šeimoje patiriančių moterų:

- 87 proc. patiria psichologinį smurtą;
- 48 proc. patiria fizinį smurtą;
- 28 proc. patiria ekonominį smurtą;
- 11 proc. patiria seksualinį smurtą.

- Analizuojant smurto patirtį pagal skirtingas smurto formas, kaip ir kitais atvejais, pastebimi skirtumai tarp ištekejusių ir išsiskyrusių moterų, patiriančių/ patyrusių smurtą šeimoje. Psichologinę prievartą patiria 90 proc. ištekejusių ir 79 proc. išsiskyrusių moterų, kurių šeimose yra/ buvo smurtaujama. Fizinę prievartą - atitinkamai 36 procentai ištekejusių ir 71 procentas išsiskyrusių moterų. Seksualinę prievartą – 7 procentai ištekejusių ir 21 procentas išsiskyrusių moterų.
- Paprastai moteris iškart patiria kelių rūšių prievartą. Pavyzdžiui, daugiau nei 4/5 fizinį smurtą patiriančių moterų patiria ir psichologinio pobūdžio smurtą.
- Dažniausiai moterų patiriama psichologinio smurto forma – *šaukimas, barimas*. Jį šeimoje patiria daugiau kaip 50 procentų visų smurtą šeimoje patiriančių moterų.
- Labiausiai paplitusios fizinio smurto formos yra *stumdyimas, tampymas už plaukų ir sudavimas kumščiu, spardymas, smaugimas*. Šioms kategorijoms priskirtos 1997 metų tyrimo klasifikacijoje esančios smurto formos taip pat buvo dažniausiai pasireiškiančios.

4. Veiksniai turintys įtakos smurto prieš moteris apraiškoms

- Smurtas prieš moteris šeimoje vienodai paplitęs visose socialinėse - demografinėse grupėse;
- Asmenys, matę smurtą savo tėvų šeimose, kelis kartus dažniau tampa aukomis ar smurtautojais savo santuokinėje šeimoje.
- Beveik visos savo šeimoje gyvenančios moterys smurtą patiria iš sutuoktinio.
- Smurtą šeimoje moterys patiria nepriklausomai nuo amžiaus. Šis reiškinys šiek tiek labiau paplitęs tarp vidutinio amžiaus – 35-49 metų – šiuo metu ištekejusių moterų (16 proc.), nei tarp jaunesnio bei vyresnio amžiaus moterų (18-34 metų – 11 proc., 50-74 metų – 14 proc.). Tačiau toks nedidelis skirtumas leidžia teigti, jog iš esmės smurtas yra tolygiai paplitęs visose ištekejusių moterų amžiaus grupėse.
- Gauti duomenys nerodo kryptingos smurto masto kitimo tendencijos, priklausomai nuo pajamų, todėl galima daryti išvadą, kad smurtas šeimoje iš esmės nepriklauso nuo pajamų dydžio. Tokie rodikliai greičiausiai nėra atsitiktiniai, nes ir Vakarų šalyse atliekami smurto tyrimai rodo, kad ilgalaikis porų skurdas nėra smurtą šeimoje skatinantis veiksnys.
- Net daugiau nei pusė smurtą patyrusių respondentų teigė, jog įprastai prieš jas smurtaujantis asmuo taip elgiasi paveiktas alkoholio. 1997 metais atliktame tyrime alkoholis taip pat išsiskiria kaip dominuojanti priežastis, galėjusi paskatinti smurto pasireiškimą (ją įvardijo daugiau nei 60 proc. respondentų).
- Atliktas tyrimas atskleidė priklausomybę tarp moters patiriamo smurto šeimoje ir jos bei jos sutuoktinio/partnerio patirties jų tėvų šeimose. Gauti duomenys patvirtino Kanadoje atlikto tyrimo rezultatus, kurio metu buvo nustatyta, kad vyrai, kurie vaikystėje matė smurtą prieš savo motinas, 3 kartus dažniau smurtavo prieš partneres savo šeimose, o moterys, kurios vaikystėje matė smurtą prieš savo motinas, suaugusios 2 kartus dažniau tapdavo smurto savo šeimoje aukomis. Lietuvoje vyrai, kurie matė tėvo smurtą prieš motiną, prieš savo partnerę smurtauja net 4 kartus dažniau negu vyrai, kurių tėvai nesmurtavo prieš jų motinas. Moterys, kurių tėvas smurtavo prieš jų motiną pačios smurtą savo šeimoje patiria beveik 2,5 karto dažniau negu moterys, kurių tėvas nesmurtavo prieš jų motiną.

5. Moterų kreipimosi į pagalbą teikiančias institucijas dažnis

Daugiau kaip trečdalis smurtą patyrusių moterų nurodė niekada nesikreipiančios pagalbos.

- Polinkis kreiptis pagalbos šiek tiek skiriasi priklausomai nuo patiriamo smurto rūšies. Psichologinio pobūdžio smurtą patiriančios moterys išorės pagalbos ieško rečiau – apie trys

ketvirtadaliai psichologinį smurtą patiriančių moterų niekada nesikreipia pagalbos arba tai daro retai. Šeimoje fizinį smurtą patiriančios moterys pagalbos ieško šiek tiek dažniau, tačiau vis tik net du trečdaliai taip elgiasi retai arba niekada.

- Į teisėsaugos institucijas bent kartais kreipiasi apie 60 procentų fizinį smurtą šeimoje patiriančių respondenčių; apie 20 procentų kreipiasi dažnai ir labai dažnai, apie 20 procentų retai ir dar apie 20 procentų tik tuomet, kai tai būtina.
- Į medikus yra tekę kreiptis maždaug pusei fizinį smurtą patiriančių moterų. Maždaug dešimtadaliui visų fizinį smurtą patiriančių moterų į medikus tenka kreiptis dažnai.
- Fizinį smurtą patiriančios moterys santykinai dažniau naudoja ir kitas pagalbos formas: kreipiasi į moterų organizacijas, savivaldybės ar seniūnijos darbuotojus, skambina pagalbos telefonais. Kita vertus, vis tiek šias priemones naudoja tik apie penktadalis fizinį smurtą patiriančių moterų.
- 60 procentų moterų, kurios patyrusios smurtą šeimoje niekuomet nesikreipė pagalbos, negalėjo pasakyti, kodėl jos taip elgiasi.
- 30 procentų moterų, kurios patyrusios smurtą šeimoje kreipėsi pagalbos, nurodė, kad kitą kartą niekur nebesikreips.
- Lyginant 1997 metų ir 2008 metų tyrimų rezultatus, matyti teigiama tendencija pagalbos pasiūlos ir paklausos prasme. Jeigu 1997 metų tyrimo duomenimis smurtą patiriančios moterys beveik nesikreipdavo į socialinius darbuotojus ar specialias pagalbą moterims teikiančias organizacijas, nes tokių paslaugų pasiūlos faktiškai nebuvo, tai 2008 metų tyrime daugiau kaip po 10 procentų respondenčių nurodė, kad joms teko naudotis socialinių darbuotojų ar organizacijų paslaugomis, skambinti specialiu pagalbos telefonu.

6. Smurto šeimoje aukų padėtis ir jų informuotumas apie pagalbos būdus

- Net kas antra prievartinius veiksmus savo šeimoje patirianti ištekJusi moteris jų nelaiko smurtu.
- Beveik 20 procentų visų sociologiniame tyrime dalyvavusių moterų žino konkrečias pagalbos organizacijas ir jų kontaktus, didžioji dalis – 62 procentai - yra girdėjusios apie tokias organizacijas, tačiau tiksliai nežino, kur kreiptis, 19 procentų nėra nieko girdėjusios. Šie rezultatai iš esmės atitinka 2002 metų tyrime nustatytas tendencijas.
- Visuomenėje egzistuoja atlaidaus smurto vertinimo problema. Pavyzdžiui, jeigu fizinius veiksmus dauguma respondenčių beveik vienareikšmiškai vertino kaip smurtą, tai tam tikro psichologinio smurto formos buvo vertinamos labai atlaidžiai. 80 procentų *ignoravimą, nekalbėjimą* šeimoje patyrusių moterų nemano, kad tai yra smurtas, *įžeidžiančių replikų, žeminančių juokai* ar šaukimo, barimo smurtu nelaiko daugiau nei pusė moterų. 2002 metų tyrimo duomenimis dauguma respondentų taip pat smurtiniais laikė akivaizdžius fizinės bei seksualinės prievartos veiksmus. Tačiau šiame tyrime atlaidžiau buvo vertinamos tokios smurto formos kaip *asmeninio gyvenimo kontroliavimas, pavydas, grasinimas, bauginimas*. Kita vertus, svarbu atsižvelgti į tai, kad 2002 metų tyrimo duomenys gauti apklausus ir moteris, ir vyrus.
- Griežčiausiai psichologinę ir ekonominę prievartą šeimoje vertino 35 – 49 metų amžiaus moterys. Vidutiniškai 7 proc. daugiau šios amžiaus grupės moterų psichologinio ir ekonominio pobūdžio prievartą laikė smurtu, lyginant su 18-34 metų amžiaus respondentėmis. Ir atitinkamai 11 proc. daugiau lyginant su 50-74 metų amžiaus respondentėmis.
- Smurtą šeimoje atlaidžiau vertina žemesnį išsilavinimą turinčios moterys.
- Tai, kad smurtas vis dar suvokiamas kaip normali šeimos santykių dalis, rodo ir tai, kad net beveik trys ketvirtadaliai smurtą patiriančių moterų santykius savo šeimoje laiko iš esmės gerais.

- Nuomonė, kad *smurtas nėra priežastis skyryboms*, taip pat yra viena iš dažniausiai minimų priežasčių, sulaikančių moteris nuo skyrybų (ją minėjo beveik penktadalis respondenčių).
- Smurtą šeimoje patyrusios moterys dažniausiai jaučia pyktį, taip pat bejėgiškumą, liūdesį ir baimę. Šiuos jausmus kaip dažniausiai patiriamus moterys taip pat išskyrė ir 1997 metų tyrimo duomenimis.
- Smurtą šeimoje patiriančių moterų požiūris į tai, kokios priemonės galėtų padėti mažinti smurto šeimoje problemą, išsiskyrė priklausomai nuo jų patiriamo smurto rūšies. Fizinį smurtą šeimoje patiriančios moterys svarbiausiu pagalbos būdu laiko efektyvesnį policijos ir kitų teisėsaugos institucijų darbą (daugiau kaip 25 proc. respondenčių). Psichologinį smurtą šeimose patiriančios moterys akcentavo *specialistų (tokių kaip psichologas) pagalbą* (27 proc. respondenčių).
- Daugiau kaip penktadalis fizinį smurtą savo šeimoje patiriančių moterų mano, kad jokios priemonės negali padėti sumažinti smurto šeimoje.

REKOMENDACIJOS

Šioje tyrimo dalyje pateikiamos apibendrintos rekomendacijos viešosios politikos subjektams. Rekomendacijų parengimas nebuvo numatytas kaip vienas iš tyrimo uždavinių, tačiau nuspręsta, kad darbo metu kilę pastebėjimai gali būti naudingi tyrimo užsakovui ir kitoms viešojo valdymo institucijoms. Pateikiamos rekomendacijos yra apibendrintos bei apimančios viešosios politikos formavimo ir dalinai įgyvendinimo etapus, neanalizuojant konkrečių smurto mažinimo priemonių taikymo specifikos, kuri labiau aktuali paslaugas teikiančioms organizacijoms ir atsiskleistų kitokio pobūdžio tyrimuose.

- Beveik 60 procentų moterų, iš tų kurios patyrusios smurtą niekada neieškojo pagalbos iš kitų asmenų ar specializuotų institucijų, nežinojo kodėl jos elgėsi būtent taip. Tokia situacija rodo, kad **specializuotos moterims pagalbą teikiančios organizacijos turėtų orientotis ne tik į smurto pasekmių sprendimą, bet ir stiprinti smurto, jo priežasčių suvokimą, skatinti smurto aukas aktyviai spręsti problemą.** Viešojo valdymo institucijos, tiesiogiai neteikiančios paslaugų smurtinėms šeimoms, specializuotų organizacijų ir jų teikiamų paslaugų įvairovę galėtų skatinti per finansuojamas programas, jose numatydamas atitinkamas priemones ir priskirdamos finansinius išteklius.
- Dauguma priemonių, nukreiptų mažinti smurtą šeimoje, iš esmės koncentruotos į pagalbą moteriai. Labai svarbu pastebėti, kad įprastai tai yra socialinio – teisinio pobūdžio priemonės, orientuotos į smurto šeimoje pasekmes (nubausti smurtautoją, bent laikinai nuo jo atskirti auką, išgydyti sužalojimus ir pan.). Pastebėta, kad tradicinės pagalbos aukai priemonės kol kas apčiuopiamai nemažina smurto šeimose netgi tose šalyse, kurios turi gerai išvystytą ir seniai veikiančią socialinės – teisinės pagalbos sistemą. Vien tas faktas, kad santykinai didelė dalis smurtą patyrusių moterų net ir po socialinio – teisinio pobūdžio priemonių taikymo yra linkusios grįžti prie senų ar užmegzti naujus smurtinius santykius, rodo, jog turėtų atsirasti **didesnė priemonių, nukreiptų į smurtautojo ir aukos psichologiją, įvairovė.** Viešojo valdymo institucijos kaip ir prieš tai minėtais atvejais pokyčius galėtų skatinti per finansuojamas programas, jose numatydamas atitinkamas priemones ir priskirdamos finansinius išteklius.
- Tolimesnių tyrimų pagrindu siūloma praplėsti, diversifikuoti, fokusuoti ir kompleksiškai taikyti jau esamas viešosios politikos priemonių grupes. Smurtautojo kriminalizacija vien kaip bausmės pritaikymas nėra pakankama priemonė. **Reikalinga įvairialypė kriminalizacija, akcentuojanti ne tik elgesio/žalos stabdymą, bet ir priverstinį smurtautojų lavinimą/ugdymą.** Būtinai psichologinis-socialinis konsultavimas ir ugdymas, taikomas abipusio ar vienpusio smurto atvejams, nepriklausomai nuo smurtaujančių asmenų lyties ir amžiaus.
- Tyrimo rezultatai rodo, kad moterys dažnai smurtą vertina kaip neatsiejamą ir natūralią šeimos santykių dalį. Tai rodo visuomenėje įsigalėjusį pakantumą smurtui ir žemą individo savivertę. Todėl svarbus plataus masto suaugusiųjų švietimas informuojant apie smurto žalą asmenybės raidai, ugdant neigiamą smurto vertinimą visuomenėje. Smurto kasdieniniuose santykiuose mažinimas, neigiamas požiūris į smurtą kritiškai svarbus vaikų ugdymui, kadangi jie savo nuostatas ir vertybes formuoja tiesiogiai priklausomai nuo jų aplinkoje esančių suaugusių žmonių elgesio.
- Didelė dalis smurto prieš moteris tyrimų atliekami feministinės paradigmos kontekste, kuomet smurtas šeimoje nagrinėjamas kaip pirmiausiai vyrų smurto prieš moteris problema. Tokiu būdu tyrimai remiasi išskirtinai nuo smurto šeimoje nukentėjusių moterų patirties kiekybiniais ir kokybiniais aprašymais, tačiau niekaip nenagrinėja vyrų (sutuoktinių, partnerių) patirties. Šie tyrimai leidžia nustatyti tam tikras smurto šeimoje tendencijas, tačiau neduoda pilnų ir įvairiapusių duomenų apie smurto tipologiją, paplitimą ir smurtą lemiančius veiksnius. Pavyzdžiui, šiame tyrime nustatyta, kad tam tikra dalis elgesio formų, kurias smurto tyrėjai yra linkę a priori priskirti smurtinėms, pačių moterų nėra vertinamos kaip smurtas. Šioje vietoje

reikėtų atkreipti dėmesį ne tik į tam tikrą *smurto kultūros* toleravimą visuomenėje. Svarbi santykinai žemo psichologinės agresijos vertinimo kaip smurto priežastis gali būti ir ta, kad šaukimas, barimas ar panašios psichologinės agresijos formos patiriamos tarpasmeninių konfliktų metu, kuriuose aktyviai dalyvauja abi pusės. Taigi asmuo patiriantis tokį elgesį savo atžvilgiu nebūtinai yra auka, nes tik vienos konflikto pusės „parodymai“ yra nepakankami atskleisti kaip toje situacijoje elgiasi asmuo, tyrimo metu laikomas auka. Todėl **svarbu smurtą šeimoje nagrinėti kaip įvairiapusę agresiją santykiuose, lygiagrečiai nepaneigiant sudėtingos moterų situacijos smurto šeimoje atžvilgiu**. Selektyvus tyrimo metodų bei informacijos šaltinių taikymas nors ir padeda spręsti dalies socialinių grupių problemas, tačiau neretai antrame plane palieka ne mažiau problemines grupes.

Problemos daugialypiškumą pabrėžia ir Pasaulinė sveikatos organizacija, kuri rekomenduoja smurtą prieš moteris šeimoje susieti su bendrais tarpasmeninio smurto stebėjimais bei kurti bendrą tarpasmeninio smurto tipologiją ir integruotas smurto prevencijos bei mažinimo strategijas. Integruota tipologija ir smurto kaip belyčio, įvairialypio reiškinių vertinimas, tik vėliau jį skaidant į smulkesnius tipus (smurtą prieš vaikus, brolių/seserų tarpusavio smurtą, smurtą prieš pagyvenusius žmones, porų smurtą etc.), leistų išvengti informacijos asimetrijos. Smurtą nagrinėjant kaip išskirtinai kažkurios visuomenės grupės naudojamą elgesio modelį nėra susidaromas visapusiškas ir išsamus vaizdas apie smurtinio elgesio paplitimą, priežastis, pasekmes, skirtingų tipų smurto sąsajas. Siūloma Lietuvoje inicijuojamus smurto šeimoje tyrimus diversifikuoti pagal integruotą tipologiją, atsižvelgiant į tarpasmeninio smurto svarbą.

- Atliekant smurto prieš moteris tyrimus, svarbu kiekybinį tyrimą papildyti kokybiniais interviu. Kai kuriose užsienio šalyse (pavyzdžiui, Vokietijoje) paplitusi praktika, kuomet atliekant telefoninį interviu su asmenimis apie jų smurto šeimoje patirtį, papildomai paklausiama, ar respondentas nesutiktų esant reikalui su tyrėjais pasišnekėti gyvai („*face to face*“ interviu). Iš sutikusių duoti išsamesnį interviu respondentų, atrenkami tam tikri tipiniai atvejai, ir **pasirinkti respondentai pokalbio metu prašomos patikslinti, pagilinti, paaiškinti savo teiginius išsakytus telefoninio interviu metu**, gali būti užduodami papildomi klausimai. Tokie papildomi giluminiai interviu leidžia tiksliau interpretuoti kiekybinės apklausos rezultatus, geriau atskleidžia sudėtingus smurto šeimoje genezės ir vystymosi aspektus. Rekomenduojama, ateityje vykdant panašaus pobūdžio tyrimus, išplėsti taikomų metodų įvairovę.
- Siekiant **nuolat fiksuoti smurto šeimoje būklę, stebėti pokyčius, vertinti viešosios politikos priemonių efektyvumą** reikalingi periodiškai atliekami tyrimai. Viso gyvenimo smurto patirties tyrimai yra labai prasmingi identifikuojant bendrą visuomenės patirties lauką, tačiau jie nepakankami stebėti smurto paplitimo pokyčius, nes bent vieną kartą smurtinį elgesį šeimoje (kad ir prieš daugelį metų) patyręs asmuo visą savo gyvenimą bus fiksuojamas kaip smurto šeimoje auka nepriklausomai nuo jo dabartinės situacijos. Viso gyvenimo smurto patirties tyrimuose, be kita ko, labai sunku apčiuopti taikomų viešosios politikos priemonių poveikį. Rekomenduojama nustatyti laiko intervalu pagal tą pačią metodologiją atlikti tyrimus, kurie būtų fokusuoti į dabartinės smurto šeimoje paplitimo situacijos nustatymą.

LITERATŪRA

1. Bowen K. (2000) *Child abuse and domestic violence in families of children seen for suspected sexual abuse* in *Clinical Pediatrics*. Boston College School of Nursing, South Easton, Massachusetts, USA
2. Carmichael M. (2008) *Experience of Domestic Violence: Findings from the 2006/07 Northern Ireland Crime Survey*. http://www.nio.gov.uk/07_northern_ireland_crime_survey-3.pdf [žr. 2008 11 20].
3. Dirsienė N. (2005) *Patarimai teikiantiems pagalbą šeiminių smurto aukoms*. Vilnius: Danielius.
4. Dutton, D.G. Ir Nicholls, T.L. (2005) *The gender paradigm in domestic violence research and theory: the conflict of theory and data*. University of British Columbia.
5. Graham-Bermann S., Brescoll V. (2000) *Gender, power and violence: Assessing the family stereotypes of the children of battered women*. Journal of Family Psychology: Vol 14, Washington: American Psychological Association.
6. Graham-Kevan, N. , Archer, J. (2004) *Using Johnson's domestic violence typology to classify men and women in a non-selected sample*. University of Lancashire.
7. Harway M. (2000) *Families experiencing violence* In Nichols W., Pace-Nichols M. *Handbook of family development and intervention*. New York: Wiley.
8. Jackson, N. A. (2007) *Encyclopedia of Domestic Violence*. New York, NY: Routledge.
9. Johnson, M.P. , Ferraro, K.J. (2000) *Research on domestic violence in the 1990's: Making distinctions*. Journal of Marriage and the Family, 62
10. Karpman S. (1971). *Transactional Analysis Journal*, Vol. 1.
11. *Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibendrinimas (1998)*. Moterų informacijos centras.
12. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, 407 – 417 str. Valstybės žinios, 2002-04-09, Nr. 37-1341.
13. Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. VIII-1864 dėl "Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo", Valstybės žinios, 2000-09-06 Nr. 74-2262.
14. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 1 d. nutarimas Nr. IX-1675 dėl "Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo", Valstybės žinios , 2003-07-01, Nr.73-3352.
15. Lietuvos Respublikos statistikos departamentas prie LRV. *Gyventojų ir socialinė statistika, nusikalstamumas ir baudžiamoji teisena*. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>. [žr. 2008 10 21].
16. Lietuvos Respublikos statistikos departamentas prie LRV. *Lietuvos šeima šiandien*. <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2306> [žr. 2008 11 20].
17. Lietuvos Respublikos statistikos departamentas prie LRV. *Sąvokos ir paaiškinimai*. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1199> [žr. 2008 11 20].
18. Lievore D. (2003) *Non-reporting and hidden recording of sexual assault: an international literature review*. Canberra: Commonwealth office of the status of women.
19. Lievore D. (2005) *No longer silent: A study of women's help-seeking decisions and service responses to sexual assault*. Canberra: Australian Institute of Criminology.
20. Mills L. etc. (2000) *Child protection and domestic violence*
21. Mooney J. (1993) *The Hidden Figure - Domestic Violence in North London*. Middlesex University, School of Sociology and Social Policy

22. Mouzos J. and Makkai Toni (2004) *Women's experiences of male violence: findings from the Australian component of the International Violence Against Women Survey (IVAWS)*. Canberra: Australian Institute of Criminology.
23. Ososky J. D. (1999) *The Impact of Violence on Children in Domestic Violence and Children*, Vol. 9, No.3, <http://www.icyrnet.net/UserFiles/vol9no3Art3.pdf> [žr. 2008 11 25].
24. Palavinskienė B. *Užsienio valstybių (JAV, Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių) ir jų institucijų bei visuomenės strategija ir taktika, kovojant su smurtiniais nusikaltimais* <http://www.lygus.lt/ITC/smurtas.php?id=181> [žr. 2008 11 20].
25. Povey D., Coleman K. etc. (2008) *Homicides, Firearm Offences and Intimate Violence 2006/07: Supplementary Volume 2 to Crime in England and Wales 2006/07* <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs08/hosb0308.pdf> [žr. 2008 11 20].
26. *Praktinis vadovas sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojams ir vadovams (2001)*. Vilnius: Danielius.
27. Purvaneckienė G. (1999) *Smurtas prieš moteris: viktimologinio tyrimo ataskaita iš kn. "Smurtas prieš moteris Lietuvoje"* (Moterų informacijos centras, Jungtinių tautų plėtros fondas moterims). Vilnius: Danielius.
28. Rapp-Paglicci L.A., Roberts A.R., Wodarski J.S. (2002) *Handbook of Violence*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
29. Reingardienė J. (2001) *Socialinis prievartos kontekstas Lietuvoje*. Kaunas.
30. Reiss A.J. Jr., Roth J.A. (1993) *Understanding and preventing violence*. Social influences: Vol. 3. Washington DC: National Academy press
31. *The economic dimensions of interpersonal violence* (2004). Geneva: World Health Organization.
32. Tomison A.M. (1996) *Intergenerational transmission of maltreatment in Issues in child abuse prevention: Vol. 6*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies. <http://www.aifs.gov.au/nch/pubs/issues/issues6/issues6.html> [žr. 2008 11 25].
33. Uscila R., *Organizacijų, teikiančių paslaugas ir paramą nukentėjusioms nuo nusikalstamų veikų moterims, sistemos vertinimas* <http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=31dfcc6f-f8f2-4d07-872e-7f493c0288d2>. [žr. 2008 06 09].
34. Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija, 9 punktas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1330.
35. *Violence Against Women* (2006). Princeton Survey Research Associates International.
36. Walby S. (1999) *Comparing methodologies used to study violence against women*. University of Leeds, United Kingdom
37. Weinehall K. *Take my father away from home: children growing up in the proximity of the violence* in Eriksson M., Hester M., Keskinen S., Pringle K. (2005) *Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas*. Policy Press, Bristol.
38. *World report on violence and health* (2002). Geneva: World Health Organization.
39. Zdanevičius Arnas *Santuoka dar nelygu šeimai, "Atgimimas", 2007-01-23*.

1 PRIEDAS

SMURTO SAMPRATA IR RŪŠIŲ TIPOLOGIJA

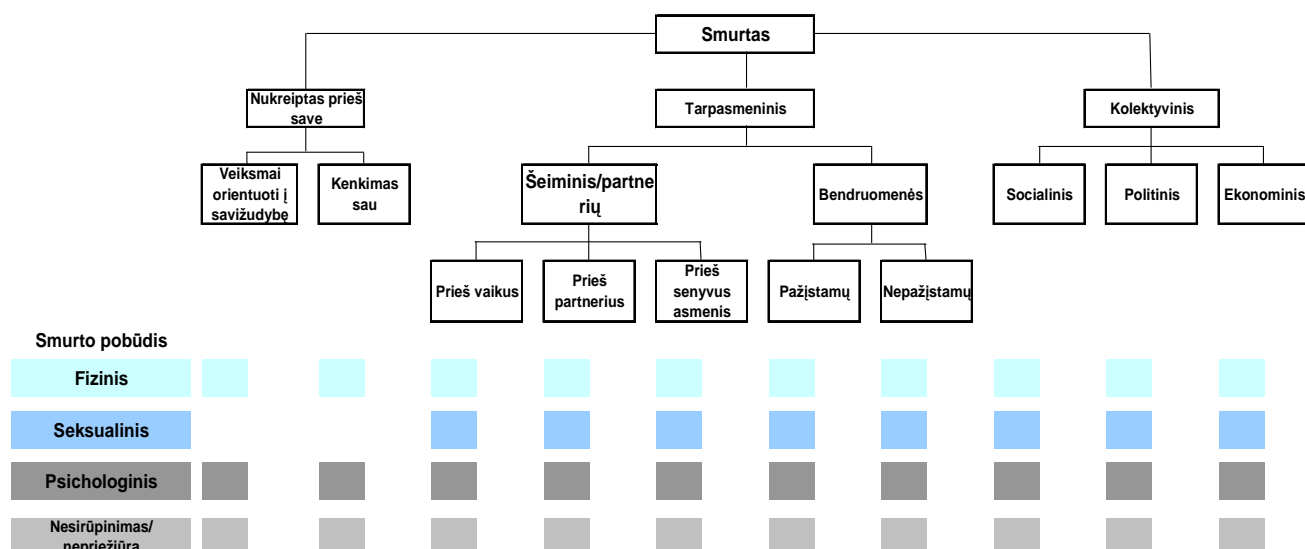
Smurto reiškiny yra aktualus ne vienai mokslo šakai. Šis tyrimo objektą nagrinėja teisės, kriminologijos, individualios bei socialinės psichologijos, sociologijos, medicinos ir kitų mokslų atstovai. Natūralu, kad įvairių mokslų atstovai naudoja skirtingas tyrimo prieigas bei pateikia kiek skirtingas tyrimo sampratas, kadangi jų tyrimuose keliami saviti tikslai, smurto reiškiny nušviečiamas, akcentuojant vis kitus jo aspektus.

Reiškinio sampratos, visų pirma, skiriasi savo platumu. Siekiant susidaryti visumos vaizdą, naudinga yra pažvelgti į reiškinį „iš viršaus“, pradedant nuo plačios, daug reiškinų integruojančios smurto sampratos. Vieną plačiausių smurto reiškinio apibrėžimų pateikia Pasaulio sveikatos organizacija (angl. *World Health Organization*):

Smurtas – tai tyčinis fizinės jėgos ar galios naudojimas ar grasinimas ją panaudoti prieš save, kitą asmenį, asmenų grupę ar bendruomenę, kuris baigiasi arba gali baigtis su(si)žeidimu, mirtimi, psichologine žala, vystymosi sutrikimais ar tam tikrų vertybių netektimi.

Ši samprata apima tarpasmeninį smurtą, smurtinius veiksmus prieš save, ginkluotą konfliktą. Jis taip pat apima daugelį reiškinų, peržengiančių fizinio smurto ribas, pvz., grasinimus ar įbauginimus.³⁴

Pav. 34. Pasaulio sveikatos organizacijos pateikiama smurto tipologijos schema



³⁴ World report on violence and health : summary., Geneva : WHO, 2002

Smurtas pagal tikslinį objektą yra skirstomas į: (1) nukreiptą prieš save, (2) tarpasmeninį bei (3) kolektyvinį. Tarpasmeninis smurtas skirstomas į smurtą (1) šeimoje ir (b) bendruomeninį smurtą. Šiame tyrime aktualus smurtas šeimoje skirstomas į smurtą prieš vaikus, prieš parterį bei prieš senyvo amžiaus asmenį. Visos klasifikacijose pateikiamos smurto rūšys gali turėti skirtingą išraišką: fizinę, seksualinę, psichologinę.

Kaip jau minėta, ši Pasaulio sveikatos organizacijos pateikiama tipologija yra universali, talpinanti itin plačius smurto apraiškų atvejus, pradedant individualiosios psichologijos tiriamą problematiką (pvz. savižudybės atvejai), baigiant plačiais socialiniais, politiniais bei kariniais konfliktais. Matyti, jog ši tipologija yra per daug abstrakti, kad išskirtų smurto šeimoje objektą pagal lytį, tačiau naudinga susidaryti vaizdą, kokią poziciją smurtas šeimoje užima bendroje smurto rūšių klasifikacijoje.

Vis dėlto šiam tyrimui aktuali siauresnė smurto prieš moteris problematika, todėl atsiranda poreikis pateikti detalesnę klasifikaciją. Atskirai smurto prieš moteris apraiškas nagrinėjanti mokslo sritis vadinama *genderine viktimologija*.³⁵ Praktikoje reiškinį tiria ir teisėtvarkos, psichologijos, socialinės pagalbos ir kitų sričių atstovai. Paprastai smurto prieš moteris tipologija yra skaidoma pagal du pagrindinius pjūvius, remiantis ta pačia logika, kuri pateikiama Pasaulio sveikatos organizacijos tipologijoje: (1) *pagal smurtinių veikslių pobūdį*, (2) *pagal smurtautojo santykį su auka*.

Smurtinių veikslių pobūdis

Kai kuriose studijose smurtas yra vertinamas vien fizinio veiksmo prasme ir suvokiamas kaip mušimo, stūmimo, smogimo ir kiti fizinio žiaurumo aktai. Tačiau daugumoje analitinių darbų smurtas yra suvokiamas platesne prasme ir skirstomas į šias pagrindines rūšis:

1) *psichologinis* – kuomet asmuo yra žeminamas, menkinamas, moraliai gniuždomas, bauginamas, kaltinamas ir pan. žodžiais ar netiesioginiais fiziniais veiksmais prieš asmenį (pavyzdžiui, grasinančiais žvilgsniais, mėtant ar gadinant daiktus, skriaudžiant naminius gyvūnus ir pan.). Paprastai šiais veiksmais tikslingai siekiama daryti poveikį aukos psichikai, priverčiant paklusti smurtautojo reikalavimams.

Psichologinis smurtas šeimoje pasireiškia kaip:

- įžeidinėjimas, žeminimas (neadekvati kritika, menkinimas, kaltinimas, įžeidžiantys juokai, pašaipos ir pan.);
- šaukimas, barimas;
- draudimas dirbti / mokytis;
- asmeninio gyvenimo kontroliavimas (dažnai motyvuojamas nepagrįsto pavydo);
- trukdymas palaikyti santykius su draugais, artimaisiais;
- daiktų gadinimas arba naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti);
- grasinimas (pvz.: panaudoti fizinę jėgą, nužudyti ir pan.).

2) *fizinis* – tiesioginiai fizinės prievartos veiksmai prieš asmenį, pavojingi jo sveikatai ir/ar gyvybei, vykdomi prieš jo valią. Gali pasireikšti įvairiomis formomis, kurias tikslingiausia skirstyti pagal jų intensyvumą ir aukai padarytos (ar ketintos padaryti) žalos dydį:

- stumdymas, tampymas;
- trankymas kumščiu, spardymas, smaugimas;
- ginklo naudojimas (siekiant sužeisti) ir pan.

³⁵ „Genderinė viktimologija“ tyrinėja aukas, kurios išskiriamos pagal lytį, dažniausiai tai yra moterys, kai kalbama apie prekybos žmonėmis (moterimis), priverstinės prostitucijos arba santuokos, priverstinio gimdymo, taip pat smurto šeimoje ir kitų viktimizacijos procesų aukas.

Uscila R. *Organizacijų, teikiančių paslaugas ir paramą nukentėjusioms nuo nusikalstamų veikslių moterims, sistemos vertinimas*. <http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=31dfcc6f-f8f2-4d07-872e-7f493c0288d2>.

3) *seksualinis* – tai smurto rūšis, kurioje suderinami fizinio ir seksualinio smurto bruožai. Viena vertus, tai kenkimas (ar kėsinimasis pakenkti) fizinei moters sveikatai / gyvybei, kita vertus, šiais veiksmais visada žlugdomas asmens orumas, kvestionuojamas kūno neliečiamumas. Seksualinis smurtas gali įgyti įvairias formas nuo seksualinio priekabiavimo iki vertimo lytiškai santykiuoti, panaudojant fizinę jėgą. Šeimoje paprastai įgyja dvi pagrindines formas:

- vertimas lytiškai santykiuoti, panaudojant psichologines spaudimo priemones;
- vertimas lytiškai santykiuoti, panaudojant fizinę jėgą.

Tokia tipologija naudojama daugelyje Lietuvos ir užsienio mokslininkų studijų. Pavyzdžiui, Healey studijoje smurtu šeimoje vadinamas reiškinys, kuomet žiauriu ar įžeidžiančiu elgesiu siekiama įtvirtinti kontrolę ir viršenybę partnerio atžvilgiu. Tam naudojamos aukščiau išvardinti fiziniai, psichologiniai ir/ar seksualiniai prievartinio pobūdžio veiksmai. Taigi, siekiant gilaus ir išsamaus tyrimo, būtina tirti visas smurto apraiškas, neapsiribojant vien fiziniu smurtu, nes pastarasis dažnai yra *tik viena iš priemonių* įgyvendinti Healey įvardintą siekį. Be to, pastebima, jog dažniausiai naudojamos iš karto kelios smurto rūšys, pavyzdžiui, fizinis smurtas daugeliu atvejų yra naudojamas kartu su psichologiniu. Smurto rūšys gali būti persipynusios tarpusavyje ir įvairiai vertinamos skirtingame kontekste, pavyzdžiui, judėjimo laisvės varžymas gali būti traktuojamas ir kaip fizinio smurto apraiška, ir kaip psichologinio įbauginimo veiksmas. Taigi kartais tas pats veiksmas gali reikšti skirtingą smurto formą. Siekiant tinkamai tipologizuoti smurtinius veiksmus, svarbu atsižvelgti į smurtautojo ketinimą konkrečiu atveju.

Kai kuriuose tyrimuose atskirai išskiriama (4) *ekonominio* smurto rūšis, kuria apibūdinamas prievartos naudojimas, siekiant apriboti suaugusio asmens savarankiškumą ir finansinę laisvę. Labiausiai paplitusios ekonominio smurto šeimoje formos yra:

- draudimas turėti darbą/pajamų šaltinį;
- pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms, vertimas prašyti;
- pinigų reikalavimas, atėmimas, vienvaldiškas bendro šeimos biudžeto kontroliavimas ir finansinių sprendimų priėmimas.

Ketrios smurto rūšys išskiriamos ir Lietuvos Respublikos strateginiuose dokumentuose.³⁶

Smurtautojo santykis su auka

Šios rūšies klasifikacija itin aktuali, kadangi dažnai nuo to priklauso smurto aktų patekimas į viešąją erdvę, skiriasi smurtinių veiksmy motyvai bei baudžiamosios atsakomybės taikymas. Pagal smurtautojo santykį su auka smurtas skirstomas į šias pagrindines rūšis (čia pateikiama tik šiam tyrimui aktualios smurto rūšies – tarpasmeninio smurto – išskaidymas į smulkesnes kategorijas, nenagrinėjant kolektyvinio smurto apraiškų):

- 1) Nepažįstamųjų smurtas;
- 2) Pažįstamų / draugų smurtas;
- 3) Smurtas šeimoje:
 - tėvų šeimoje;
 - santuokinėje šeimoje.

³⁶ Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija, 9 punktą. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1330.

Trečioji smurto rūšis yra **aktualiausias sociologinių apklausų objektas**, kadangi ji paprastai pasireiškia uždaroje namų erdvėje į viešąją erdvę apie ją patenka mažiausiai informacijos, dauguma jo apraiškų neatspindima oficialiojoje statistikoje. Tuo tarpu viena pagrindinių reprezentatyvios apklausos paskirčių šiuo atveju, yra būdas užpildyti oficialiosios statistikos spragas.

Smurto šeimoje ir smurto prieš moteris sąsaja

Smurtiniai veiksmai, pasireiškiantys šeimoje (ar tarp viename namų ūkyje gyvenančių asmenų), yra apibūdinami kaip *smurtas šeimoje*. Dažniausiai šio pobūdžio smurto aktai yra patiriami privačioje namų erdvėje.

Mokslinėse publikacijose bei tyimuose pastebima ryški smurto šeimoje tapatinimo su smurtu prieš moteris tendencija. Šis sugretinimas atsiranda dėl keliamos išankstinės prielaidos, kad smurto šeimoje auka paprastai yra moteris. Sociologinių apklausų duomenys rodo, jog smurtą šeimoje patiria išties daug moterų ir problema yra aktuali. Tačiau paprastai smurto šeimoje sociologiniuose tyimuose yra apklausiamos vien moterys. Konkrečiai Lietuvos atveju nerasta nei vieno viešai prieinamo sociologinio tyrimo, kuriame apie tapimo smurto šeimoje auka patirtį būtų apklausiami abiejų lyčių atstovai. Tuo tarpu bendro pobūdžio viktimologiniai tyrimai atskirai neakcentuoja smurto šeimoje rūšies, dėl to jais remiantis sunku įvertinti problemos mastą.

Nuostata, jog smurto šeimoje auka yra moteris, gali būti nulemta to, kad remiamasi feministine prieiga, analizuojančia viešosios ir privačiosios erdvės skirtį socialiniame gyvenime ir dėl jos atsirandančią (tiksliau, neišnykstančią) *moters* subordinaciją vyrui bei apribojimus *moteriai* laisvai pasirinkti pageidaujamą vaidmenį visuomenėje. Natūralu, kad ši nuostata turi pagrindo ir šiandieninėje visuomenėje, kurioje vis dar tam tikru lygmeniu egzistuoja patriarchalinis lyčių santykių modelis, išlikę tradiciniai lyčių vaidmenų stereotipai ir vertybės, aukštinančios vyrą kaip aktyvųjį pradą, kuriame vertinamas agresyvus tikslo siekimas, dominavimas, bei moterį kaip pasyvųjį pradą, kuri paprastai yra kukli, nuolanki ir paklūstanti. Negalima neigti, jog vis dar aktuali nelygiaverčių, subordinacija pagrįstų lyčių santykių problema (*moters* nenaudai). Galiausiai, biologinės savybės lemia tai, kad moteris yra labiau pažeidžiama fiziškai, dėl to natūraliai išskyla didesnė fizinės prievartos rizika ir didesnis apsaugos poreikis. Tačiau lyčių stereotipai nėra taikytini absoliučiai, ypač šiandieninėje liberalioje Vakarų kultūroje. Dėl to, ignoruojant faktą, kad vyrai taip pat gali tapti smurto šeimoje aukomis, ir preziumuojant, kad tai nėra analizuotina ir spręstina problema, visų pirma, diskriminuojama viena iš lyčių, antra, palaikomas tradicinės patriarchalinės nuostatos teigiančios, kad vyrams nedera viešai kalbėti apie savo problemas, gyvybingumas, kartu skatinant kitų diskriminuojančių stereotipų inertišką palaikymą.

Tarp socialinių psichologų ir sociologų, tyrinėjančių tarpasmeninius santykius porose ir šeimose vis labiau plėtojosi skirtingas, platesnis požiūris į smurtą šeimoje kaip į įvairialypę agresiją, kuri neretai yra abipusė.

Tai kelia daug mokslinių, metodologinių, ir galiausiai teisėsaugos bei kitų viešosios politikos sričių ginčų tarp skirtingų tyrimo krypčių atstovų.

Eilė dabartinių tyrėjų anglosaksų kraštuose (Johnson, Ferraro, Graham-Kelan, Stets, Straus) teigia, kad skirtingomis paradigmomis grįstų tyrimų skirtumai kyla tik dėl skirtingų informacijos šaltinių, susiaurinančių tyrimų išvadų galiojimą:

- Feministinė paradigma paremti tyrimai įprastai remiasi išskirtinai nukentėjusių nuo smurto šeimoje moterų patirties kokybiniais ir kiekybiniais aprašymais, tačiau nenagrinėja vyrų (partnerių, sutuoktinių) patirties. Natūralu, kad tokie tyrimai dar kartą patvirtina vien vyrų smurto prieš moteris sistemingumą ir išskirtinumą.
- Porų ar šeimos konfliktų tyrėjai remiasi terapines/konsultavimo paslaugas gaunančių arba teisėsaugos akiratin patenkančių porų liudijimais ir bendromis kokybinėmis/kiekybinėmis apklausomis, dėl to jų duomenys taip aiškiai neidentifikuoja sistemingo smurto šeimoje moterų atžvilgiu kaip išskirtinai vyrų problemos.

Iš esmės, smurtas šeimoje yra sudėtingas, skaidytinas į kokybiškai skirtingus elgesio ir atvejų tipus reiškinius, todėl abi minėtos paradigmos galioja viena kitą papildančia prasme, nes analizuoja lygiagrečius ar persipinančius smurto šeimoje reiškinius³⁷:

1. Patriarchalinis smurtas identifikuojamas visų pirma tyrimuose parentuose feministine paradigma. Šis smurtas yra vienpusis (jam nesipriešinama), itin sistemingas ir izoliuojantis (socialiai, ekonomiškai) auką-moterį jos valdymo (kontrolės) sumetimais.
2. Abipusis porų smurtas, kuris nėra skirtas kontroliuoti vienas kitą, o tiesiog lydi konfliktiškus santykius.
3. Nesisteminga smurtinė gynyba kaip atsakas į partnerio emocinį (verbalinį ar pasyvų, t.y. vengimo, nepaisymo) smurtą.

Visuomenėje įsigalėję nuomonės stereotipai, skirtingų tyrimų duomenų publikavimas be platesnio paaiškinimo lemia, tai, jog smurtas šeimoje automatiškai tapatinamas su smurtu prieš moteris. Rekomenduojama ateityje svarstyti šios prielaidos teisingumą, atsiribojant nuo išankstinių stereotipų ir rutininio vertinimo, lemiančio automatinį asociacijų kūrimą. Žinoma, atskirai organizuojami moterų sociologiniai tyrimai leidžia giliau nagrinėti siauresnį tyrimo objektą, taip pasiekiant aukštesnį kokybinį analizės lygmenį, tačiau vyrų (ar abiejų lyčių) tyrimai šioje srityje turi reikšmės, tad neteisinga ignoruoti šios problematikos tyrimus vyrų tarpe.

Smurto šeimoje specifika ir analizės sunkumai

Smurto prieš moteris šeimoje problemos sprendimą ypatingai apsunkina tai, kad šeima yra privati socialinės organizacijos forma, į kurią visuomenės kišimasis yra apribotas tiek nusistovėjusių etikos normų, tiek teisinio viešosios ir privačiosios sričių atribojimo.

Smurtas šeimoje išsiskiria iš kitų smurto rūšių pagal savo tikslus ir išraiškos formas. Vienas svarbiausių jo ypatumų yra tai, jog smurtas patiriamas privačioje erdvėje (paprastai namuose), į viešumą, juolab, teisėsaugos institucijų žinion patenka tik nedidelė jo dalis, tad oficialioji statistika neatspindi tikrojo problemos masto. Tai labai apsunkina reiškinio analizės galimybes, smurto masto identifikavimą ir kovos su juo galimybes.

Žvelgiant iš moralės pozicijų, tiriant smurto šeimoje apraiškas, susiduriama su reiškinio traktavimo dilema: viena vertus, šeimos gyvenimas yra privatus ir neliečiamas, tad išorinis tyrėjas neturi teisės peržengti jo ribų. Kita vertus, smurtas yra žmogaus teisių pažeidimas, kuris neteisėtas ir privalo būti ginamas kiekvienos demokratinės valstybės. Vertybiškai yra sunku nuspręsti, kur yra riba, kai į privatų šeimos gyvenimą gali ir privalo įsikišti išorinis veikėjas.

Iš formalesnių teisės pozicijų (kurių atsiradimas taip pat didelė dalimi yra įtakojamas visuomenėje vyraujančių vertybinių nuostatų), kova su smurtu šeimoje taip pat yra apsunkinta teisės aktų. Lietuvos Respublikoje teisėsaugos institucijų kompetencija šioje srityje yra apribota jau konstituciniame lygmenyje: 22 – as LR Konstitucijos straipsnis numato, kad žmogaus privatus gyvenimas yra neliečiamas. LR Baudžiamojo proceso kodeksas smurto šeimoje tyrimus priskiria privataus kaltinimo bylų grupei. Šios rūšies baudžiamųjų bylų procesas pradedamas tik esant nukentėjusiojo skundai, LR Prokuratūra neturi pareigos šios rūšies bylose palaikyti valstybinį kaltinimą. Atitinkamai, aukai atsiėmus skundą, ar bylos subjektams susitaikius taikinamojo posėdžio metu, bylos nagrinėjimas nutraukiamas.³⁸ Žvelgiant teisės teorijos aspektu, šios Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos nuosekliai ir logiškai įgyvendina minėtą konstitucinę nuostatą, tačiau toks teisinis reguliavimas apsunkina didelę dalį smurto prieš moteris atvejų patekimą į viešąją erdvę, neleidžia realiai įvertinti šių nusikaltimų mastą bei trukdo efektyviai kovoti su reiškiniu. Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007 – 2009 m. plane taip pat pabrėžiama, kad Lietuvos Respublikoje užfiksuojama tik menka smurto prieš moteris šeimoje atvejų dalis.

Statistikos departamentas šiuo metu pateikia nusikaltimų statistiką, suskirstytą pagal lytis, kurioje taip pat identifikuojamas nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų bei atskirai moterų skaičius. Tačiau

³⁷ Johnson, M.P. , Ferraro, K.J. (2000). *Research on domestic violence in the 1990's: Making distinctions*. Journal of Marriage and the Family, 62

³⁸ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas, 407 – 417 str. Valstybės žinios, 2002-04-09, Nr. 37-1341.

Statistikos departamento duomenys yra gauti iš Informatikos ir ryšių departamento prie LR vidaus reikalų ministerijos, vadinasi, pateikiama tik oficialioji, teisėsaugos institucijose užfiksuota nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų statistika,³⁹ kuri smurto prieš moteris atveju yra nepakankamai reprezentatyvi dėl aukščiau minėtų priežasčių. Problemos mastą geriau atskleidžia viktimologiniai tyrimai ir sociologinės apklausos.

³⁹ Lietuvos Respublikos statistikos departamentas prie LRV. Gyventojų ir socialinė statistika, nusikalstamumas ir baudžiamoji teisena. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>.

2 PRIEDAS

Pagalbos galimybės smurto šeimoje atveju

Moterų, besikreipiančių pagalbos dėl smurto, lūkesčiai

Kaip jau minėta anksčiau, smurtas šeimoje yra itin jautrus klausimas. Jei auka daugeliu atveju apsisprendžia net neatskleisti šios problemos tretiesiems asmenims, dar sunkiau peržengti barjerą ir prašyti pagalbos. Svarbu pabrėžti, jog net jei moteris vis dėlto apsisprendė ateiti į pagalbą teikiančią įstaigą ir atskleisti savo problemą, tai jokių būdu ne visais atvejais yra tvirtas ir neginčijamas apsisprendimas. Kokiu mastu bus atskleisti patirti išgyvenimai, kiek informacijos pateiks nukentėjusioji, ar ryšis priimti siūlomą pagalbą, didele dalimi priklauso nuo pagalbą teikiančių asmenų (darbuotojų) požiūrio, elgesio, bendravimo įgūdžių. Todėl itin svarbu jautriai žvelgti į problemą, įvertinti aukos pastangas įveikti baimės ir gėdos barjerą bei kreiptis pagalbos. Praktiniuose vadovuose pagalbos darbuotojams pateikiami moters, besikreipiančios pagalbos, lūkesčiai. Moteris tikisi, kad:

- Bus traktuojama kaip asmuo ir nebus priskirta prie kokio nors tipo ar kategorijos;
- Galės laisvai reikšti savo jausmus – neigiamus ir teigiamus;
- Ją priims kaip žmogų, turintį įgimtą išdidumą ir vertingumą;
- Jai bus suteikta užuojauta, supratimas ir kad bus atsiliepta į jos jausmus;
- Ji nebus teisiama, niekinama už tai, kad atsidūrė tokioje sunkioje situacijoje;
- Jai bus leista pasirinkti ir priimti sprendimus, susijusius su jos gyvenimu;
- Tai, ką papasakojo, liks paslapyje.⁴⁰

Šiuo atveju itin svarbus asmens, kuris pirmasis užmezga kontaktą su besikreipiančia pagalbos moterimi, teigiamas, skatinantis požiūris. Tinkamas aukos padėties suvokimas itin svarbus šiam asmeniui, teikiančiam informaciją, bendrojo pobūdžio pagalbą bei pirmąją („greitąją“) psichologinę pagalbą, kadangi jis didele dalimi suformuoja aukos apsisprendimą dėl tolimesnio naudojimosi pagalba. Šis asmuo be funkcijos suteikti pirminę informaciją ar nukreipti pas specialistus, taip pat reprezentuoja organizaciją, būdamas jos veidu, tarsi pasako aukai, ar verta naudotis šios organizacijos paslaugomis. Toks asmuo privalo turėti itin jautrų požiūrį (kokį galbūt dėl darbo specifikos ne visada turės kiekvienas teisininkas ar policijos pareigūnas).

Kita vertus, negalima atmesti ir galimybių, kad kai kuriais atvejais aukos vaidmuo yra sąlygojamas ne tik objektyvių aplinkybių (šeimoje patiriamo smurto). JAV psichologas S.Karpman smurtą šeimoje analizuoja ne kaip diadinį (smurtas – auka), bet jau kaip trinarį santykį, kuriame dalyvauja trečiosios šalys – kiti šeimos nariai, draugai, valstybės institucijos ir pan. Tokiame trikampyje vaidmenys tolydžio apsikeičia ir visi dalyviai tolydžiai pereina visus tris vaidmenis (smurtautojo, aukos ir gelbėtojo). Tokioje situacijoje gali susiformuoti santykiai, kuomet smurtas provokuojamas, siekiant įtvirtinti aukos poziciją ir statusą, taip dažniausiai nesąmoningai tikintis „gelbėtojų“ pagalbos, jų dėmesio, laiko ir materialinių resursų. Deja, šio modelio patvirtinimas sociologinių duomenų pagalba sunkiai sprendžiamas uždavinys, tačiau jis gali paaiškinti kodėl nemaža dalis moterų, tarsi ir pasinaudojusių prieinamomis pagalbos smurto aukoms centrų ar kitų organizacijų socialinėmis ir teisinėmis paslaugomis, sistemingai grįžta ar užmezga naujus smurtinius santykius, o tai gali rodyti ir neteisingą teikiamos pagalbos parinkimą ir fokusavimą.⁴¹

Užsienio šalių patirtis mažinant smurtą šeimoje

⁴⁰ Patarimai teikiantiems pagalbą šeiminių smurto aukoms. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2005.

⁴¹ Karpman S. (1971). Transactional Analysis Journal, Vol. 1, 1971, 79-87

Siekiant įvertinti Lietuvoje smurtą šeimoje patyrusioms moterims teikiamų pagalbos paslaugų įvairovę, efektyvumą ir kompleksiskumą, pravartu tai daryti, lyginant su užsienio šalių praktikomis

Tipinės viešosios politikos priemonės reiškiniui valdyti, praktikoje dažniausiai derinamos tarpusavyje pagal vietos supratimą ir sąlygas:

1. Kriminalizacijos strategijos:
 - 1.1. Intervencija/bausmė kaip atgrasymas nuo smurtingo elgesio
 - 1.2. Smurtingo elgesio, jo daromos žalos sustabdymas ir aukos apsaugojimas.
 - 1.3. Intervencija/bausmė kaip smurtinio elgesio transformavimas į nesmurtinį (prievartinis lavinimas ir ugdymas).
2. Prevencinės-postvencinės strategijos
 - 2.1. Psichologinė terapija ir konsultavimas
 - 2.2. Socialinis konsultavimas ir ugdymas
 - 2.3. Platus/specializuotas švietimas
 - 2.4. Pliuralistinės strategijos⁴²

Praktikoje taikomų smurto prevencijos ir neutralizavimo formų įvairovę galima apčiuopti apibendrinant skirtingose valstybėse veikiančių organizacijų pagalbos strategijos ir aukoms teikiamas paslaugas. Šiame tyrime analizuota JAV, Kanados, Australijos ir kitų šalių organizacijų praktika. Pastebėtina, kad nors teikiamų paslaugų komplektai, jų taikymo būdai šiek tiek skiriasi, tačiau iš tirtų pavyzdžių galima išskirti bendruosius pagalbos teikimo principus ir atrasti universaliai taikomų praktikų.

Bendrieji pagalbos teikimo principai

Čia pateikiami universaliai taikomi pagalbos sprendžiant smurto šeimoje problemą principai, kuriais vadovaujantis siekiama maksimalaus paslaugų efektyvumo. Principai nustatyti, išanalizavus keletą šalių atitinkamos srities organizacijų patirties aprašymus.

1) *informacijos prieinamumas* – siekiama, kad su smurto šeimoje problema susidūrę asmenys greitai rastų pagalbą. Organizacijų svetainės yra patogios vartotojui, paprastai tituliname puslapyje ryškiai matomas pagalbos linijos telefonas ir/ar instrukcija, kaip elgtis smurto atveju (kartais pateikiami netgi svarbiausių daiktų, kuriuos būtina pasiimti iškilus poreikiui staiga palikti namus, sąrašai). Informacija pateikiama detaliai, nuosekliai, aiškiai ir suprantamai. Šio principo laikytis itin svarbu, atsižvelgiant į tai, jog su šia problema susiduria skirtingų socialinių grupių bei išsilavinimo lygio asmenys.

2) *pagalbos kompleksiskumas*. Dažnai pagalba nekentėjusiai nuo smurto neapsiriboja viena paslauga, jai reikalinga kelių specialistų pagalba (pavyzdžiui, psichologo, socialinio darbuotojo, teisininko). Siekiamos, kad pagalba būtų rezultatyvi (pasiekto rezultato atžvilgiu) ir efektyvi (kaštų ir naudos santykio atžvilgiu), organizacijos pačios teikia įvairias paslaugas kompleksiskai arba atlieka koordinatorės tarp šias paslaugas teikiančių skirtingų institucijų vaidmenį. Vienas iš privalumų besikreipiantiems asmenims yra tai, kad aukos pasakojimą fiksuoja vienas asmuo, tad nereikia jo kartoti keletą kartų (pavyzdžiui, policijos pareigūnui, socialiniam darbuotojui, ir kt.). Taip padedama išvengti papildomo streso.

3) *tarpinstitucinis bendradarbiavimas*. Šis principas natūraliai išplaukia iš prieš tai aptartojo. Siekiant teikti pagalbą kompleksiskai, sukuriama pagalbos institucijų tinklas, koordinuojamas iš vieno centro. Taip sukuriama tarpinstitucinis informacijos sklaidos tinklas, leidžiantis sumažinti institucijų darbuotojų laiko kaštus bei savo ruožtu finansinius kaštus žmogiškiesiems ištekliams.

4) *darbas su abiem konfliktuojančiomis pusėmis*. Daugelio šioje srityje dirbančių organizacijų veikla grindžiama prielaida, kad pagalbos reikia ne vien smurto šeimoje aukai, bet ir smurtautojui, todėl daugelis organizacijų organizuoja individualios ir grupinės psichologinės terapijos programas smurtauti linkusiems asmenims. Terapija smurtautojui gali būti organizuojama visiškai savanoriškais pagrindais,

⁴² Jackson, N. A. (2007). *Encyclopedia of Domestic Violence*. New York, NY: Routledge.

tai yra, kai pats problemų turintis asmuo kreipiasi prašydamas pagalbos. Tam tikrais atvejais gali būti taikoma dalinai priverstinė terapija. Pavyzdžiui, kai asmuo teismo keliu pripažįstamas kaltu dėl smurtinio elgesio, jam gali būti siūloma pasirinkti viešuosius darbus arba terapijos kursą. Arba gali būti taikomas priverstinis terapijos kursas laisvės atėmimo vietoje. Tokia praktika dažnai taikoma JAV, priklausomai nuo valstijos teisinės bazės.

5) *orientacija į ilgalaikį rezultatą* – tai lemia visi aukščiau išvardyti principai. Visų reikiamų pagalbos priemonių integravimas į vieną kompleksą, efektyvus tarpinstitucinis bendradarbiavimas, darbas su abiem šeimos konflikto pusėmis rodo, jog ieškoma nuoseklaus, ilgalaikį poveikį darančio problemos sprendimo, naikinant ne tik jos pasekmes, bet ir priežastis.

Paslaugos

Apibendrinant pagalbą smurto aukoms teikiančių organizacijų veiklas, galima išskirti keletą tipinių paslaugų. Pravartu jas klasifikuoti pagal objektą arba nuosekliai pagal suteikimo eiliškumą.

Pagal objektą

Lentelė 10. Pagrindinės pagalbos priemonės konflikto šeimoje dalyviams

Pagalba aukai	Pagalba abiem konflikto dalyviams (potencialiems dalyviams)	Pagalba smurtautojui
Pagalbos telefono linija (24/7)	Prevencinės programos	Pagalbos telefono linija (24/7)
Informacinis tinklalapis	Intervencija į konfliktą / konflikto mediavimas	Informacinis tinklalapis
Mediko pagalba	Šeimos teismai	Psichologo pagalba (individuali)
Policijos pagalba		Grupinė psichologinė terapija
Laikinas būstas / finansinė parama		
Psichologo pagalba (individuali)		
Grupinė psichologinė terapija		
Socialinio darbuotojo pagalba		
Teisininko pagalba		
Pagalba integruojantis į darbo rinką		

sudaryta autorių

Pagal eiliškumą

1. *Smurto šeimoje prevencija* – tai išankstiniai veiksmai, kuriais gali būti siekiama formuoti visuomenės nuostatas, skatinančias lyčių lygybę, toleranciją, pagarbą žmogaus teisėms, taikų konfliktų sprendimą. Tai taip pat apima paramą, taikomą konkrečioms atvejais, pavyzdžiui, suteikiama galimybė kreiptis informacijos ar pagalbos asmenims, kurie susiduria su grėsme patirti smurtą šeimoje, ar turintiems problemų valdant pyktį ir agresiją. Prevencinius veiksmus apima įvairios informacinės prevencinės kampanijos. Dalis dėmesio prevencijai paprastai skiriama informaciniuose organizacijų tinklalapiuose

bei teikiant pagalbą telefonu. Siekiant užkirsti kelią galimiems smurto šeimoje atvejams, gali būti skiriama psichologo pagalba.

2. „Pirmoji pagalba“ konflikto metu – šios rūšies pagalba taikoma šeimos konflikto, kurio metu naudojami smurtiniai veiksmai, metu ar iš karto po jo. „Pirmąja pagalba“ laikytini veiksmai, skirti sustabdyti konfliktą bei apsaugoti nuo jo pasikartojimo (tęsinio) artimiausiu metu. Informacija kaip elgtis, patiriant smurtą, teikiama telefonu, internete, kitais informacijos sklaidos kanalais. Individualus praktinės „pirmosios pagalbos“ aukai paketas sudaromas atsižvelgiant į poreikį konkrečioje situacijoje. Paprastai jį sudaro mediko, teisėsaugos institucijų pagalba. Kai kuriose šalyse praktikuojama tiesioginė organizacijos darbuotojo intervencija į konfliktą įvykio vietoje ar teisėsaugos institucijoje. Esant poreikiui, aukai suteikiamas laikinas būstas.

3. *Pagalba sprendžiant konfliktą* – tai priemonės, praėjus tam tikram laikui po konflikto. Šiais veiksmais siekiama ilgalaikio konflikto sprendimo, tai yra, užkirsti kelią jo pasikartojimui ateityje. Kokie veiksmai taikomi priklauso nuo aukos sprendimo. Dažnai šiame etape konflikto dalyviams suteikiama teisinė pagalba, ieškoma sprendimo su teisininko pagalba (pateikiamas kaltinimas smurtautojui, pradedamas skyrybų procesas ar pan.). Pavyzdžiui, Australijoje šeimos konfliktams spręsti įsteigti specializuoti šeimos teismai.

4. *Reabilitacinės priemonės* – jomis siekiama šalinti ilgalaikes konflikto pasekmes ir padėti spręsti dėl jo kylančias problemas ar prisitaikyti prie naujų gyvenimo aplinkybių (pavyzdžiui, skyrybų atveju). Šiame etape aukai gali būti suteikiama finansinė parama, laikinas ar nuolatinis būstas. Abiems konflikto dalyviams teikiama psichologo pagalba, taikoma individuali ir/ar grupinė terapija. Galiausiai, esant poreikiui, aukai padedama adaptuotis prie naujų gyvenimo sąlygų – padedama integruotis į darbo rinką, įgyti pajamų šaltinį.

Paslaugų apibūdinimas

Pagalbos telefono linija – tai įrankis, kuriuo moteris konsultuojamos telefonu. Paprastai telefonu teikiama psichologinė pagalba bei informacija, kaip elgtis, patiriant ar iškilus grėsmei patirti smurtą. Daugelyje šalių veikia telefono linija, teikianti paslaugas visą parą (24/7).

Informacinis tinklalapis – šiandien interneto svetainė yra vienas iš pagrindinių informacijos teikimo būdų. Aktyviai veikiančios organizacijos paprastai talpina jose išsamią informaciją apie savo veiklą. Užsienio organizacijų interneto svetainėse galima rasti jų kontaktus, informacijos apie teikiamas paslaugas, patarimų, kaip elgtis smurto atveju, ir pan.

Mediko pagalba – nors paprastai ji teikiama gydymo įstaigose, tačiau kai kurios organizacijos turi atskirą gydytoją, arba aktyviai bendradarbiauja su gydymo įstaigomis, besikeisdamos informacija apie smurto aukas bei nukreipdama nukentėjusiasias.

Policijos pagalba – svarbi pagalbą teikiančių organizacijų veiklos dalis yra jos bendradarbiavimas su teisėsaugos institucijomis, besikeičiant informacija. Kartais organizacijų darbuotojai vyksta į policijos nuovadą ir tiesiogiai dalyvauja konfliktų sprendime, fiksuoja informaciją bei teikia pagalbą.

Laikinas būstas / finansinė parama – tai vienas iš skubiausių ir svarbiausių nukentėjusiųjų nuo smurto šeimoje poreikių. Daugelyje šalių, pavyzdžiui, Skandinavijoje, vadovaujamosi prielaida, kad auka turi būti atskirta nuo smurtautojo, todėl svarbu sudaryti galimybes turėti saugią vietą laikinai apsistoti bei suteikti būtinas pragyvenimui reikalingas finansines sąlygas.

Psichologo pagalba (individuali) – daugelis aktyviai veikiančių šios srities organizacijų turi joms dirbantį psichologą ir gali suteikti pagalbą moterims. Šių organizacijų psichologai dažnai teikia pagalbą ir smurtautojams, siekdami padėti jiems numalšinti agresijos protrūkius ir padėti pakeisti savo elgesį.

Grupinė psichologinė terapija – tai psichologo pagalba, teikiama ne individualiai, bet asmenų grupėms, vienijamoms tos pačios problemos, pavyzdžiui, alkoholizmo, pykčio nevaldymo ar psichologinės traumos dėl patirto smurto. Tai yra itin efektyvus metodas, kadangi asmenys, besidalindami panašia patirtimi, supranta vienas kito problemą ne vien teoriškai, padeda vieni kitiems išspręsti problemas, sukuriama bendrumo jausmas, padedantis pajusti moralinį palengvėjimą ir įkvepiantis pokyčiams.

Socialinio darbuotojo pagalba – socialinis darbuotojas dirba daugelyje viešosios paskirties įstaigų, pavyzdžiui, mokyklose, sveikatos priežiūros institucijose ir pan. Pagalbą teikiančios organizacijos dažnai turi įsteigusios atskirą etatą ar priskyrusios šias funkcijas kažkuriam darbuotojui. Socialinis

darbuotojas paprastai surenka informaciją apie besikreipusio asmens socialinę padėtį ir problemas, sudaro individualų socialinės pagalbos teikimo planą. Paprastai jis veikia kaip tarpininkas, teikiant įvairaus pobūdžio pagalbą, gaunant reikiamą finansinę, teisinę ir kt. pagalbą.

Teisininko pagalba – kvalifikuoto specialisto pagalba, tvarkant formalius teisinius reikalus, susijusius su smurto pasekmėmis, pavyzdžiui, teikiant kaltinimą smurtautojui, reikalaujant žalos atlyginimo, tvarkant skyrybų dokumentus. Tokia pagalba aukoms dažnai yra itin aktuali, kadangi ne visiems asmenims pakanka teisinių žinių inicijuoti ir vykdyti minėtus procesus, o teisininko paslaugos paprastai yra brangios ir ne dažnai neįperkamos. Kai kurios organizacijos finansuoja smurto aukoms teisinės konsultacijas, siūlydamos organizacijoje dirbančio ar išorinio teisės specialisto paslaugas.

Pagalba integruojantis į darbo rinką – šios rūšies paslaugos paprastai teikiamos baigiamajame pagalbos teikimo etape, jos skirtos aukai prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų (pavyzdžiui, išsiskyrus su smurtaujančiu sutuoktiniu/sugyventiniu), užsitikrinant finansinį savarankiškumą. Tokia pagalba teikiama ne vien smurtą patyrusioms moterims, bet ir kitoms asmenų grupėms, kuriems kyla sunkumų įsitvirtinant darbo rinkoje. Kartais tokią pagalbą organizuoja pačios pagalbą smurto aukoms teikiančios organizacijos, bet dažniau jos tiesiog nukreipia į šioje srityje besispecializuojančias NVO ar valstybės institucijas (pavyzdžiui, darbo biržą).

Preveninės programos – tai įvairios programos visuomenės švietimo ir informavimo srityje (įvairūs seminarai, mokymai, viešųjų ryšių kampanijos, skatinančios nesmurtauti, netoleruoti smurto ir pan.). Dažnai tam tikros kovos su smurtu srityje dirbančios organizacijos specializuojasi vien prevencinėje veikloje, neteikdamos kitų paslaugų smurto šeimoje aukoms.

Intervencija į konfliktą / konflikto mediavimas – kai kurios užsienio šalių organizacijos turi darbuotojus, kurie tiesiogiai dalyvauja šeimos konflikto sprendime. Paprastai tokie darbuotojai bendradarbiauja su teisėsaugos institucijomis, yra iškviečiami į nuovadą policijos pareigūno. Be tarpininkavimo konflikte, tokie darbuotojai atlieka objektyvios informacijos surinkimo funkciją, kadangi tiesiogiai dalyvaudamas konflikte trečiasis asmuo gali geriau įvertinti situaciją, nei iš subjektyvių aukos pasakojimų, įvykus smurtiniam aktui. Surinkta informacija vėliau perduodama kitiems pagalbą teikiantiems specialistams – psichologams, teisininkams ir kt. Kartais suteikiama galimybė tarpininkaujantį darbuotoją išsikviesti ne į policijos nuovadą, bet į namus ar kitą vietą, kur vyksta konfliktas.

Šeimos teismai – ši pagalbos praktika aptinkama Australijoje. Ten smurto šeimoje ir kitų šeimos konfliktų bei kitas krizines situacijas teisiškai nagrinėja ne bendrosios praktikos, bet specializuoti šeimos teismai. Tokia specializacija leidžia teismų darbuotojams geriau įsigilinti į šeimos teisę ir srities specifiką. Tai leidžia efektyviau ir rezultatyviau spręsti šios rūšies teisinius ginčus, kadangi šeimos konfliktai yra itin specifinė konfliktų rūšis, tad kyla rizika, kad bendrosios praktikos teismuose šeimos konfliktams nebus skiriama pakankamai dėmesio ir neatsižvelgiama į jų specifiką, jiems įsiterpus tarp kitų civilinės ir baudžiamosios teisenos bylų.

Organizacijų pagalba moterims patiriančioms smurtą šeimoje Lietuvoje

Organizacijų Lietuvoje skaičius ir teikiamos paslaugos

Plačiausią Lietuvos moterų nevyriausybių organizacijų (NVO) registrą internete pateikia „Moterų informacijos centras“⁴³. Jame įregistruotos 130 visoje Lietuvos teritorijoje veikiančios NVO, kurių veikla vienu ar kitu pagrindu vienija moteris. Šiam tyrimui aktualios būtent pagalbą smurto šeimoje aukoms teikiančios organizacijos. Apie organizacijos veiklos tikslus galima spręsti iš duomenų bazėje pateikiamos informacijos. Dažnai tai vienintelis viešai prieinamas informacijos šaltinis, nes dauguma organizacijų neturi savo interneto svetainių ir neteikia informacijos apie save internete. Tačiau, ne visos organizacijos šioje duomenų bazėje įvardija savo veiklos tikslus, įgyvendinamus projektus ir pan. Remiantis prieinama informacija, čia pateikiamas *apytikslis* organizacijų, veikiančių kovos su smurtu prieš moteris šeimoje srityje arba reikalui esant galinčių suteikti bent dalinę pagalbą, skaičius. Siekiant susidaryti tikslų ir išsamų minėta veikla užsiimančių organizacijų vaizdą, reikėtų atlikti atskirą tyrimą šioje srityje.

⁴³ www.lvqus.lt

Remiantis „Moterų informacijos centro“ moterų NVO duomenų bazėje pateikiama informacija, Lietuvoje tam tikras veiklas kovos su smurtu šeimoje prieš moteris srityje vykdo apie 55 organizacijos.⁴⁴ 5 lentelėje pateikiamas jų pasiskirstymas pagal apskritis, taip pat informacija, kokias paslaugas jas teikia. Kadangi šie duomenys pateikti viešai internete prieinama informacija, atitinkamas paslaugas teikiančių organizacijų gali būti daugiau. Bet kuriuo atveju, informacijos neprieinamumas taip pat yra ir paslaugų prieinamumo rodiklis, darant prielaidą, kad, jei organizacija neteikia informacijos, ji arba nevykdo atitinkamos veiklos, arba informacija apie jas yra sunkiai prieinama ir tikslinei grupei.

Iš 5 lentelėje pateiktos informacijos matyti, jog daugiausiai pagalbą smurto aukoms teikiančių organizacijų yra Vilniaus apskrityje.

Tačiau absoliutūs skaičiai šiuo atveju nėra reprezentatyvūs, nes apskritys skiriasi savo dydžiu ir gyventojų skaičiumi. Aktualu pateikti informaciją, kiek gyventojų tenka vienai organizacijai pagal gyvenančiųjų apskrityje skaičių. Iš 6 lentelėje pateiktos informacijos matyti, kad mažiausiai moterų vienai organizacijai tenka Utenos ir Tauragės apskrityse, atitinkamai – 13 043 ir 13 381 moterų / 1 org. Tuo tarpu didžiausias skaičius moterų vienai organizacijai tenka Kauno apskrityje – 72 767. Tiesa, šis skaičius yra sąlygiškas, kadangi organizacijos, teikiančios pagalbą, atrinktos pagal duomenų bazėje pateiktą informaciją (kuri nėra išsami, dažnai netgi nepakankama). Todėl šiame tyrime pateikti tik orientaciniai duomenys, siekiant tik bendrais bruožais apibūdinti pagalbos pasiūlos situacija, nepretenduojant į tikslių duomenų ir išsamios analizės pateikimą.

Tik nedidelė dalis organizacijų (9 iš 55) turi interneto svetainę. Konkrečias tam tikros rūšies (teisines, psichologines, laikino būsto) paslaugas aktyviai teikia po 1-2 organizacijas kiekvienoje apskrityje.

⁴⁴ Į šį skaičių įskaitomos organizacijos, teikiančios bet kurios rūšies praktinę pagalbą smurto šeimoje aukoms (taip pat smurtautojui ar abiem konfliktuojančioms pusėms), pvz.: teisinę, psichologinę, informacinę, materialinę, laikiną prieglobstį ir pan. Taip pat įtrauktos organizacijos vykdančios aktyvią informacinę – švietėjišką veiklą smurto prieš moteris srityje. Į sąrašą neįtrauktos NVO, vykdančios vien pagalbos integruojantis į darbo rinką veiklą, kadangi ši veikla nėra tiesiogiai nukreipta į smurtą patiriančias moteris.

Lentelė 11. Pagalbą nukentėjusioms nuo smurto moterims teikiančios organizacijos pagal apskritį ir teikiamas paslaugas

Apskritis	NVO skaičius	Teikiamos paslaugos								
		Interneto svetainė	Pagalbos telefono numeris	Psichologo pagalba	Soc. darbuotojo pagalba	Teisinė pagalba	Laikinas būstas	Informacinė veikla	Dienos centras	Kita
Alytaus	2	-								
Kauno	5	2	1	2	2	2		2		1 (savignos mokymai)
Klaipėdos	6	1	1	1	1			1		
Marijampolės	3	2	1	2	2	1	1	2	1	1 (tarpininkavimas, ieškant būsto; savignos mokymai)
Panevėžio	4	-								
Šiaulių	5	-								
Tauragės	5	1								
Telšių	3	0								
Utenos	7	0								
Vilniaus	15	3	1	1		1	1	3		
Visos	55	9	4	6	5	4	2	8	1	

Sudaryta autorių pagal moterų NVO duomenų bazėje pateikiamus duomenis

Lentelė 12. Vidutinis moterų skaičius tenkantis vienai organizacijai

	Apskritis									
	Alytaus	Kauno	Klaipėdos	Marijampolės	Panevėžio	Šiaulių	Tauragės	Telšių	Utenos	Vilniaus
Moterų skaičius	92911	363836	201493	95126	151832	186645	66906	91723	91298	457593
Organizacijų skaičius	2	5	6	3	4	5	5	3	7	15
Moterų sk./1 organizacijai	46456	72767	33582	31709	37958	37329	13381	30574	13043	30506

Sudaryta autorių

Pagalbos pasiūlos kokybė Lietuvoje

Nagrinėjant pagalbą nuo smurto šeimoje nukentėjusioms moterims pasiūla, išnagrinėtos moterų NVO interneto svetainės. Tiesa, interneto svetainės turi tik nedidelę dalis organizacijų, todėl siekiant susidaryti išsamesnį vaizdą apie Lietuvos moterų NVO veiklą, aktyvumą, teikiamas paslaugas, su keletu organizacijų vykdyti telefoniniai pokalbiai. Pokalbiui pasirinktos organizacijos, veikiančios skirtingose šalies apskrityse, moterų NVO duomenų bazėje pateikiančios apie save pakankamai informacijos, leidžiančios suprasti, jog jos vykdo veiklą smurto prieš moteris srityje, tačiau neturinčių savo interneto svetainės bei nepateikiančios išsamių paslaugų aprašymų. Apžvelgus 130 moterų NVO, galima teigti, kad tokią informaciją apie save pateikia tipinė Lietuvos moterų organizacija.

Iš internete prieinamos informacijos bei telefoninių pokalbių su organizacijų atstovėmis gautos išvados pateikiamos, remiantis aukščiau šiame skyriuje pateiktais pagalbos teikimo principais užsienio šalyse. Dėl to aprašoma pagalbos pasiūlos padėtis Lietuvoje iš karto lyginama su efektyvia užsienio valstybių praktika.

1. *Informacijos prieinamumas.* Pagal šį kriterijų Lietuvos moterų NVO nėra itin pažangios. Iš 55 organizacijų, tik 9 turi interneto svetainę. Ne visos organizacijos, kurioms bandyta skambinti, buvo pasiekiamos duomenų bazėje nurodytais telefono numeriais. Kalbintų organizacijų atstovės, paklaustos, kur teikia informaciją apie save, atsakė, jog turi pasigaminusios informacinių lankstinukų, kai kurios reiškiasi spaudoje. Į klausimą, kaip pagalbą besikreipiančios moterys suranda jų organizacijas, dauguma atsakė, jog paprastai į jas nukreipia kitos institucijos (pavyzdžiui, policija, medicinos įstaigos), arba sužino iš kitų moterų - „iš lūpų į lūpas“. Taigi matyti, jog informacijos prieinamumas įprastais sklaidos kanalais (internetu, telefonu), nėra stiprioji Lietuvos moterų NVO pusė. Tokia informacijos sklaida neformaliais kanalais nėra pati efektyviausia, nes moteris neturi galimybės išlaikyti konfidencialumo, norėdama gauti informacijos, ji yra priversta klausti kažkieno patarimo ar kreiptis į kitas institucijas. Atsižvelgiant į tai, jog smurto šeimoje problema yra didelė dalimi paslėpta problema, beasmens informavimo kanalų trūkumas gali trukdyti daliai moterų sužinoti apie pagalbos būdus bei kreiptis pagalbos. Be to, informacijos sklaida „iš lūpų į lūpas“ leidžia gauti informaciją pakankamai didelei daliai žmonių tik itin mažose gyvenvietėse.

2. *Pagalbos kompleksiskumas.* Nors panašu, kad dauguma organizacijų, ypač veikiančių regionuose, neturi institucionalizuoto pagalbos teikimo modelio, tačiau dauguma organizacijų teikia įvairaus pobūdžio pagalbą moterims, neapsiribodamos viena paslauga, - psichologinę, socialinio darbuotojo pagalbą, teisinę konsultaciją, kai kurios – laikiną prieglobstį. Viena paslauga dažniau apsiriboja NVO, vykdančios prevencinę – švietėjišką veiklą. Tai lemia jų veiklos specifika, kadangi koncentruojamasi ne į praktinę pagalbą smurtą jau patyrusioms moterims, bet į prevencinę informacinę veiklą ir edukacinius projektus. Jeigu organizacija negali suteikti tam tikros paslaugos, daugeliu atveju nukentėjusioji nukreipiama reikiama kontaktais.

3. *Tarpinstitucinis bendradarbiavimas.* Šiuo atžvilgiu pagalbą teikiančių NVO būklė Lietuvoje vertintina teigiamai. Dauguma minėtoje moterų NVO duomenų bazėje informaciją apie save pateikiančių organizacijų pažymi, jog priklauso tam tikroms moterų NVO vienijančioms asociacijoms. Visos interneto svetainės turinčios ar telefonu kalbintos organizacijos teigia bendradarbiaujančios su teisėsaugos, sveikatos priežiūros įstaigomis, laikiną prieglobstį teikiančiais namais, kitomis organizacijomis. Galima spręsti, jog tarpinstitucinis bendradarbiavimo tinklas šioje srityje yra pakankamai gerai išplėtotas. Tai leidžia geriau siekti užsibrėžtų veiklos tikslų bei efektyviau teikti pagalbą laiko ir finansinių kaštų prasme.

4. *Darbas su abiem konfliktuojančiom pusėmis.* Tiriant pagalbos teikimo situaciją Lietuvoje, beveik neaptikta viešai prieinamos informacijos apie paslaugas, kurios būtų orientuotos ne tik į auką, bet ir į smurtautoją ar į abu konflikto dalyvius. Užsienio valstybėse, nors didesnis dėmesys skiriamas smurto šeimoje aukai, aktyviai siūloma psichologinė (grupinė ir individuali) terapija smurtautojui, siekiančiam atsikratyti neigiamo polinkio. Lietuvoje taip pat nėra informacijos apie užsienyje paplitusį intervencijos į konfliktą priemonę, kuomet konflikto metu organizacijos darbuotojas vyksta į konflikto vietą namuose ar teisėsaugos institucijoje ir dalyvauja vertinant situaciją bei tarpininkauja sprendžiant konfliktą, dirbdamas su abiem konflikto pusėmis. Dvi telefonu kalbintos organizacijos minėjo, jog neatsisako pasikalbėti ir suteikti psichologinę pagalbą smurtautojui, jei jis pats kreipiasi, tačiau tokie atvejai yra itin reti. Lietuvoje veikia keletas pagalbos organizacijų, kurios pagal savo veiklos paskirtį teikia pagalbą vyrams, turintiems psichologinių problemų bei susiduriantiems su smurto šeimoje problema. Tačiau šių organizacijų nėra daug ir internete beveik nėra oficialios, viešai prieinamos informacijos apie jų

teikimas paslaugas, taigi smurtautojas, ieškantis pagalbos, gali susidurti su informacijos trūkumo problema. Galima teigti, jog Lietuvoje pagrindinis dėmesys, sprendžiant smurto šeimoje problemą yra nukreiptas į nukentėjusias nuo smurto moteris, tuo tarpu su smurtautoju dirbama ženkliai mažiau. Tai yra problema, kadangi pagal tokią kovos su smurtu priemonių logiką kol kas kovojama ne su smurto priežastimi, o tik naikinamos jo pasekmės.

5. Orientacija į ilgalaikį rezultatą. Kompleksiškai teikiama pagalba ir aktyvus pagalbą teikiančių institucijų tarpusavio bendradarbiavimas rodo intenciją pasiekti ilgalaikį rezultatą, tačiau šiam siekiui nėra palanki nuostata dirbti tik su nukentėjusiąja konflikto puse ir informacijos apie pagalbą prieinamumo trūkumas.

Klausimynas

K1. Amžius:

K2. Gyvenamoji vietovė:

1. Vilnius
2. Kitas didmiestis
3. Miestas
4. Kaimas

K3. Apskritis:

1. Alytaus
2. Kauno
3. Klaipėdos
4. Marijampolės
5. Panevėžio
6. Šiaulių
7. Tauragės
8. Telšių
9. Utenos
10. Vilniaus

K4. Tautybė:

1. lietuvi
2. kita

K5. Šeiminė padėtis:

1. netekėjusi
2. ištekėjusi
3. gyvenanti neregistruotoje santuokoje
4. išsiskyrusi
5. gyvenanti atskirai
6. našlė

K6. Kas sudaro jūsų dabartinę šeimą:

1. jūs ir jūsų vyras / partneris
2. jūs, jūsų vyras / partneris ir vaikai
3. jūs, jūsų tėvas ir/ar motina (+broliai, seserys)
4. jūs, jūsų vyras/partneris, vaikai, jūsų/ jūsų partnerio tėvai
5. viena

K7. Kiek turite vaikų ir kokio jie amžiaus:

1. neturiu
2. 1
3. 2
4. 3
5. 4 ir daugiau

K8. Vaikų amžius:

1. 0-6 metai
2. 7-13
3. 14-17
4. 18 ir daugiau

K9. Jūsų išsilavinimas:

1. niekada nesimokiau
2. pradinis
3. pagrindinis
4. nebaigtas vidurinis
5. vidurinis
6. spec. vidurinis
7. nebaigtas aukštasis
8. aukštasis / aukštesnysis

K10. Jūsų užsiėmimas:

1. darbininkė
2. specialistė
3. nuosavo verslo savininkė
4. samdoma vadovė
5. pensininkė
6. moksleivė / studentė
7. namų šeimininkė
8. bedarbė
9. kita

K11. Jūsų šeimos mėnesio pajamos vienam šeimos nariui:

1. iki 500 lt
2. nuo 501 iki 1000 lt
3. nuo 1001 iki 2000 lt
4. nuo 2001 iki 3000 lt
5. nuo 3001 iki 5000 lt
6. 5001 lt ir daugiau
7. nenurodė

K12. Kokią apytikriai dalį šeimos pajamų uždirbate jūs:

1. 0 – 25 %
2. 26 – 50%
3. 51 – 75 %
4. 76 – 100 %
5. šiuo metu neuždirbu
6. nenurodė

K13. Kokią apytikriai dalį šeimos pajamų uždirbdavote jūs, kai gyvenote su sutuoktiniu/partneriu (klausimas užduodamas išsiskyrusioms, našlėms, gyvenančioms atskirai respondentėms):

1. 0 – 25 %
2. 26 – 50%
3. 51 – 75 %
4. 76 – 100 %
5. neuždirbdavau
6. nenurodė

K14 – K15 klausimai užduodami visoms respondentėms, kurios yra/buvo sukūrusios savo šeimą

K14. Prašome apibūdinti savo santykius jūsų dabartinėje šeimoje. *Pasirinkite vieną variantą, labiausiai atspindintį santykius Jūsų šeimoje: (klausimas užduodamas tik toms respondentėms, kurios yra/buvo sukūrusios savo šeimą)*

1. Santykiai yra lygiaverčiai ir grįsti abipuse pagarba
2. Kartais kyla konfliktų, tačiau iš esmės santykiai yra geri
3. Kartais jaučiuosi žeminama, nesijaučiu lygiavertė savo vyrui, kitiems šeimos nariams
4. Santykiai labai prasti, jaučiuosi blogai
5. Nežinau

K15. Smurto vertinimas ir patirtis. Aptariamas kiekvienas smurtinis veiksma iš eilės, klausiant:

K15.1. Jūsų nuomone, ar šie veiksmai šeimoje yra smurtas? *[vertinkite penkių balų skalėje, kur 0 – reiškia, jog tai nėra smurtas, o 5 – neabejotinai smurtas (klausimas užduodamas tik toms respondentėms, kurios yra/buvo sukūrusios savo šeimą)]*

K15.2. Ar šiuos veiksmus esate patyrusi savo atžvilgiu savo dabartinėje/buvusioje šeimoje? *(klausimas užduodamas tik toms respondentėms, kurios yra/buvo sukūrusios savo šeimą)*

K15.2.1. Kaip dažnai patiriate/patirdavote tai namuose? *Atsakymai pagal skalę, kur 0 – niekada; 1 – buvo vienkartinis atvejis; 2 - kartą per metus ir rečiau; 3 – kartą per pusę metų; 4 – kartą per mėnesį; 5 – kiekvieną savaitę. (klausimas užduodamas tik toms respondentėms, kurios yra patyrusios smurtą šeimoje)*

K15.2.2. Kaip dažnai tai patiriate matant kitiems šeimos nariams? *Atsakymai pagal skalę, kur 0 – niekada; 1 – buvo vienkartinis atvejis; 2 - kartą per metus ir rečiau; 3 – kartą per pusę metų; 4 – kartą per mėnesį; 5 – kiekvieną savaitę. (klausimas užduodamas tik toms respondentėms, kurios yra patyrusios smurtą šeimoje)*

K15.2.3. Kaip dažnai patiriate tai iš savo šeimos nario viešoje vietoje? *Atsakymai pagal skalę, kur 0 – niekada; 1 – buvo vienkartinis atvejis; 2 - kartą per metus ir rečiau; 3 – kartą per pusę metų; 4 – kartą per mėnesį; 5 – kiekvieną savaitę. (klausimas užduodamas tik toms respondentėms, kurios yra patyrusios smurtą šeimoje)*

Veiksma	Požiūris ir patirtis				
	1	2	Jeigu 2 – taip:		
			2.1.	2.1.	2.3.
	Ar tai yra smurtas?	Ar esate tai patyrusi iš savo šeimos narių?	Namuose	Namuose matant kitiems šeimos nariams	Viešoje vietoje iš savo šeimos narių
1. Ignoravimas, nekalbėjimas					
2. Įžeidžiančios replikos, žeminantys					

Veiksmas	Požiūris ir patirtis				
	1	2	Jeigu 2 – taip:		
			2.1.	2.1.	2.3.
	Ar tai yra smurtas?	Ar esate tai patyrusi iš savo šeimos narių?	Namuose	Namuose matant kitiems šeimos nariams	Viešoje vietoje iš savo šeimos narių
juokai					
3. Šaukimas, barimas					
4. Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas					
5. Trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais					
6. Draudimas dirbti/'mokyti					
7. Pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms					
8. Pinigų reikalavimas, atėmimas iš jūsų (alkoholiui ir pan.)					
9. Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti)					
10. Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti)					
11. Grasinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus					
12. Stumdymas, tampymas už plaukų					
13. Sudavimas kumščiu, spardymas, smauginimas					
14. Ginklo naudojimas					
15. Vertimas (žodžiais) lytiškai santykiauti					
16. Vertimas (veiksmais) lytiškai santykiauti					
17. Kita _____					
18. Nepatyrė jokio smurto					
19. Nenurodė					

K16 – K25 klausimai užduodami tik smurtą šeimoje patyrusioms respondentėms:

K16. Iš ko jums teko patirti tokį elgesį (asmenį respondentė nurodo pati, apklausėja tik pažymi):

1. vyras / sugyventinis / partneris
2. tėvas
3. motina
4. vaikas / anūkas
5. brolis / sesuo
6. kitas asmuo _____
7. Nenurodė

K17. Kuris iš išvardintų asmenų dažniausiai taip elgiasi (klausimas užduodamas, jeigu šeimoje yra keli smurtautojai):

1. vyras / sugyventinis / partneris
2. tėvas
3. motina
4. vaikas / anūkas
5. brolis / sesuo
6. kitas asmuo _____
7. Nenurodė

K18. Ką labiausiai jaučiate patyrusi smurtą? *Pažymėkite ne daugiau kaip 2 tinkamiausius atsakymus:*

1. pyktį
2. bejėgiškumą
3. liūdesį
4. įtampą
5. baimę
6. nepasitikėjimą
7. gėdą
8. kaltę
9. neviltį
10. nežinau

K19. Koks yra to asmens išsilavinimas:

1. pradinis
2. pagrindinis
3. nebaigtas vidurinis
4. vidurinis
5. spec. vidurinis
6. nebaigtas aukštasis
7. aukštasis

K20. Koks to asmens užsiėmimas:

1. darbininkas (-ė)
2. specialistas (-ė)
3. nuosavo verslo savininkas
4. samdomas vadovas (-ė)
5. pensininkas (-ė)
6. moksleivis / studentas (-ė)
7. namų šeimininkas (-ė)
8. bedarbis (-ė)
9. Nenurodė

K21. Kokiais atvejais tas asmuo naudoja smurtinius veiksmus:

1. apsvaigęs nuo alkoholio
2. apsvaigęs nuo narkotikų
3. nesiseka darbe
4. per daug įtemptas darbas
5. kankina finansinės problemos
6. susipyko su draugais, artimaisiais
7. bloga draugų, artimųjų įtaka
8. moteris prašo pinigų būtiniams dalykams
9. moteris prašo pinigų savo asmeninėms reikmėms
10. smurtautojas reikalauja pinigų
11. ginčo metu
12. vyras (ar kitas šeimoje smurtaujantis asmuo) priekaištuoja dėl ko nors
13. moteris priekaištuoja dėl ko nors
14. moteris prašo atlikti ūkio darbus
15. konflikto metu moteris nesusivaldo ir pirma panaudoja fizinius veiksmus
16. be priežasties / nedėsnigai / neprognozuojamai
17. kita
18. nežinau

K22. Kur Jūs kreipiatės patyrus smurtą? [vertinkite skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia „niekada“, 2 – „retai“, 3 – „tik tada, kai būtina (pvz. būtina medikų pagalba)“, 4 – „dažnai“, 5 – „labai dažnai/beveik po kiekvieno smurto atvejo“:

Asmuo / Institucija	Kreipimosi dažnumas				
	1	2	3	4	5
1. Niekur nesikreipiu, susitvarkau pati be niekieno pagalbos					
2. Šeimos narius / draugus / artimuosius					
3. Policiją / teisėsaugos institucijas					
4. Medikus					
5. Kreipiausi, nuėjau į specialias pagalbą moterims teikiančias organizacijas					
6. Kreipiausi į savivaldybės, seniūnijos socialinius darbuotojus					
7. Skambinau specialiais pagalbos telefonais, skirtais smurtą patiriantiems asmenims					
8. Kitur _____					

K23. Kodėl nesikreipiate pagalbos į kitus asmenis, organizacijas (klausimas užduodamas respondentėms, kurios patyrusios smurtą nesikreipia pagalbos):

1. beprasmiška kur nors kreiptis
2. gėda
3. nenoriu, nesitikiu pagalbos
4. tai menkniekis
5. nežinau kur kreiptis
6. apie tai nepagalvojau
7. nežinau, kaip pradėti kalbą
8. jaučiu kaltę dėl įvykio
9. bijau pakartotinio smurto
10. buvau per daug išsigandusi
11. nežinau
12. kita _____

K24. Kaip manote, kur kreiptumėtės, jei ateityje vėl tektų tai patirti? Pasirinkite ne daugiau kaip 2 tinkamiausius atsakymus:

1. niekur nesikreipčiau, susitvarkyčiau pati
2. į šeimos narius / draugus artimuosius
3. į policiją / teisėsaugos institucijas
4. į medikus
5. kreipčiausi, eičiau į specialias pagalbą moterims teikiančias organizacijas
6. kreipčiausi į savivaldybės, seniūnijos socialinius darbuotojus
7. skambinčiau specialiais pagalbos telefonais, skirtais smurtą patiriantiems asmenims
8. kitur _____
9. nežinau

K25. Kodėl nesiryžtate palikti su jumis taip besielgiančio sutuoktinio/partnerio? Pasirinkite ne daugiau kaip 2 tinkamiausius atsakymus (klausimas užduodamas respondentėms prieš kurias smurtauja sutuoktinis/partneris):

1. nemanau, kad tai yra priežastis skyryboms
2. dėl vaikų
3. neturiu, kur eiti
4. jis pažadėjo pasikeisti
5. gėda skirtis
6. vis dar jį mylite

7. noriu likti kartu
8. jis mane išlaiko finansiškai
9. bijau, kad jis keršys
10. jis mano šeimos narys ir privalau su juo likti bet kokiomis aplinkybėmis
11. nežinau
12. kita _____

K26 – K28 klausimai užduodami visoms respondentėms, kurios yra/buvo sukūrusios savo šeimą

K26. Ar jūs ir/ar jūsų sutuoktinis/partneris yra susidūrę su smurtu savo tėvų šeimoje? *Pasirinkite visus tinkamus atsakymus:*

1. tėvas / patėvis smurtavo prieš jus
2. motina / pamotė smurtavo prieš jus
3. tėvas / patėvis smurtavo prieš motiną
4. jūsų vyro / partnerio tėvas/patėvis smurtavo prieš jūsų vyrą / partnerį
5. jūsų vyro / partnerio motina/pamotė smurtavo prieš jūsų vyrą / partnerį
6. jūsų vyro / partnerio tėvas/patėvis smurtavo prieš jūsų vyro / partnerio motiną
7. nei vienas
8. nežinau

K27. Kaip manote, kas padėtų efektyviai kovoti su smurtu prieš moteris šeimose? *Pasirinkite ne daugiau kaip 2 tinkamiausius atsakymus:*

1. specialisto (pvz. psichologo) pagalba
2. specialios prieglaudos, laikino gyvenimo centrai smurtą šeimoje patiriančioms moterims ir jų vaikams
3. šeimų finansinės būklės pagerėjimas
4. efektyvesnis policijos, teisėsaugos institucijų darbas
5. palankesni įstatymai
6. palankesnė moteriai visuomenės nuomonė / tradicijos
7. palankesnė moteriai situacija darbo rinkoje
8. aktyvesnė socialinių darbuotojų veikla
9. niekas nepadėtų
10. nežinau

K28. Ar esate girdėjusi apie pagalbą teikiančias organizacijas:

1. taip, žinau konkrečias įstaigas, kontaktus
2. esu girdėjusi, bet tiksliai nežinau, kur kreiptis
3. nesu girdėjusi
4. nežinau

K29. Kaip manote, kur kreiptumėtės, jei ateityje patirtumėte smurtą šeimoje? *Pasirinkite ne daugiau kaip 2 tinkamiausius atsakymus (klausimas užduodamas tik moterims, kurios nėra patyrusios smurto šeimoje):*

1. į šeimos narius / draugus artimuosius
2. į policiją / teisėsaugos institucijas
3. medikus
4. kreipčiausi, nueičiau į specialias pagalbą moterims teikiančias organizacijas
5. kreipčiausi į savivaldybės, seniūnijos socialinius darbuotojus
6. skambinčiau specialiais pagalbos telefonais, skirtais smurtą patiriantiems asmenims
7. niekur nesikreipčiau, spręščiau pati
8. kitur
9. nežinau

4 PRIEDAS

Bendras atsakymų pasiskirstymas

K3.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Apskritis	Alytaus	53	5,30%
	Kauno	217	21,70%
	Klaipėdos	97	9,70%
	Marijampolės	46	4,60%
	Panevėžio	85	8,50%
	Šiaulių	106	10,60%
	Tauragės	35	3,50%
	Telšių	47	4,70%
	Utenos	49	4,90%
	Vilniaus	265	26,50%
Viso:		1000	100,00%

K4.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Tautybė:	Lietuvė	880	88,00%
	kita	120	12,00%

K5.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Šeimyninė padėtis:	Netekėjusi	202	20,20%
	Ištekėjusi	621	62,10%
	Gyvenanti neregistruotoje santuokoje	23	2,30%
	Išsiskyrusi	57	5,70%
	Gyvenanti atskirai	5	0,50%
	Našlė	92	9,20%

K6.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kas sudaro jūsų dabartinę šeimą:	Jūs ir jūsų vyras / partneris	216	21,60%
	Jūs, jūsų vyras / partneris ir vaikai	412	41,20%
	Jūs, jūsų tėvas ir/ar motina (+broliai, seserys)	153	15,30%
	Jūs, jūsų vyras/partneris, vaikai, jūsų/ jūsų partnerio tėva	30	3,00%
	Gyvena viena	189	18,90%
Viso:		1000	100,00%

K7.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kiek Jūs turite vaikų:	neturiu	230	23,00%
	1	198	19,80%
	2	407	40,70%
	3	118	11,80%
	4 ir daugiau	47	4,70%
Viso:		1000	100,00%

K8.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Vaikų amžius:	0-6 metai	128	16,60%
	7-13 metų	176	22,90%
	14-17 metų	142	18,40%
	18 ir daugiau	522	67,80%
Viso:		770	125,70%

K9.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Jūsų išsilavinimas:	Niekada nesimokiau	1	0,10%
	pradinis	30	3,00%
	pagrindinis	37	3,70%
	nebaigtas vidurinis	22	2,20%
	vidurinis	193	19,30%
	spec. vidurinis	250	25,00%
	nebaigtas aukštasis	119	11,90%
	aukštasis / aukštesnysis	348	34,80%
Viso:		1000	100,00%

K10.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Jūsų užsiėmimas:	darbininkė	181	18,10%
	specialistė	252	25,20%
	nuosavo verslo savininkė	41	4,10%
	samdoma vadovė	50	5,00%
	pensininkė	222	22,20%
	moksleivė / studentė	104	10,40%
	namų šeimininkė	95	9,50%
	bedarbė	29	2,90%
Viso:		1000	100,00%

K11.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kokios yra Jūsų šeimos mėnesio pajamos vienam šeimos nariui:	iki 500 lt	145	14,50%
	nuo 501 iki 1000 lt	455	45,50%
	nuo 1001 iki 2000 lt	241	24,10%
	nuo 2001 iki 3000 lt	66	6,60%
	nuo 3001 iki 5000 lt	20	2,00%
	5001 lt ir daugiau	5	0,50%
	nenurode	68	6,80%
Viso:		1000	100,00%

K12.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kokią apytikriai dalį šeimos pajamų uždirbate jūs:	0 - 25 %	150	15,00%
	26 - 50%	358	35,80%
	51 - 75 %	73	7,30%
	76 - 100 %	182	18,20%
	šiuo metu neuždirbu	215	21,50%
	Nenurodė	22	2,20%
Viso:		1000	100,00%

K13.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kokią apytikriai dalį šeimos pajamų uždirbdavote jūs, kai gyvenote su vyru / partneriu:	0 - 25 %	19	12,80%
	26 - 50%	71	47,70%
	51 - 75 %	27	18,10%
	76 - 100 %	11	7,40%
	neuždirbdavau	6	4,00%
	nenurodė	15	10,10%
Viso:		149	100,00%

K14.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Prašome apibūdinti savo santykius jūsų dabartinėje šeimoje:	Santykiai yra lygiaverčiai ir grįsti abipuse pagarba	500	61,70%
	Kartais kyla konfliktų, tačiau iš esmės santykiai yra geri	266	32,80%
	Kartais jaučiuosi žeminama, nesijaučiu lygiavertė savo vyrui	23	2,80%
	Santykiai labai prasti, jaučiuosi blogai	10	1,20%
	Nežinau	12	1,50%
Viso:		811	100,00%

K15.1.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Ignoravimas, nekalbėjimas	0	263	26,30%
	1	141	14,10%
	2	151	15,10%
	3	229	22,90%
	4	98	9,80%
	5	93	9,30%
	Nenurode	25	2,50%
Įžeidžiančios replikos, žeminantys juokai	0	121	12,10%
	1	111	11,10%
	2	158	15,80%
	3	227	22,70%
	4	194	19,40%
	5	173	17,30%
	Nenurode	16	1,60%
Šaukimas, barimas	0	116	11,60%
	1	85	8,50%
	2	154	15,40%
	3	252	25,20%
	4	201	20,10%
	5	185	18,50%
	Nenurode	7	0,70%
Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas	0	109	10,90%
	1	76	7,60%
	2	123	12,30%
	3	250	25,00%
	4	226	22,60%
	5	196	19,60%
	Nenurode	20	2,00%
Trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais	0	132	13,20%
	1	74	7,40%
	2	110	11,00%
	3	232	23,20%
	4	211	21,10%
	5	216	21,60%
	Nenurode	25	2,50%
Draudimas dirbti/mokyti	0	133	13,30%
	1	64	6,40%
	2	101	10,10%
	3	168	16,80%
	4	210	21,00%
	5	307	30,70%
	Nenurode	17	1,70%
Pinigų nedavimas būtiniams reikmėms	0	114	11,40%
	1	65	6,50%
	2	77	7,70%
	3	187	18,70%
	4	213	21,30%
	5	323	32,30%
	Nenurode	21	2,10%

Pinigų reikalavimas, atėmimas iš jūsų (alkoholiui ir pan.)	0	60	6,00%
	1	36	3,60%
	2	50	5,00%
	3	86	8,60%
	4	158	15,80%
	5	600	60,00%
	Nenurode	10	1,00%
Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti)	0	34	3,40%
	1	25	2,50%
	2	45	4,50%
	3	81	8,10%
	4	150	15,00%
	5	658	65,80%
	Nenurode	7	0,70%
Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti)	0	34	3,40%
	1	16	1,60%
	2	42	4,20%
	3	69	6,90%
	4	128	12,80%
	5	700	70,00%
	Nenurode	11	1,10%
Grasinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus	0	22	2,20%
	1	10	1,00%
	2	25	2,50%
	3	71	7,10%
	4	114	11,40%
	5	751	75,10%
	Nenurode	7	0,70%
Stumdymas, tampymas už plaukų	0	15	1,50%
	1	9	0,90%
	2	9	0,90%
	3	24	2,40%
	4	47	4,70%
	5	890	89,00%
	Nenurode	6	0,60%
Sudavimas kumščiu, spardymas, smauginimas	0	12	1,20%
	1	4	0,40%
	2	7	0,70%
	3	13	1,30%
	4	19	1,90%
	5	939	93,90%
	Nenurode	6	0,60%
Ginklo naudojimas	0	12	1,20%
	1	5	0,50%
	2	5	0,50%
	3	13	1,30%
	4	12	1,20%
	5	947	94,70%
	Nenurode	6	0,60%
Vertimas (žodžiais) lytiškai santykiuoti	0	15	1,50%
	1	2	0,20%
	2	8	0,80%
	3	24	2,40%
	4	50	5,00%
	5	887	88,70%
	Nenurode	14	1,40%

Vertimas (veiksmis) lytiškai santykiuoti	0	12	1,20%
	1	4	0,40%
	2	5	0,50%
	3	9	0,90%
	4	27	2,70%
	5	932	93,20%
	Nenurode	11	1,10%
Viso:		1000	100,00%

K15.2.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Ar šiuos veiksmus esate patyrusi savo atžvilgiu savo dabartinėje/buvusioje šeimoje:	Ignoravimas, nekalbėjimas	55	6,40%
	Įžeidžiančios replikos, žeminantys juokai	56	6,50%
	Šaukimas, barimas	74	8,60%
	Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas	26	3,00%
	Trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais	12	1,40%
	Draudimas dirbti/mokytis	6	0,70%
	Pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms	13	1,50%
	Pinigų reikalavimas, atėmimas iš jūsų (alkoholiui ir pan.)	13	1,50%
	Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti)	17	2,00%
	Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti)	8	0,90%
	Grasinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus	19	2,20%
	Stumdymas, tampymas už plaukų	29	3,40%
	Sudavimas kumščiu, spardymas, smauginimas	28	3,30%
	Ginklo naudojimas	4	0,50%
	Vertimas (žodžiais) lytiškai santykiuoti	8	0,90%
	Vertimas (veiksmis) lytiškai santykiuoti	5	0,60%
	Kita	1	0,10%
Nei vieno iš jų	722	83,90%	
NN	1	0,10%	
Viso:		861	127,40%

K15.2.1.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Ignoravimas, nekalbėjimas	niekada namuose	2	3,60%
	buvo vienkartinis atvejis	7	12,70%
	kartą per metus ir rečiau	7	12,70%
	kartą per pusę metų	10	18,20%
	kartą per mėnesį	12	21,80%
	kiekvieną savaitę	17	30,90%

Įžeidžiančios replikos, žeminantys juokai	niekada namuose	2	3,60%
	buvo vienkartinis atvejis	4	7,10%
	kartą per metus ir rečiau	5	8,90%
	kartą per pusę metų	9	16,10%
	kartą per mėnesį	12	21,40%
	kiekvieną savaitę	24	42,90%
Šaukimas, barimas	niekada namuose	1	1,40%
	buvo vienkartinis atvejis	4	5,40%
	kartą per metus ir rečiau	8	10,80%
	kartą per pusę metų	14	18,90%
	kartą per mėnesį	21	28,40%
	kiekvieną savaitę	26	35,10%
Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas	buvo vienkartinis atvejis	3	11,50%
	kartą per metus ir rečiau	2	7,70%
	kartą per pusę metų	1	3,80%
	kartą per mėnesį	7	26,90%
	kiekvieną savaitę	12	46,20%
	Nenurodė	1	3,80%
Trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais	kartą per pusę metų	2	16,70%
	kartą per mėnesį	1	8,30%
	kiekvieną savaitę	9	75,00%
Draudimas dirbti/mokytis	niekada namuose	1	16,70%
	buvo vienkartinis atvejis	1	16,70%
	kiekvieną savaitę	4	66,70%
Pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms	niekada namuose	1	7,70%
	kartą per metus ir rečiau	1	7,70%
	kartą per mėnesį	3	23,10%
	kiekvieną savaitę	8	61,50%
Pinigų reikalavimas, atėmimas iš jūsų (alkoholiui ir pan.)	niekada namuose	1	7,70%
	buvo vienkartinis atvejis	1	7,70%
	kartą per pusę metų	1	7,70%
	kartą per mėnesį	5	38,50%
	kiekvieną savaitę	5	38,50%
Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti)	niekada namuose	1	5,90%
	kartą per metus ir rečiau	4	23,50%
	kartą per pusę metų	3	17,60%
	kartą per mėnesį	4	23,50%
	kiekvieną savaitę	5	29,40%
Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti)	niekada namuose	1	12,50%
	buvo vienkartinis atvejis	1	12,50%
	kartą per metus ir rečiau	2	25,00%
	kiekvieną savaitę	4	50,00%
Grasinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus	buvo vienkartinis atvejis	2	10,50%
	kartą per metus ir rečiau	4	21,10%
	kartą per pusę metų	2	10,50%
	kartą per mėnesį	4	21,10%
	kiekvieną savaitę	7	36,80%
Stumdymas, tampymas už plaukų	buvo vienkartinis atvejis	6	20,70%
	kartą per metus ir rečiau	3	10,30%
	kartą per pusę metų	4	13,80%
	kartą per mėnesį	7	24,10%
	kiekvieną savaitę	9	31,00%

Sudavimas kumščiu, spardymas, smaugimas	niekada namuose	1	3,60%
	buvo vienkartinis atvejis	2	7,10%
	kartą per metus ir rečiau	4	14,30%
	kartą per pusę metų	2	7,10%
	kartą per mėnesį	6	21,40%
	kiekvieną savaitę	13	46,40%
Ginklo naudojimas	niekada namuose	1	25,00%
	buvo vienkartinis atvejis	1	25,00%
	kiekvieną savaitę	2	50,00%
Vertimas (žodžiais) lytiškai santykiuoti	buvo vienkartinis atvejis	2	25,00%
	kartą per metus ir rečiau	1	12,50%
	kartą per pusę metų	2	25,00%
	kartą per mėnesį	1	12,50%
	kiekvieną savaitę	2	25,00%
	buvo vienkartinis atvejis	2	40,00%
Vertimas (veiksmis) lytiškai santykiuoti	kartą per metus ir rečiau	1	20,00%
	kiekvieną savaitę	2	40,00%

K5.2.2.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Ignoravimas, nekalbėjimas	niekada	17	30,90%
	buvo vienkartinis atvejis	9	16,40%
	kartą per metus ir rečiau	3	5,50%
	kartą per pusę metų	6	10,90%
	kartą per mėnesį	5	9,10%
	kiekvieną savaitę	15	27,30%
Įžeidžiančios replikos, žeminantys juokai	niekada	9	16,10%
	buvo vienkartinis atvejis	6	10,70%
	kartą per metus ir rečiau	4	7,10%
	kartą per pusę metų	9	16,10%
	kartą per mėnesį	9	16,10%
	kiekvieną savaitę	19	33,90%
Šaukimas, barimas	niekada	15	20,30%
	buvo vienkartinis atvejis	8	10,80%
	kartą per metus ir rečiau	7	9,50%
	kartą per pusę metų	12	16,20%
	kartą per mėnesį	11	14,90%
	kiekvieną savaitę	21	28,40%
Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas	niekada	5	19,20%
	buvo vienkartinis atvejis	2	7,70%
	kartą per metus ir rečiau	2	7,70%
	kartą per pusę metų	4	15,40%
	kartą per mėnesį	3	11,50%
	kiekvieną savaitę	10	38,50%
Trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais	kartą per metus ir rečiau	1	8,30%
	kartą per pusę metų	2	16,70%
	kartą per mėnesį	1	8,30%
	kiekvieną savaitę	8	66,70%
Draudimas dirbti/mokytis	niekada	1	16,70%
	kiekvieną savaitę	5	83,30%

Pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms	niekada	3	23,10%
	kartą per pusę metų	1	7,70%
	kartą per mėnesį	3	23,10%
	kiekvieną savaitę	6	46,20%
Pinigų reikalavimas, atėmimas iš jūsų (alkoholiui ir pan.)	niekada	2	15,40%
	kartą per pusę metų	1	7,70%
	kiekvieną savaitę	10	76,90%
Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti)	niekada	1	5,90%
	buvo vienkartinis atvejis	2	11,80%
	kartą per metus ir rečiau	1	5,90%
	kartą per pusę metų	3	17,60%
	kartą per mėnesį	1	5,90%
	kiekvieną savaitę	9	52,90%
Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti)	buvo vienkartinis atvejis	1	12,50%
	kartą per metus ir rečiau	1	12,50%
	kartą per pusę metų	1	12,50%
	kiekvieną savaitę	5	62,50%
Grasvinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus	niekada	2	10,50%
	buvo vienkartinis atvejis	3	15,80%
	kartą per metus ir rečiau	2	10,50%
	kartą per pusę metų	3	15,80%
	kartą per mėnesį	2	10,50%
	kiekvieną savaitę	7	36,80%
Stumdymas, tampymas už plaukų	niekada	4	13,80%
	buvo vienkartinis atvejis	2	6,90%
	kartą per metus ir rečiau	3	10,30%
	kartą per pusę metų	6	20,70%
	kartą per mėnesį	5	17,20%
	kiekvieną savaitę	9	31,00%
Sudavimas kumščiu, spardymas, smaugimas	niekada	2	7,10%
	buvo vienkartinis atvejis	4	14,30%
	kartą per metus ir rečiau	2	7,10%
	kartą per pusę metų	6	21,40%
	kartą per mėnesį	3	10,70%
	kiekvieną savaitę	10	35,70%
	Nenurode	1	3,60%
Ginklo naudojimas	niekada	1	25,00%
	kiekvieną savaitę	3	75,00%
Vertimas (žodžiais) lytiškai santykiauti	niekada	3	37,50%
	buvo vienkartinis atvejis	2	25,00%
	kartą per pusę metų	1	12,50%
	kiekvieną savaitę	2	25,00%
Vertimas (veiksmais) lytiškai santykiauti	niekada	1	20,00%
	buvo vienkartinis atvejis	2	40,00%
	kiekvieną savaitę	2	40,00%
Viso:		5	100,00%

K15.2.3.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Ignoravimas, nekalbėjimas	niekada	34	61,80%
	buvo vienkartinis atvejis	9	16,40%
	kartą per metus ir rečiau	2	3,60%
	kartą per pusę metų	2	3,60%
	kartą per mėnesį	2	3,60%
	kiekvieną savaitę	6	10,90%
Įžeidžiančios replikos, žeminantys juokai	niekada	32	57,10%
	buvo vienkartinis atvejis	7	12,50%
	kartą per metus ir rečiau	4	7,10%
	kartą per pusę metų	5	8,90%
	kartą per mėnesį	2	3,60%
	kiekvieną savaitę	6	10,70%
Šaukimas, barimas	niekada	50	67,60%
	buvo vienkartinis atvejis	5	6,80%
	kartą per metus ir rečiau	6	8,10%
	kartą per pusę metų	4	5,40%
	kartą per mėnesį	2	2,70%
	kiekvieną savaitę	7	9,50%
Asmeninio gyvenimo kontroliavimas, nuolat reiškiamas nepagrįstas pavydas	niekada	16	61,50%
	buvo vienkartinis atvejis	2	7,70%
	kartą per metus ir rečiau	3	11,50%
	kartą per pusę metų	2	7,70%
	kiekvieną savaitę	3	11,50%
	Trukdymas bendrauti su draugais, artimaisiais	niekada	5
kartą per metus ir rečiau		2	16,70%
kartą per pusę metų		1	8,30%
kartą per mėnesį		1	8,30%
kiekvieną savaitę		3	25,00%
Draudimas dirbti/mokyti	niekada	5	83,30%
	kartą per metus ir rečiau	1	16,70%
Pinigų nedavimas būtiniausioms reikmėms	niekada	8	61,50%
	buvo vienkartinis atvejis	1	7,70%
	kartą per metus ir rečiau	2	15,40%
	kartą per pusę metų	1	7,70%
	kiekvieną savaitę	1	7,70%
Pinigų reikalavimas, atėmimas iš jūsų (alkoholiui ir pan.)	niekada	7	53,80%
	buvo vienkartinis atvejis	1	7,70%
	kartą per metus ir rečiau	1	7,70%
	kartą per pusę metų	2	15,40%
	kiekvieną savaitę	2	15,40%
Daiktų gadinimas (siekiant įbauginti)	niekada	8	47,10%
	buvo vienkartinis atvejis	2	11,80%
	kartą per metus ir rečiau	3	17,60%
	kartą per pusę metų	2	11,80%
	kiekvieną savaitę	2	11,80%
Naminių gyvūnų skriaudimas (siekiant įbauginti)	niekada	3	37,50%
	buvo vienkartinis atvejis	1	12,50%
	kartą per metus ir rečiau	3	37,50%
	kiekvieną savaitę	1	12,50%

Grasinimas panaudoti fizinę jėgą prieš jus	niekada	8	42,10%
	buvo vienkartinis atvejis	3	15,80%
	kartą per metus ir rečiau	3	15,80%
	kartą per pusę metų	1	5,30%
	kiekvieną savaitę	4	21,10%
Stumdymas, tampymas už plaukų	niekada	17	58,60%
	buvo vienkartinis atvejis	1	3,40%
	kartą per metus ir rečiau	4	13,80%
	kartą per pusę metų	3	10,30%
	kartą per mėnesį	1	3,40%
kiekvieną savaitę	3	10,30%	
Sudavimas kumščiu, spardymas, smauginimas	niekada	16	57,10%
	buvo vienkartinis atvejis	3	10,70%
	kartą per metus ir rečiau	3	10,70%
	kartą per pusę metų	2	7,10%
	kartą per mėnesį	1	3,60%
	kiekvieną savaitę	3	10,70%
Ginklo naudojimas	niekada	3	75,00%
	kartą per metus ir rečiau	1	25,00%
Vertimas (žodžiais) lytiškai santykiuoti	niekada	5	62,50%
	buvo vienkartinis atvejis	1	12,50%
	kartą per metus ir rečiau	1	12,50%
	kiekvieną savaitę	1	12,50%
Vertimas (veiksmis) lytiškai santykiuoti	niekada	3	60,00%
	buvo vienkartinis atvejis	1	20,00%
	kiekvieną savaitę	1	20,00%

K16.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Iš ko jums teko patirti tokį elgesį:	vyras / sugyventinis / partneris	72	91,10%
	tėvas	5	6,30%
	motina	2	2,50%
	vaikas / anūkas	1	1,30%
	brolis / sesuo		
	kitas asmuo		
	Nenurodė	1	1,30%
Viso:		79	102,50%

K17.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kuris iš išvardintų asmenų dažniausiai taip elgiasi:	vyras / sugyventinis / partneris	1	50,00%
	tėvas	1	50,00%
Viso:		2	100,00%

K18.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Ką labiausiai jaučiate patyrusi smurtą:	pyktį	29	36,70%
	bejėgiškumą	18	22,80%
	liūdesį	20	25,30%
	įtampą	8	10,10%
	baimę	15	19,00%
	nepasitikėjimą	7	8,90%
	gėdą	3	3,80%
	kalbę	1	1,30%
	neviltį	13	16,50%
nežinau	5	6,30%	
Viso:		79	150,60%

K19.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
19. Koks yra to asmens, kuris dažniausiai taip elgiasi su Jumis išsilavinimas:	pradinis	3	3,80%
	pagrindinis	5	6,30%
	nebaigtas vidurinis	3	3,80%
	vidurinis	20	25,30%
	spec. vidurinis	22	27,80%
	nebaigtas aukštasis	7	8,90%
	aukštasis -	18	22,80%
	Nenurode	1	1,30%
Viso:		79	100,00%

K20.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Koks to asmens užsiėmimas :	darbininkas (-ė)	40	50,60%
	specialistas (-ė)	11	13,90%
	nuosavo verslo savininkas	11	13,90%
	samdomas vadovas (-ė)	3	3,80%
	pensininkas (-ė)	3	3,80%
	bedarbis (-ė) -	8	10,10%
	Nenurode	3	3,80%
Viso:		79	100,00%

K21.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kokiais atvejais tas asmuo naudoja smurtinius veiksmus:	apsvaigęs nuo alkoholio	42	53,20%
	apsvaigęs nuo narkotikų;		
	nesiseka darbe	5	6,30%
	per daug įtemptas darbas	8	10,10%
	kankina finansinės problemos	4	5,10%
	susipyko su draugais, artimaisiais	1	1,30%
	bloga draugų, artimųjų įtaka		
	moteris prašo pinigų būtiniams dalykams		
	moteris prašo pinigų savo asmeninėms reikmėms		
	smurtautojas reikalauja pinigų		
	ginčo metu	4	5,10%
	vyras (ar kitas šeimoje smurtaujantis asmuo) priekaištuoja dėl ko nors	1	1,30%
	moteris priekaištuoja dėl ko nors	2	2,50%
	moteris prašo atlikti ūkio darbus		
	konflikto metu moteris nesusivaldo ir pirma panaudoja fizinius veiksmus		
	be priežasties / nedėsnigai / neprognozuojamai	5	6,30%
	Psichikos sutrikimai	2	2,50%
	Perdėtas pavydas	2	2,50%
	Turėjo kitų moterų	3	3,80%
	Noras parodyti savo valdžią	5	6,30%
nežinau	4	5,10%	
Viso:		79	111,40%

K22.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Niekur nesikreipiu, susitvarkau pati be niekieno pagalbos	1	40	50,60%
	2	6	7,60%
	3	2	2,50%
	4	3	3,80%
	5	28	35,40%
Šeimos narius / draugus / artimuosius	1	45	57,00%
	2	15	19,00%
	3	3	3,80%
	4	11	13,90%
	5	5	6,30%
Policiją / teisėsaugos institucijas	1	49	62,00%
	2	9	11,40%
	3	12	15,20%
	4	4	5,10%
	5	5	6,30%
Medikus	1	57	72,20%
	2	10	12,70%
	3	7	8,90%
	4	1	1,30%
	5	4	5,10%
Kreipiausi, nuėjau į specialias pagalbą moterims teikiančias organizacijas	1	68	86,10%
	2	3	3,80%
	3	2	2,50%
	4	2	2,50%
	5	4	5,10%
Kreipiausi į savivaldybės, seniūnijos socialinius darbuotojus	1	70	88,60%
	2	4	5,10%
	3	2	2,50%
	5	3	3,80%
Skambinau specialiais pagalbos telefonais, skirtais smurtą patiriantiems asmenims	1	71	89,90%
	2	5	6,30%
	5	3	3,80%
Viso:		1	100,00%

K23.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kodėl nesikreipiate pagalbos į kitus asmenis, organizacijas:	nenoriu, nesitikiu pagalbos	1	8,30%
	apie tai nepagalvoju	4	33,30%
	nežinau	7	58,30%
Viso:		12	100,00%

K24.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kaip manote, kur kreiptumėtės, jei ateityje vėl tektų tai patirti:	niekur nesikreipčiau, susitvarkyčiau pati	28	35,40%
	į šeimos narius / draugus artimuosius	16	20,30%
	į policiją / teisėsaugos institucijas	18	22,80%
	į medikus	6	7,60%
	kreipčiausi, eičiau į specialias pagalbą moterims teikiančias organizacijas	9	11,40%
	kreipčiausi į savivaldybės, seniūnijos socialinius darbuotojus	2	2,50%
	skambinčiau specialiais pagalbos telefonais, skirtais smurtą patiriantiems asmenims	3	3,80%
	nežinau	12	15,20%
	Į psichologus	2	2,50%
	negyventu su tokiu vyru	2	2,50%
	nenurode	1	1,30%
Viso:		79	125,30%

K25.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kodėl nesiryžtate palikti su jumis taip besielgiančio sutuoktinio/partnerio:	Nemanau, kad tai yra priežastis skyryboms	8	19,00%
	dėl vaikų	8	19,00%
	neturiu, kur eiti	10	23,80%
	jis pažadėjo pasikeisti	4	9,50%
	gėda skirtis		
	vis dar jį mylite	1	2,40%
	noriu likti kartu	3	7,10%
	neturiu pinigų jis mane išlaiko finansiškai	1	2,40%
	bijau, kad jis keršys	1	2,40%
	jis mano šeimos narys ir privalau su juo likti bet kokiomis aplinkybėmis	1	2,40%
	Priprato kentėti	1	2,40%
	Vyksta skyrybų procesas	3	7,10%
	Šiuo metu taip nebesielgia	3	7,10%
	Dėl namo	1	2,40%
	nežinau	6	14,30%
Viso:		42	121,40%

K26.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Ar jūs ir/ar jūsų vyras/partneris yra susidūrę su smurtu savo tėvų šeimoje:	tėvas/patėvis smurtavo prieš jus	36	3,60%
	motina/pamotė smurtavo prieš jus	10	1,00%
	tėvas/patėvis smurtavo prieš motiną	114	11,40%
	jūsų vyro/partnerio tėvas/patėvis smurtavo prieš jūsų vyrą/partnerį	20	2,00%
	jūsų vyro/partnerio motina/pamotė smurtavo prieš jūsų vyrą/partnerį	8	0,80%
	jūsų vyro/partnerio tėvas/patėvis smurtavo prieš jūsų vyro/partnerio motiną -	63	6,30%
	Nei vienas	791	79,10%
	nežinau	16	1,60%
Viso:		1000	105,80%

K27.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kaip manote, kas padėtų efektyviai kovoti su smurtu prieš moteris šeimose:	specialisto (pvz. psichologo) pagalba;	347	34,70%
	specialios prieglaudos, laikino gyvenimo centrai smurtą šeimoje patiriančioms moterims ir jų vaikams	130	13,00%
	šeimų finansinės būklės pagerėjimas;	139	13,90%
	efektyvesnis policijos, teisėsaugos institucijų darbas;	206	20,60%
	palankesni įstatymai	194	19,40%
	palankesnė moteriai visuomenės nuomonė / tradicijos;	167	16,70%
	palankesnė moteriai situacija darbo rinkoje	90	9,00%
	aktyvesnė socialinių darbuotojų veikla	84	8,40%
	niekas nepadėtų -	75	7,50%
	Moteris pati turėtų sau padėti (nenusileisti)	30	3,00%
	Tik skirybos	5	0,50%
	Švietimas ir auklėjimas nuo vaikystės	25	2,50%
	Žiniasklaida, socialinė reklama	5	0,50%
	Alkoholizmoproblemos sprendimas	5	0,50%
	Pati šeima turi susitvarkyti viduje (aiškintis, kalbėtis)	15	1,50%
Visos įmanomos priemonės	18	1,80%	
nezino	34	3,40%	
Viso:		1000	156,90%

K28.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Ar esate girdėjusi apie pagalbą teikiančias organizacijas:	taip, žinau konkrečias įstaigas, kontaktus;	196	19,60%
	esu girdėjusi, bet tiksliai nežinau, kur kreiptis;	618	61,80%
	nesu girdėjusi	182	18,20%
	nežinau	5	0,50%
Viso:		1000	100,10%

K29.

Klausimas	Atsakymo variantai	Atsakiusių skaičius	Procentinė dalis
Kaip manote, kur kreiptumėtės, jei ateityje patirtumėte smurtą	į šeimos narius / draugus artimuosius	326	45,10%
	į policiją / teisėsaugos institucijas	204	28,20%
	medikus	45	6,20%
	kreipčiausi, nueičiau į specialias pagalbą moterims teikiančias organizacijas	80	11,10%
	kreipčiausi į savivaldybės, seniūnijos socialinius darbuotojus	27	3,70%
	telefonais, skirtais smurtą patiriantiems asmenims	58	8,00%
	niekur nesikreipčiau, spęsčiau pati.	138	19,10%
	Skirtųsi	9	1,20%
	Visur, kur tik įmanoma	4	0,60%
	į psichologą	9	1,20%
	nežinau	48	6,60%
Viso:		723	131,10%